

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ, Γ. ΓΙΟΡΝΑΣ, ΝΙΚΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΗΛΙΚΙΔΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ
ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ, ΘΕΜΙΣ
ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ, ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

315-316

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900

Για τους Συνδρομητές Έλλάδας:
Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530
στο όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης
αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος ...
και να μās στέλλεται ή απόδειξη για τὰ βιβλία μās.

Έτήσια συνδρομή	Κ€3.00
Έτήσια συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ€4.00
Έτήσια συνδρομή Έλλάδος	1200 δραχμές
Έτήσια συνδρομή έξωτερικού	\$14 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ€0.50 σέντ
Τιμή διπλού τεύχους	Κ€0.75 σέντ

Τὰ χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.
100 ανάτυπα πρὸς τρεῖς λίρες τῆ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΑΖΑΡΟΥ: Τρία ποιήματα	σ. 49
ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ: Τὸ γράμμα τοῦ Κωστή	53
Γ. ΓΙΟΡΝΑΣ: Κάθε πρωτὶ στὴν Κύπρο σκέφτομαι	64
ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Τὸ έντυπο 1854F τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου	65
ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ και Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Κεφάλαιο στὸν Ξάνθο Λυσιώτη	67
ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ: Ἡ ποιητικὴ εἰκόνα στὸν Ὅδυσσέα Ἐλύτη	70
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΘΛΙΚΙΔΗΣ: Πίκρα	83

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ — Κ. Χρυσάνθη: «Ποιητικά λουλούδια ἀπὸ τὸ νησί τῆς Ἀφροδίτης» — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Νίκου Ὁρφανίδη «Κυπριακὸ ἡμερολόγιο» — Γ. Χατζηκωστή: Ἰακ. Κυθρεώτης «Πικρὰ Χρόνια» — Ἰακ. Κυθρεώτης: Κ. Χρυσάνθη «Μελῆς Νικολαΐδης» — Κ. Χρυσάνθη: Ἀ. Καραντώνη «Μιά φυσιογνωμία και μιὰ ἐποχὴ» — Γ. Πετούση: Ἀ. Μιχαηλίδη «Αὐτὸ ὅμως δέν συμβαίνει κάθε φορά» — ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ — Θέμ. Θεοχάρου: Κ. Χρυσάνθη «Μὲ τὸ βιολί τῶν εἴκοσι χρονῶν», Γλαῦκος Ἀλιθέρης» — ΟΜΙΛΙΑ — Πάτροκλου Σταύρου: Για τὸν Νίκο Δίκαιο. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη «Ἐπιγράμματα» εἰσαγωγή - σχόλια ἀπὸ τὸν Παῦλο Παρασκευᾶ.

Υπεύθυνος κατὰ νόμον: Δρ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τύποις: Τυπογραφεία-Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ., Τηλ. 444940-448883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΖ'

ΜΑΡΤΗΣ-ΑΠΡΙΛΗΣ 1987

ΑΡ. 315-316

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΝΑΣ ΗΛΙΟΣ ΜΑΥΡΟΣ

Ολόχρονα γαμπρός
ένας ήλιος μαύρος
σαν όρνεο ανοίγει
τις φτερούγες του
ολόχρυσες
κοιτάει με τα μάτια του κάτω
και γίνεται ανοίξη
και καλοκαίρι
όμως οι άνθρωποι
τον λένε μαύρο
σαν τη μαυροφορεμένη
που έχει άντρα σκοτωμένο
και γιο αγνοούμενο
ένας ήλιος μαύρος, λέμε,
έβαλε ανάποδα το πρόσωπό του
λάμπει
γελάει
είναι ένα κεφάλι με ξανθές τρίχες

τεράστιες
μας στραβώνουν απ' το πολύ τους φως
μαςτσιμπάνε σαν πευκοβελόνες
γυμνούς μαςτσιμπάνε
θέλουν να μας ζυπνήσουν
κινδυνεύουμε
κάθε χέρι και όπλο
όμως εμείς φοράμε
χιτώνες ελέφαντα
φοράμε το μαύρο θάνατο
της ξεγνοιασιάς
και λέμε τον ήλιο μαύρο
μπήγουμε μαχαίρι
αδερφός
στην πλάτη αδερφού
εμείς οι σκάρτοι
οι μαύροι άνθρωποι.

ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ ΜΑΣ

(Ο μελλοθάνατος Κουτσόφτας την προηγούμενη του απαχρονισμού του στο συγκατάδικό του Παρασκευά Χοιροπούλη).

«Θέλω, Παρασκευά, ν' αγωνίζεσαι
πάντα για την πατρίδα και να μας
θυμάσαι... Θα σε βλέπω από ψηλά
και θα σε ρωτώ: «Παρασκευά, τί
κάμνεις;»

Ήταν μια πηγή
 αγίασμα
 τραβούσε πέρ' απ' το δάσος της καρδιάς
 βαθιά στον κόρφο των αιώνων
 την ξέρετε
 μας ξεδιψούσε
 και μας πόρευε
 τώρα καμώνεστε άλλα.

Τί λες στους μαθητές σου, δάσκαλε,
 για τους κρεμασμένους
 για τους σκοτωμένους μαχητές νύχτα
 με χιονόνερο στα οργισμένα περάσματα
 για τον αητό που άναψε το σώμα του δαυλό
 κι έδωσε φωτιά στο ρούχο της σκλαβιάς
 και το ποτάμι πέτρωσε για μια στιγμή του χρόνου
 για τη σπίθα που έβγαζε η σφαίρα
 χτυπώντας τα στήθεια - στουρναρόπετρες
 για τους μάρτυρες της Ομορφίας και των σπέσιαλ μπρατς
 για τους σφαγμένους του Κοντεμένου στο Κιόνελι;
 Γρηά της Πιτσιλιάς
 τί λες στ' αγγόνια σου
 για τη βροντή
 για τη στραπή
 τ' αγερικό της δρασκελιάς
 του Διγενή από τη μια κορφή στην άλλη
 για τους αντάρτες που 'κρυβες στο σπίτι σου
 κινδυνεύοντας;
 Κι εσύ γέροντα του Λιοπετρίου
 ανιστορείς στους εργάτες του πατατόκαμπου
 στα χωριανόπουλα τα βράδια
 στο καφενείο πάνω από ένα καφέ
 τους τέσσερις του Αχυρώνα;
 Οι κρεμασμένοι θέλουν να τους θυμόμαστε
 και ν' αγαπούμε την πατρίδα.

«Ιός ασπίδων υπό τα χείλη αυτών».

Εύστομοι κήρυκες του άμβωνα
 οι εκκλησιές ακόμα μωρίζουν απ' το λιβάνι τους
 σωτήρες του λαού ντελάληδες της στοιχειωμένης πλατείας
 εδώ παίζουν γροθιές ακόμα τα φαντάσματα
 του σκοτωμένου αγωνιστή
 του σκοτωμένου προδότη

του σκοτωμένου πράκτορα της Ιντέλλιτζιενς·
 οι κρεμασμένοι μας κοιτάζουν από ψηλά
 και μας ρωτούν: «Τί κάνετε;»

Είναι επικίνδυνη πραμάτεια
 οι κρεμασμένοι
 την καταχώσαμε στο διπλοκλειδωμένο μας κελάρι.

Μαθητή παιδί της ντίσκο και της γρήγορης μοτοσυκλέτας
 θα σου πει για να θυμάσαι τους σφαγμένους
 ένας που σώθηκε:

«Κοιτάζω και βλέπω το χέρι μου
 από τον άγκωνα και κάτω να κρέμεται...
 κοιτάζω και βλέπω το μακαρίτη
 το θείο μου τον Πέτρο χαμαί
 με ανοιγμένο το κεφάλι...

Μαθητή παιδί της Κύπρου ξέστρατο
 θα σου πω για τον ένα
 και θα 'ναι για όλους τους νεκρούς
 του Αγώνα μας·
 τον είδα που κατέβαινε
 σαν διψασμένο ελάφι
 ήταν αυγή κι έκανε κρύο
 μα στην καρδιά του άναβε φωτιά και τον ζέσταινε
 στην πηγή του στήσαν οι Εγγλέζοι ενέδρα
 ήταν εδώ και ξαγρυπνούσαν χρόνια
 τον είδα να σημαδεύει
 και να 'ρχεται η σφαίρα στην καρδιά του.

Πριν ξημερώσει
 τον κουβαλούσαν πάνω σε κλώνους
 πίσω από το καμιόνι
 με την ομίχλη ακόμα στα μαλιά τους
 με τη χαρά σκληρή στα μάτια τους.
 Άραγε κατάλαβαν ποτέ ποιον κουβαλούσαν;
 Ήταν γι' αυτούς ένα κουφάρι τρομοκράτη.
 Όμως εγώ τον είδα να στέκει
 ψηλά πάνω απ' το νεκρό του κορμί
 να λάμπει
 ένας ήλιος
 ήταν ο λεβέντης πολεμιστής
 ο Έλληνας άγγελος της λευτεριάς μας.

ΤΗΝ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΝ ΜΕΝΟΜΕΝ

Κάθε πρωί που ανατέλλει
 είναι το χέρι του πατέρα μου
 που με σκουντάει: ζύπνα, άργησες.
 Τα μάτια μου είναι ανοιχτά
 μαλλώνουν το παράθυρο που χτυπάει
 τα χέρια του και τρέμει
 σαν την καρδιά του φοβισμένου.
 Τ' αυτιά μου προσπαθούν
 να πιάσουνε ξανά τον ήχο απ' τα χείλη
 να εξηγήσουν τ' όνειρο της νύχτας.
 - Είναι πρωί το ξέρεις
 ως την ώρα της δουλειάς
 που θα ξαπλώσω στη ξυλοσχιστική
 να με κόψουν δοκάρια για τα σπίτια τους
 είναι καιρός.

Έχει αυτοκίνητο
 κόκκινο σπορ
 δεν τρέχει σε ρόδες
 πετάει
 θέλει να με πάρει βόλτα.
 Γίνεται πανηγύρι στην Πάφο
 θα δω χαρούμενους ανθρώπους
 ξέγνοιαστους.

Θέλει να δω τον Αυξεντίου που ζωντάνεψε
 που θύμωσε
 και κατουρά και φτύνει στα τραπέζια
 των γλεντοχαροκόπων
 μπήκε ο αθεόφοβος ως και στο ναό της Θεάς
 και ρίχνει στάχτες.

- Εηjoy cocaine.
 - Στάχτη είναι βλάκα.
 - Μαγάρισε τα φαγιά
 μας στράβωσε ο παμμίαιρος
 ο πυροπαθής
 παραπονούνται.
 - Σας ταίριαζε· ο τόπος κινδυνεύει.
 - Την πανσέληνον μένομεν.

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ (ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΟ ΦΩΣ...)

— 'Η κυρία, παρακαλῶ;

'Η 'Ελένη κοίταξε ξαφνιασμένη τὴ θυρωρό.

— Θέλω τὴν κυρία 'Αντωνίου, στὴν Κοινωνικὴ 'Υπηρεσία, στὸν 3ον ὄροφο.

— Μάλιστα. Γραφεῖο 301. "Ὄμως αὐτὴ τὴ στιγμή ἢ κα 'Αντωνίου ἀπουσιάζει. Θὰ ἐπιστρέψει σὲ μισὴ ὥρα περίπου. "Ἄν θέλετε, μπορεῖτε νὰ περιμένετε στὸ σαλόνι.

Εὐχαρίστησε καὶ πέρασε στὴ διπλανὴ αἴθουσα. 'Η κοπέλλα ἦταν καινούρια καὶ δὲν τὴ γνώριζε. Πῶς λοιπὸν νὰ ξέρει ὅτι καμμία αἴθουσα, κανένας διάδρομος, κανένας χώρος ἀπὸ τὴν 'Υπηρεσία Αἱμοδοσίας δὲν τῆς ἦταν ξένος;

Κάθησε σὲ μία πολυθρόνα καὶ ἀκούμπησε τὴν τσάντα καὶ τὸν κίτρινο φάκελο στὰ γόνατά της. Στήριξε τὸ κεφάλι στὰ χέρια της καὶ προσπάθησε νὰ καταπνίξει τὴν ἐπιθυμία νὰ φύγει τρέχοντας.

«Εὐκαιρία εἶναι, δὲν τὴ βρῆκες ἐδῶ, πᾶρε τὸ γράμμα λοιπὸν καὶ φύγε», τῆς μουρμούριζε μία φωνή.

«"Ὅχι, θὰ μείνεις καὶ θὰ κάνεις αὐτὸ ποὺ πρέπει», περνοῦσε μιὰ δεύτερη σκέψη ἀπὸ τὸ ταλαιπωρημένο της μυαλό.

Κατέβασε τὰ χέρια κι ἄνοιξε τὰ μάτια. Νὰ κοιτάξει, νὰ δεῖ τί ὑπάρχει γύρω της, νὰ σταματήσει ν' ἀκούει τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη φωνή...

'Η μέρα ἦταν φωτεινὴ καὶ τὸ σαλόνι εὐχάριστο. Στους τοίχους κρέμονταν χαρούμενα πόστερς μὲ πολύχρωμα λουλούδια. "Ἦξερε πῶς τὰ εἶχαν διαλέξει τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ. 'Απέναντί της ὑπῆρχε ἡ προθήκη - ἔκθεση κεραμεικῆς. Βάζα, ἀκροκέραμα, ἀγαλματάκια, πιάτα διακοσμητικὰ, φλυτζάνια καὶ τασάκια, ὅλα διαφορετικὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀλλὰ καὶ ὅλα δουλεμένα μὲ μεράκι ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Χρώματα φωτεινά. Σχέδια κάποτε ἀπλοϊκὰ ἀλλὰ πάντα δυναμικά. "Ἄλλοτε παραδοσιακὰ κι ἄλλοτε μοντέρνα.

Πόσες φορὲς τὰ εἶχε δεῖ ὡς τώρα; 'Αμέτρητες. Σήμερα ὅμως εἶχε τὴν ἐντύπωση ὅτι τὰ ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορὰ. "Ἦ, μᾶλλον, νόμιζε ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ καταλάβαινε τί ἤθελαν νὰ ποῦν αὐτὰ τὰ κομψοτεχνήματα, τί κραυγάζαν ἀπελπισμένα πίσω ἀπὸ τὴ γυάλινη προθήκη τους.

Μέσα σ' ὅλα, ξεχώρισε ἓνα βάζο. Στενόμακρο, λευκὸ, μὲ λεπτὴ κόκκινη μπορντούρα κι ἓνα ἐπίσης κόκκινο γεωμετρικὸ σχέδιο στὴ μιὰ πλευρά. 'Η γραμμὴ του καὶ τὸ ἀπέριττο σχέδιο φανέρωναν μεγάλη καλαισθησία. Τὸ σχῆμα του σοῦ δημιουργοῦσε τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀνάτασης ἐνῶ ἡ λιτὴ του διακό-

σμηση έμοιαζε νά σέ καλεῖ ν' ἀποβάλεις κάθε τὶ τὸ περιττὸ καὶ νά κυττάξεις μέσα σου νά βρεῖς τὴν οὐσία ποὺ ἔχει κάθε πράγμα, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ τ' ἀνώφελα στολίδια.

Σηκώθηκε καὶ πλησίασε στὴν προθήκη. Ἀπόμεινε σὰν μαρμαρωμένη. Θά 'θελε νά φωνάξει, νά κλάψει, ἀλλὰ οὔτε ἤχος οὔτε δάκρυ ἔβγαιναν ἀπὸ μέσα της.

«Κωστῆς Στρώνης», ἔγραφε ἡ ταμπελίτσα μπρὸς ἀπὸ τὸ βάζο...

Πέρασε τὰ δάχτυλά της μιά, δύο, τρεῖς φορές πάνω στὸ γυάλινο χώρισμα. Ἀπαλά, σὰν χάδι. Σὰν ν' ἄγγιζε κάτι γνωστὸ κι ἀγνωστὸ μαζί, κάτι πολὺτιμο.

Ξαφνικὰ ἔνοιωσε νά τὴν πιάνει πανικός. "Ὅχι, ὄχι σήμερα! Δὲν θ' ἄντεχε νά δεῖ τώρα τὴν κύρια Ἀντωνίου! Θέλει νά φύγει, πρέπει νά βρεθεῖ μακριὰ ἀπὸ δῶ. Νὰ μὴ βλέπει πιά αὐτὸ τὸ βάζο, νά μὴν ἀκούει τὴ φοβερὴ κραυγὴ ποὺ βγαίνει ἀπ' τὸν πηλό. Ἀρπάξε τὴν τσάντα καὶ τὸ φάκελο καὶ βγῆκε τρέχοντας.

Δὲν ἤξερε πόση ὥρα περπατοῦσε. Δὲ θυμόταν ποιά διαδρομὴ ἀκολούθησε. Ὡστόσο κάποια στιγμή συνειδητοποίησε πὼς βρισκόταν μπροστὰ στὸ Πάρκο. Καὶ πὼς τὰ πόδια της δὲν τὴ βαστοῦσαν ἄλλο.

Πόσα χρόνια εἶχε νά 'ρθει ἐδῶ; Οὔτε ποὺ ἤξερε, οὔτε ποὺ θυμόταν...

Ἀκολούθησε τὴν πρώτη ἀλλέα καὶ κάθησε στὸ πρῶτο παγκάκι.

Αἰσθανόταν ἓνα βάρος στὸ στῆθος, κάτι τὴν ἔπνιγε, ἤθελε νά κλάψει μὰ δὲν μπορούσε. Καὶ τὸ κεφάλι της! Τὸ κεφάλι της! Τὸ ἔνοιωθε παράξενο ἄδειο, σὰν νά 'χε πάψει τὸ μυαλό της ξαφνικὰ νά λειτουργεῖ, σὰν νά μὴν ὑπῆρχε κόσμος. Συνταξιῶχοι, γιαγιάδες καὶ παπποῦδες μὲ τὰ ἐγγόνια τους, ἀνηφόριζαν γιὰ τὴ λίμνη. Νέες μητέρες ἔσπρωχναν περήφανα τὰ καροτσάκια μπροστὰ τους. Ζευγαράκια περνοῦσαν ἀγκαλιασμένα.

Δύο νέοι κάθησαν στὸ ἀντικρινὸ παγκάκι. Τὸ ἀγόρι κρατοῦσε τρυφερὰ τὰ χέρια τῆς κοπέλλας καὶ κάτι τῆς ἔλεγε. Ἐκείνη τὸν κοίταζε μὲ τὸ ξεχωριστὸ βλέμμα ποὺ φυλάμε γιὰ τὸ δικό μας ἄνθρωπο.

Τῆς ἤρθε νά ξεφωνίσει: «Προσοχή, κορίτσι μου, προσοχή! Στὴν πρώτη δυσκολία θ' ἀνακαλύψεις ὅτι δίπλα σου βρίσκεται ἓνας ἀγνωστὸς κι ὄχι ὁ σημερινὸς ἐρωτευμένος. Ἐνας ξένος, ἓνας ἀδιάφορος, ἓνας ἐγωϊστῆς. Ἐρωτας, ἀγάπη! Κουταμάρες. Ἡ μοναξιά, αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα μας, κοπέλλα μου». Νὰ τί θὰ τῆς ἔλεγε, ἂν μπορούσε. Ὡστόσο δὲν μπορεῖ νά μιλήσει στὴν ἀγνωστὴ νέα. Ἀλλὰ κι ἂν τῆς μιλοῦσε, ἐκείνη θὰ τὴν ἀκουγε;

Μήπως κι ἡ ἴδια δὲν ἐρχόταν ἐδῶ μὲ τὸν ἄντρα της, πρὶν παντρευτοῦν; Ἐδῶ σχεδίαζαν τὴν κοινὴ μελλοντικὴ τους ζωὴ. Πὼς καταλάβαιναν τότε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον! Πὼς ταίριαζαν, πὼς γελοῦσαν μὲ τὰ ἴδια πράγματα, πὼς ἔκαναν τίς ἴδιες σκέψεις, τὰ ἴδια ὄνειρα! Ποῦ ἔχασαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Πότε; Πὼς;

«Βλέπεις, κορίτσι μου», θά 'θελε νὰ πεί στή νέα στο ἀντικρινό παγκάκι, «στὰ σχέδιά μας δὲν εἶχαμε περιλάβει τὴν ἀρρώστεια. Προγραμματίζαμε τὶς δουλειές μας, τὶς διασκεδάσεις μας, πόσα παιδιὰ θὰ κάναμε, τὰ ταξίδια μας, ἀλλὰ ὄχι τὴν ἀρρώστεια. Τί περίεργο! Φαινόμεστε γεροὶ ἀλλὰ δὲν ἤμαστε. Οἱ ἴδιοι δὲν ἤμαστε ἄρρωστοὶ ἀλλὰ κουβαλοῦσαμε μέσα μας τὴν ἀρρώστεια καὶ τὴ μεταδώσαμε στοῦ παιδί μας. Κι ἀπὸ τότε ἄρχισαν ὅλα».

«Ἀχ, νὰ μπορούσε νὰ κλάψει! Ν' ἀνακουφιστεῖ! Κλαίγοντας ὅμως σωστὰ δεκάξι χρόνια δὲν ἔχει, φαίνεται, ἀλλὰ δάκρυα πιά. 16 χρόνια, 5,840 μέρες ἀγωνίας κι ἐλπίδας, φόβου καὶ προσπάθειας. Εἶναι πολὺ, εἶναι λίγο; Ὑπάρχει ζυγαριὰ καὶ μέτρο γιὰ τὰ αἰσθήματα; Σκόρπιες περνοῦν ἀπ' τὸ μυαλό της διάφορες εἰκόνες.

Τὰ τρεχάματα ἀπὸ εἰδικὸ σὲ εἰδικό, ὅταν ἔγινε ἡ διάγνωση «μεσογειαικὴ ἀναιμία». «Ὅλοι τοὺς ἔλεγαν: «Ὅσο ὑπάρχει ζωὴ, ὑπάρχει ἐλπίδα. Ἡ ἐπιστήμη προχωρεῖ καθημερινά. Κουράγιο...».

Τὰ γεμάτα περιέργεια ἀνάκατη μὲ συμπόνοια βλέμματα τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων, ἡ ὑπερπροστατευτικὴ στάση τοὺς ἀπέναντι στοῦ παιδί: «Βασιλάκη, μὴ βγεῖτε στὸν κῆπο, δὲν πρέπει νὰ κουραστεῖ ὁ Κωστής».

Ὁ ἀδιάκοπος ἀγώνας γιὰ νὰ ὑπάρχει κάθε μῆνα τὸ ἀπαραίτητο αἷμα, οἱ ἀτέλειωτες ὥρες στὴν αἵθουσα μεταγίσεων, τ' ἀμέτρητα παραμύθια ποὺ διάβασε στοῦ τόσο γλυκὸ καὶ ὑπομονετικὸ παιδί.

Ἡ ἀμηχανία στὴν ἀρχή, ὁ ἀόρατος τοῖχος κατόπιν ποὺ ὑψώθηκε σιγά - σιγά ἀνάμεσα στὸν ἄντρα της, μὲ μιὰ παράξενη σιωπηρὴ συμφωνία, τοὺς ἀπόφευγαν. Ἡθελαν νὰ ζοῦν στοῦ δικό τους κόσμο, στοῦ φανερά, «σημαδεμένο» ἀπὸ τὸ θάνατο σπιτικό τους, μόνοι τους, μεταξύ τους, οἱ τρεῖς τους. Νὰ προστατέψουν ὅσο μπορούσαν τὸ παιδί, νὰ τὸ χαροῦν ὅσο γινόταν περισσότερο!

Καὶ τώρα, τί εἰρωνεία! νὰ ῥχεται ὁ ἴδιος ὁ Κωστής, μὲς ἀπ' τὸν τάφο πιά, καὶ νὰ τοὺς πετάει κατάμουτρα ὅτι ὅλην αὐτὴν τὴν κωμωδία τὴν ἤξερε καὶ δὲν τὴ χρειαζόταν. «Ὅτι ἄλλα λαχταροῦσε ἡ ψυχὴ του, ὅτι μέσα στοῦ προστατευτικὸ κουκούλι τοὺς πέθαινε κάθε μέρα, ὅτι ζωντανὸς ἔνοιωθε ὅταν βρισκόταν μακριὰ τους, κοντὰ σ' ἄλλους ἀνθρώπους, ξένους.

Δὲν ἦταν ἀρκετὲς λοιπὸν οἱ τύψεις κι οἱ ἐνοχές γιὰ τὸν γέννησαν ἄρρωστο; Πρέπει τώρα νὰ σηκώσουν κι ἄλλο σταυρό; Νὰ δεχτοῦν ὅτι δὲν τὸν ἀγάπησαν πολὺ, ὅτι δὲν τὸν ἀγάπησαν σωστά; Ὅλα ἀνώφελα, ὅλα λάθος; Δυὸ ζωές — ἄσε τὴν τρίτη, τὴ δική του — κατεστραμμένες ἄδικα; Ὁ γνωστὸς θάνατος εἶναι ἓνα γεγονὸς πραγματικὸ κι ἀμετάκλητο, ποὺ συμβαίνει ὅμως μιὰ στιγμή καὶ μόνη. Ἄλλὰ ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, ἂν ὄχι χειρότερο, τουλάχιστον ἐξίσου βαρὺ μ' αὐτόν. Ἡ ἀργή, καθημερινὴ καὶ σταθερὴ νέκρωση τῆς ψυχῆς, τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν ὀνείρων.

«Ἀχ, ἂν γινόταν, πῶς θά 'θελε νὰ ζητήσει συγγνώμη ἀπὸ τὸ παιδί ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ δικαιολογηθεῖ, νὰ τοῦ ἐξηγήσει. Θὰ τοῦ ἔλεγε... Ἀλήθεια, τί θὰ τοῦ ἔλεγε; Πῶς ἦταν κάποτε ὁ ἄντρας της κι ἡ ἴδια καὶ πῶς κατάντησαν σιγά - σιγά ἀπὸ τὴ δική του ἔννοια, ἀπὸ τὸ δικό του τὸν καῦμό;

Ἄναρρίγησε. Σύννεφα εἶχαν κρύψει τὸν ἥλιο, ἔνοιωσε λίγη ψύχρα. Ὁργὴ φούντωνε μέσα της. Τὸ κορμί της τέντωνε, σφιγγόταν, σὰν νὰ ἐτοιμαζόταν γιὰ μάχη. Πετάχτηκε ὄρθια, ἄρπαξε τὴν τσάντα της καὶ τὸ φάκελο κι ἄρχισε νὰ περπατᾶει γρήγορα. Σὰν τὸν παλιὸ καιρὸ, τότε ποὺ ἦταν ἀκόμη νέα καὶ κάθε φορὰ ποὺ θύμωνε, γιὰ νὰ μὴν ξεσπάει ἄσχημα κι ἐπικίνδυνα, ἔπαιρνε τοὺς δρόμους. Τὸ περπάτημα τὴν ἡρεμοῦσε καὶ τὴ βοηθοῦσε νὰ σκεφτεῖ.

Πόσο εἶχε χαρεῖ ὅταν εἶχε ἀνακαλύψει ὅτι κι ὁ Πέτρος ἀντιδροῦσε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο! Θυμᾶται τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ πατέρα της γιὰ τὸ δεσμό τους: «Τί νὰ τὸν κάνεις, κόρη μου, μ' ἓνα μικρὸ μαγαζί; Δουλειὲς δὲν ὑπάρχουν, οἱ πελάτες εἶναι λιγοστοί, θὰ δουλεύεις ἐσὺ στὸ Ὑπουργεῖο μὲ τρεῖς κι ἐξήντα γιὰ νὰ τὸν ταΐξεις. Πᾶρε καλλίτερα ἓναν ὑπάλληλο, ἓνα δάσκαλο, ποὺ λέει ὁ λόγος, ἢ ἓναν τραπεζικό, νὰ ἔχεις ἐξασφαλισμένο τὸ μέλλον σου καὶ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν σου».

Καημένε πατέρα! Εἶχες γεράσει ἀλλὰ δὲν εἶχες μάθει πὼς στὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει ἐξασφάλιση οὔτε καὶ σίγουρο μέλλον. Τὸ μικρὸ μαγαζὶ πρόκοψε, ἔδικα τὰ βαρεῖα λόγια ποὺ ἀνταλλάξαμε ἐσύ, ὁ Πέτρος κι ἐγώ, ὅταν κατάλαβες ὅτι ὁ γάμος θὰ γινόταν ὀπωσδήποτε, ὅτι αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ ἀγαπημένη σου κόρη δὲ θὰ σ' ἀκούει. Σὲ θυμᾶμαι ποὺ φώναζες: «Δὲν καταλαβαίνεις, ἀχάριστη, ὅτι ἐγὼ γιὰ τὸ καλὸ σου σὲ συμβουλεύω;» Κι ἐγὼ σοῦ ἀπάντησα: «Καὶ ποῦ ξέρεις ἐσύ, πατέρα, τί θέλω ἐγώ, ποῖο εἶναι τὸ καλὸ μου;»

Κλίικ! Σταμάτησε σὰν κεραυνοχτυπημένη. Ναί, αὐτὰ τὰ λόγια εἶχε πεῖ τότε στὸν πατέρα της καὶ τὰ ἴδια ἀκριβῶς λόγια τῆς εἶχε γράψει στὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ γράμμα ὁ Κωστῆς λίγο πρὶν πεθάνει.

Πὼς μπλέχτηκαν ὅλα ἔτσι; Τί παράξενο κύκλο συμπλήρωναν ὁ πατέρας κι ὁ γιὸς της;

Τὰ μιλίγγια της βουίζαν, τὰ γόνατά της ἔτρεμαν. Λίγο πιὸ κεῖ εἶδε ἓνα παγκάκι. Τουλάχιστον νὰ προλάβει, νὰ μὴν πέσει. Πῆρε μερικὲς βαθειὲς ἀναπνοές, σιγά - σιγά συνῆλθε. Ἔβγαλε μιὰ φωτογραφία τοῦ Κωστῆ καὶ τὴν κοίταξε.

Ἦταν ὁμορφο παιδί, τὰ χαρακτηριστικά του δὲν εἶχαν ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια. Συνήθως ἡ ἔκφρασή του ἦταν μελαγχολικὴ, ὅμως σὲ τούτη ἐδῶ τὴ φωτογραφία, τὴν ἀγαπημένη της, τὸ πρόσωπό του φωτιζόταν ἀπὸ ἓνα πολὺ γλυκὸ χαμόγελο. Βάλθηκε νὰ παρατηρεῖ προσεκτικὰ τὰ μισάνοικτα χεῖλια, τὰ μεγάλα μάτια ποὺ νόμιζες ὅτι ἔλαμπαν γεμάτα ζωὴ, τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, κληρονομιά ἀπὸ τὸν πατέρα του περισσότερο παρά ἀπὸ τὴν ἴδια.

Μιὰ παράξενη ἡρεμία ἀπλώθηκε μέσα της σιγά - σιγά. Σὰν νὰ ἦταν μπροστὰ της ὁ γιὸς της, σὰν νὰ συνέχιζαν μαζί μιὰ ἀρχινισμένη κουβέντα. Ἄνοιξε τὸ φάκελο κι ἔβγαλε ἓνα συνηθισμένο μπλε τετράδιο. Μία μέρα πρὶν πεθάνει, ὁ Κωστῆς τῆς εἶχε πεῖ ὅτι τῆς εἶχε ἀφήσει ἓνα γράμμα στὸ γραφεῖο του. Ἐνα γράμμα ποὺ ἔπρεπε ὅμως νὰ διαβάσει ὅταν ἐκεῖνος δὲ θὰ ἦταν πιά μαζί της. Στὴ διαμαρτυρία της, εἶχε κλείσει τὰ μάτια καὶ εἶχε μουρμουρίσει

ἀδύναμα: «"Όχι ἄλλα ψέματα, μητέρα, σὲ παρακαλῶ, ὄχι ἄλλα ψέματα...».

Τὸ γράμμα αὐτὸ δὲ βρῆκε ἀκόμη τὸ κουράγιο νὰ τὸ δείξει στὸν ἄντρα της. Οὔτε ξέρει κι ἂν πρέπει. Τί ὠφελεῖ τώρα νὰ τοῦ φορτώσει κι ἄλλη μιὰ πίκρα; Ἐχει ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ τὸ κρύψει; Ὁ Κωστής ἦταν καὶ δικὸς του γιός. Καὶ τὸν ἀγαποῦσε. Κι ἂν ὁ Πέτρος δὲν καταλάβει; Θὰ μπορούσε βέβαια εὐκολὰ νὰ κλειδώσει κάπου τὸ τετράδιο, νὰ τὸ κρατήσῃ κατάδικό της καὶ νὰ τὸ ἔχει πικρὴ συντροφιά στὶς ἀπὸ 'δῶ κι ἐμπρὸς ἄδειες ὥρες της. "Όμως θ' ἀντέξει; Ἡ θὰ λυγίσει; Καὶ μὲ τίς παραγγελίες τοῦ Κωστή τί νὰ κάνει; Ἐριξε ἀκόμη μιὰ ματιὰ στὴ φωτογραφία κι ἄνοιξε τὸ τετράδιο:

«Μητέρα,

"Όταν θὰ διαβάξεις αὐτὲς τίς σελίδες, δὲν θὰ εἶμαι κοντά σου. Ξέρω πῶς θὰ στενοχωρηθεῖς καὶ σοῦ ζητῶ ἀπὸ τώρα συγγνώμη. "Όμως προσπάθησε νὰ καταλάβεις, αὐτὸ μόνο ἔχει σημασία.

Τὸ γράμμα αὐτὸ εἶναι καὶ γιὰ τὸν πατέρα. Καὶ τοὺς δύο σᾶς ἀγαπῶ καὶ σᾶς λυπᾶμαι, ὅμως μ' ἐσένα συζητοῦσα περισσότερο, ὅταν ἤμουν μικρὸς, θυμᾶσαι;

Εἶναι τόσα πολλὰ αὐτὰ ποὺ θέλω νὰ σᾶς πῶ, ὅμως πῶς νὰ χωρέσω τόσα χρόνια σιωπῆς στὸ χαρτί, μητέρα; Τί κρίμα ποὺ κι ἐσὺ κι ὁ πατέρας δὲ θελήσατε ποτὲ νὰ μ' ἀκούσετε, δὲ συζητήσατε μαζί μου τὸ πρόβλημά μου. Πιὸ σωστά, τὸ πρόβλημά μας. Γιατί νὰ μὴν παραδεχτεῖτε πῶς τὰ χρόνια περνοῦσαν κι ἐγὼ μεγάλωνα καὶ δὲ χρειάζομουν μόνο τὸ φαγητό, τὰ ροῦχα καὶ τὸ αἶμα γιὰ νὰ ζήσω ἀλλὰ καὶ τὴν κατανόησή σας; Μητέρα, χρειάζομουν τὸ μυαλό καὶ τὴν καρδιά σας, χρειάζομουν τὴν παρέα σας. Στὸ κάτω - κάτω, ἔτσι ὅπως εἶχατε περιορίσει τὴ ζωὴ μας, μήπως εἶχα καὶ κανέναν ἄλλο;

Τώρα, βέβαια, σᾶς ἔχω συγχωρήσει, γιατί κατάλαβα πῶς κι ἐσεῖς ὑποφέρατε πολὺ. Σοῦ ὁμολογῶ ὅμως πῶς ἦρθαν στιγμὲς ποὺ σᾶς μίσησα, ὄχι γιατί μὲ γεννήσατε ἄρρωστο, ἀλλὰ γιατί δὲ μ' ἀφήνατε νὰ πάρω ἀπὸ τὴ ζωὴ ὅ,τι καλὸ μπορούσε νὰ μοῦ δώσει. Ἄλλο πράγμα νὰ εἶσαι νεκρὸς κι ἄλλο πράγμα νὰ εἶσαι ζωντανὸς νεκρὸς, μητέρα.

Τὸ θάνατο δὲν τὸν φοβᾶμαι. Εἶμαι πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ξέρω ἂν ὑπάρχει Θεὸς ἢ ὄχι, ἀλλὰ ἀφοῦ ἡ γέννηση εἶναι κάτι φυσικό, γιατί νὰ μὴν εἶναι κι ὁ θάνατος κάτι τὸ ἴδιο φυσικό κι ἀπλό; Κι ἀφοῦ δὲν μπορῶ νὰ τὸν ἀποφύγω, τί νόημα ἔχει νὰ τὸν φοβᾶμαι;

Βλέπεις, μανούλα, ὅλοι ἐμεῖς οἱ «γαλαζοαἵματοι», — ἔτσι μᾶς εἶχε βαφτίσει ὁ Ἀντώνης ὁ Τρελλάκλιας, ὁ μεγαλύτερος τῆς παρέας, ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγε ὅτι εἶναι «λίγο ποιητὴς καὶ πολὺ ζωγράφος», θυμᾶσαι; — τὸ θάνατο μαθαίνουμε ἀπὸ μωρὰ νὰ τὸν θεωροῦμε καθημερινὴ μας συντροφιά. Γιατί ὅμως ἐσεῖς οἱ μεγάλοι καὶ γεροὶ νὰ μὴ μᾶς ἀφήνετε νὰ ζήσουμε ὥσπου νὰ ῥθει;

Σοῦ εἶπα πρὶν ὅτι δὲ σᾶς μισῶ γιατί μὲ γεννήσατε ἄρρωστον. Ναι, αὐτὸ

είναι αλήθεια. Ξέρω ότι με μία άπλη εξέταση θα είχατε αποφύγει να με φέρετε στον κόσμο. 'Ωστόσο πώς να σας καταλογίσω πρόθεση για τη δική μου ταλαιπωρία; "Αθελά σας, από παράλειψη, την προκαλέσατε. Κι οι πρώτοι που ταλαιπωρηθήκατε ήσαστε έσείς, μητέρα, έσύ κι ο πατέρας. Κι έδω αρχίζει το δικό μου παράπονο.

Γιατί να ντρέπεστε, σάν να 'χαμε κάνει όλοι, κι έσείς κι εγώ, κάποιον κακό; "Η άρρώστεια, μητέρα, είναι πόνος, είναι ταλαιπωρία αλλά δέν είναι ντροπή.

Ξέρω ότι άλλα όνειρα είχατε κάνει για μένα, ότι θέλατε ένα ώραϊο και γερό παιδί, όπως κάθε γονιός. "Όμως, άφοϋ γεννήθηκα όπως γεννήθηκα, γιατί να μ'ή αγαπήσετε σάν το άλλο, το γερό, παιδί που θέλατε; "Όχι πώς δέν μ' αγαπήσατε κι έμένα. "Όμως, όσο κι αν σ'αδικραίνω, δέν μ' αγαπήσατε όπως έπρεπε.

"Αν ήμουνα γερό παιδί, θα παίζατε μαζί μου, θα γελάγατε με τις τρέλλες μου, θα βλέπατε κόσμο, θα πηγαίναμε βόλτες με τ' αυτοκίνητο, θα μαλώναμε κιόλας. Κάπως έτσι δέν είναι ή κανονική ζωή μ'ας οικογένειας, μητέρα; Αϋτή ή τόσο όμορφη ζωή που τόσο άνώφελα μου στερήσατε. Ντροπή; Φόβος; Τί σ'ας υποχρέωσε να κλειστείτε στο σπίτι και να κλείσετε κι έμένα μαζί σας; "Όχι ή υγεία μου πάντως.

Ξέρεις, πάντα άκουγα πολύ καλά, και θυμάμαι από μικρός το γιατρό που σ'ας έλεγε ότι άδικα με είχατε βάλει σε γυάλινο κλουβί.

Κι αϋτό το κλουβι θυμάσαι, μητέρα, πώς ήταν; Σιωπηλό και ψυχρό. Πάντα εύγενικοί ο μπαμπάς κι έσύ, αλλά σάν δύο ξένοι. Κάνενα γέλιο, καμμιιά χαρά, καμμιιά ύψωμένη φωνή.

"Όταν ήμουνα μικρός, σ'ας καμάρινα γιατί σ'ας εύρισκα όμορφους. "Ηθελα να σ'ας άγκαλιάσω, να παίξω μαζί σας, αλλά ήσαστε πάντα τόσο θλιμμένοι και τόσο σοβαροί.

Θυμάμαι, μιá μέρα ήταν ή γιαγιά και ή θεία ή Μαρία στο σπίτι και κουβέντιαζαν. Τις άκουσα να λένε τί ταιριασμένο ζευγάρι που ήσαστε κάποτε έσύ κι ο μπαμπάς... «"Όσπου γεννήθηκε το παιδί και δηλητηριάστηκε ή ζωή τους». Τότε έγινε σεισμός μέσα μου, μητέρα. 'Εγώ λοιπόν ήμουνα ο φταίχτης; 'Εγώ σ'ας κατέστρεφα τη ζωή; Καλλίτερα να πέθαινα! "Όμως αϋτό δέν ήταν στο χέρι μου... Σε λίγο μιá άλλη σκέψη καρφώθηκε στο μυαλό μου. "Όχι να πεθάνω αλλά να ζήσω όσο περισσότερο μπορούσα, για να βασανίζεστε κι έσείς περισσότερο. 'Ακοϋς εκεί, εγώ να ύποφέρω κι έσείς να με θεωρείτε βάρους κι έμπόδιο στη ζωή σας!

Συγχώρησέ με, μητέρα, μα ήμουνα μικρός κι έτσι είχα καταλάβει τις κουβέντες τής γιαγιάς. "Αρχισα να κάνω φασαρίες, να σπάω πράγματα, να ούρλιάζω, για να σ'ας έκδικηθώ και να σ'ας τιμωρήσω. Κουταμάρες! 'Ο πρώτος που ύπέφερε ήμουνα εγώ, μανούλα. Γιατί, βλέπεις, εγώ σ'ας άγαπούσα και σ'ας ήθελα για γονείς μου. 'Η ύπομονή σας με νευρίαζε. Το θλιμμένο βλέμμα

τοῦ πατέρα, τὰ δικὰ σου δάκρυα μ' ἔκαναν ἔξω φρενῶν. "Ὁμως δὲν ἤξερα πῶς νὰ σᾶς πῶ ὅτι σᾶς ἀγαπῶ κι ὅτι ἤθελα κι ἐσεῖς νὰ μ' ἀγαπᾶτε.

"Ὅταν, πρὶν τέσσερα χρόνια, ὁ γιατρὸς σᾶς μίλησε γιὰ τὸ ἐργαστήρι, χάρηκα. Δὲν ἤξερα τί ἦταν αὐτό, μοῦ ἔφτανε πῶς θὰ βρισκόμουνα γιὰ λίγο μακριὰ ἀπ' τὸ σπίτι. Δὲν ἤμουνα μαρὸ, ἐσεῖς ὅμως με βλέπατε πάντα ἔτσι. Καὶ τὰ βιβλία καὶ τὴν τηλεόραση τὰ εἶχα πιά βαρεθεῖ.

Τώρα τὸ ξέρεις καλὰ ὅτι ἐκεῖ ξαναγεννήθηκα. Βρέθηκα ἀνάμεσα σὲ παιδιὰ ποὺ ἐρχόντουσαν γιὰ νὰ μάθουν νὰ φτιάχνουν διάφορα πράγματα. "Ἄλλα εἶχαν τὸ ἴδιο πρόβλημα μ' ἐμένα κι ἄλλα ἦταν γερά. Οἱ ἐκπαιδευτὲς δὲν μᾶς ξεχώριζαν διόλου, ἀπαιτοῦσαν ἀπ' ὅλους μας καλοὺς τρόπους καὶ προσπάθεια. Ἡ αὐστηρότητα κι ὁ ἔπαινος ἦταν ἴδια γιὰ ὅλους. Κάναμε τ' ἀστεῖα μας, τὶς φασαρίες μας, τοὺς καυγάδες μας ὅπως ὅλα τὰ παιδιά.

Ἐγὼ διάλεξα τὴν κεραμεικὴ. Μὲ γοήτευε ἡ ἰδέα νὰ παίρνω ἓνα κομμάτι πηλό, νὰ τὸ πλάθω καὶ νὰ τὸ κάνω ὅ,τι θέλω. Βάζο, πιάτο ἢ ποτήρι... Ὁ δάσκαλος εἶπε ὅτι εἶχα ταλέντο κι ὅτι μάθαινα γρήγορα. Μὲ τί χαρὰ ἔφερα τὰ πρῶτα μου ἔργα σπίτι, θυμᾶσαι; Μιὰ θήκη γιὰ μολύβια γιὰ τὸν μπαμπᾶ, ἓνα ἀγαλματάκι γιὰ σένα. Νὰ ἔξερεις πόσο λυπήθηκα ὅταν εἶδα πῶς τὰ κοιτάξατε μὲ συγκατάβαση καὶ τὰ βάλατε σὲ μιὰ γωνιά, ἔτσι ἀπλά, χωρὶς κανέναν ἐνθουσιασμό. Κι ὅμως εἶχα σταματήσει πιά τὶς φασαρίες, τί ἄλλο θέλατε;

Κι ἡ παρεξήγηση θὰ εἶχε συνεχιστεῖ μέχρι τὴν τελευταία μου ὥρα, ἂν δὲν εἶχα συναντήσει τὴν "Αννα. Ἡ "Αννα εἶναι κι αὐτὴ ἄρρωστη. Πιὸ ἐλαφρὰ ἀπὸ ἐμένα βέβαια, μιὰ ποὺ κοντεύει τώρα τὰ τριάντα. Εἶναι μιὰ πολὺ γλυκιὰ κοπέλλα. Οἱ γονεῖς της εἶναι γιατροί. Βλέπεις, μανούλα, οὔτε κι αὐτοὶ δὲν ἀπέφυγαν ἓνα ἄρρωστο παιδί. Τῆς ἔδωσαν ὅμως ὅλη τους τὴν ἀγάπη, πολλὴ φροντίδα, μὀρφωση κι ἐλευθερία.

Μιὰ μέρα εἶχα φτειάξει ἓνα ὠραῖο βάζο γιὰ νὰ σοῦ τὸ φέρω. "Ὅταν ὅμως τὸ εἶδα τελειωμένο, θυμήθηκα τὴν ὑποδοχὴ ποὺ κάνατε στὰ πρῶτα μου ἔργα, ὀργίστηκα καὶ τὸ ἔσπασα. "Υστερα ντράπηκα. Κανεὶς δὲν μοῦ εἶπε τίποτα, ὡστόσο ἐγὼ ἔνοιωθα νὰ με πνίγουν λύπη καὶ ντροπὴ γιὰ τὴν πράξη μου. Βγῆκα στὴν αὐλὴ, βρῆκα μιὰ παράμερη γωνιά, κάθησα σ' ἓνα κιβώτιο κι ἄρχισα νὰ κλαίω. Κάποια στιγμή τὸ κιβώτιο κουνήθηκε λίγο κι ἄκουσα μιὰ γυναικεῖα φωνὴ δίπλα μου: «Να ξεκουραστῶ κι ἐγὼ λίγο κοντά σου; Καὶ μήπως μπορῶ νὰ σὲ βοηθήσω; Ποῦ ξέρεις, ἂν μοιραστῶ τὴ στενοχώρια σου, ἴσως τὴ νοιώσεις πιὸ ἐλαφριά».

"Ἀνοιξα τὰ μάτια καὶ πετάχτηκα ὄρθιος, ἔτοιμος νὰ τὸ βάλω στὰ πόδια. Ἄλλὰ ὅταν εἶδα αὐτὴν τὴν τόσο εὐγενικὴ κοπέλλα, ἄρρωστη σὰν κι ἐμένα καὶ κουρασμένη νὰ με κοιτᾷ δολόφισα στὰ μάτια μ' ἓνα φωτεινὸ βλέμμα ποὺ φανέρωνε ἐνδιαφέρον κι ὄχι οἶκτο, ἔνοιωσα πῶς ξαφνικὰ βρῆκα μιὰ φίλη. Δὲν τὴ γνώριζα, ὡστόσο ἤξερα πῶς θὰ με καταλάβαινε. Κι εἶχα τόση ἀνάγκη νὰ με καταλάβει κάποιος, μητέρα...

Δειλὰ στὴν ἀρχή, μὲ μισόλογα καὶ σκόρπιες φράσεις, ἄρχισα νὰ μιλάω γιὰ τὸ βάζο, νὰ ἐξηγῶ γιατί τὸ ἔσπασα καὶ σιγὰ - σιγὰ τὰ λόγια ἔβγαιναν

ποτάμι από τὸ στόμα μου. Ἡ Ἄννα μὲ ἄκουγε ἀμίλητη καί, ὅταν σταμάτησα, μοῦ εἶπε: «Χαίρομαι πὺ συναντηθήκαμε σήμερα. Θά 'θελες νὰ κουβεντιάσουμε ἀνοιχτά, σὰν φίλοι, κι ἄλλες φορές τὰ προβλήματα σου; Νὰ σοῦ πῶ κι ἐγὼ τί πιστεύω πὺς φταίει καὶ δὲν τὰ πᾶς καλὰ μὲ τοὺς γονεῖς σου; Εἶμαι σίγουρη ὅτι σ' ἀγαποῦν πολὺ ἀλλὰ μὲ τὸ δικό τους τρόπο. Ὅμως ἡ ἀγάπη εἶναι δύσκολη ὑπόθεση. Κι ἐσὺ τοὺς ἀγαπᾶς ἀλλὰ τοὺς δημιουργεῖς φασαρίες, ἔτσι δὲν εἶναι;» Τὸ παραδέχτηκα καὶ συμφώνησα νὰ συνεχίσουμε τὴν κουβέντα μας τὴν ἄλλη μέρα. Κι ἡ κουβέντα μας κράτησε πολλές - πολλές μέρες, μητέρα...

Ἡ Ἄννα μοῦ ἐξήγησε πὺς σκεφτόσαστε ἐσεῖς, τί ὑποφέρατε, τί σκεφτόμουνα ἐγὼ, πὺς δειλίαζα νὰ σᾶς πῶ μὲ λόγια ὅτι χρειάζομουνα τὴ στοργή σας καὶ γι' αὐτὸ ξεφώνιζα σὰν κακομαθημένο μωρό, κἀνοντας φασαρία καὶ ζημιές. Μὲ τὴν Ἄννα μιλήσαμε ἀκόμη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Μοῦ ὑπέδειξε ὡραῖα βιβλία γιὰ διάβασμα καὶ παρακολούθησε τίς προόδους μου στὴν κεραμεικὴ σὰν μεγάλη ἀδελφή.

Αὐτὴ ἡ κοπέλλα, μητέρα, ἔχει ἕναν παράξενο τρόπο νὰ φέρνει χαρὰ καὶ ἡρεμία, ὅπου βρίσκεται. Ὅταν ἐρχόταν στὸ ἐργαστήριό, γινόταν πανηγύρι. Τὰ προβλήματα ὄλων μας ἡ Ἄννα, ἄρρωστη κι αὐτὴ σὰν κι ἐμᾶς, τὰ σήκωνε εὐκόλα, τὰ ἔκανε δικά της καί, πολλές φορές, τὰ ἔλυε.

Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι προσπαθοῦσε νὰ ἐξηγήσει καὶ σὲ γονεῖς πὺς ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίζουν τ' ἄρρωστα παιδιὰ τους. Ἄλλοι τὴν ἄκουγαν μὲ προσοχή, ἄλλοι κούναγαν δὺσπιστα τὸ κεφάλι, ἀλλὰ ἡ Ἄννα ἀντιμετώπιζε τὸν καθένα χωρὶς νὰ δειλιάζει. Μὲ τὸ ἴδιο καθαρὸ βλέμμα καὶ τὸ γλυκὸ χαμόγελο πὺ τόσο ἀγαπούσαμε ἐμεῖς οἱ φίλοι της. Κάποτε μοῦ εἶπε: «Σημασία δὲν ἔχει τί πιστεύουν οἱ ἄλλοι γιὰ σένα, Κωστή, ἀλλὰ τί πιστεύεις ἐσὺ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου. Ἄν εἶσαι σίγουρος ὅτι ἔχεις δίκιο, τί πειράζει ἂν κάποιος σὲ κοροϊδέψει; Ὅχι τοὺς ἄλλους ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ μας πρῶτα πρέπει νὰ μπορούμε νὰ μὴν ντρεπόμαστε».

Θυμᾶσαι τὴν ἐκθεση Κεραμεικῆς πὺ κάναμε; Τότε πὺ πῆρα τὸ πρῶτο βραβεῖο καὶ πὺ πούληθησαν σχεδὸν ὅλα τὰ ἔργα μου καὶ γεμάτος χαρὰ ἔτρεξα νὰ σᾶς ἀγοράσω μὲ τὰ «δικὰ μου» χρήματα μικροδωράκια; Ξέρεις πὺς θύμωσα πολὺ μὲ τὸν πατέρα ὅταν, ἀφοῦ μ' εὐχαρίστησε πρῶτα, μοῦ εἶπε ὅτι θὰ μοῦ ἀυξήσει τὸ χαρτζιλίκι μου; Δὲν ἦταν γιὰ τὰ λεφτὰ πὺ εἶχα πούλησει τὰ δημιουργήματά μου, μητέρα. Ἐνοιωθα πολὺ περήφανος πὺ, ἂν καὶ μικρὸς καὶ ἄρρωστος, εἶχα κάποιον ταλάντο πὺ ἄξιζε. Ἐνοιωθα χρήσιμος, αὐτὸ ὅμως οὔτε ἐσὺ οὔτε ὁ πατέρας τὸ καταλαβαίνατε. Τότε σκέφτηκα νὰ φύγω ἀπ' τὸ σπίτι. Οὔτε ἤξερα οὔτε μ' ἔνοιαζε πὺ θὰ πῆγαινα καὶ πὺς θὰ ζοῦσα. Ἀκόμη σκεφτόμουνα ὅτι χωρὶς αἶμα θὰ τέλειωνε γρήγορα ἡ μίζερη ζωὴ μου καὶ θὰ ἤσυχάζαμε ὅλοι γιὰ καλὰ. Κι ἐσεῖς κι ἐγὼ.

Ὅμως ἡ ἀπογοήτευσή μου δὲν ξέφυγε ἀπὸ τὴν Ἄννα. Αὐτὴ μ' ἐμπόδισε ἀπὸ μιὰ τέτοια τρέλα. Αὐτὴ μοῦ ἐξήγησε πὺς ὁ πατέρας δὲν εἶχε ἄλλο σκοπὸ παρά τὴ δικὴ μου ἄνεση: πὺς φοβόταν ὅτι ἴσως κουραζόμουνα γιὰ λίγα χρήματα πὺ ἐκεῖνος εὐκόλα μπορούσε νὰ μοῦ δώσει. Ἀκόμη μὲ μάλωσε γιὰ τὴν

μικρή αξία πού ἔδινα στὴ ζωὴ μου. Καμμιά ἀνθρώπινη ὑπαρξη, μοῦ εἶπε, ἀλλὰ οὔτε καὶ κανένα ζωὸ ἢ καὶ φυτὸ ἀκόμη δὲν πιάνει ἄδικα τὸν τόπο του. Κι ἐγὼ ἤμουναι προικισμένος μ' ἓνα μεγάλο χάρισμα, νὰ δίνω στὴν ἀμορφη λάσπη σχῆμα, χρῶμα, ζωὴ. Κι εἶχα καὶ δυὸ καλοὺς γονεῖς πού μ' ἀγαποῦσαν, ἔστω κι ἂν δὲν ἤξεραν νὰ μοῦ δείξουν σωστὰ τὴν ἀγάπη τους.

Ἀπὸ τότε, μανούλα, δὲν ξαναπούλησα ἔργα μου. "Ἡ, μᾶλλον, τὰ χρήματα πού μοῦ ἀναλογοῦσαν ἀπὸ τὶς πωλήσεις, — βλέπεις, τὰ ἔργα μου ἄρεσαν στὸν κόσμο — τ' ἄφηναι στὸ ἐργαστήριό. Γιὰ ν' ἀγοράσουμε λίγο πηλὸ παραπάνω, κάποιο ἐργαλεῖο κλπ. Μικρὴ, φυσικά, ἢ συμβολὴ μου ἀλλὰ ἀνάλογη μὲ τὶς δυνάμεις μου. Τὰ καλλίτερα ὅμως κομμάτια μου δὲν τὰ πούλησα, μητέρα. Οὔτε καὶ στὸ σπῆτι τὰ 'φερα. Τὰ φύλαξα στὸ ντουλάπι μου, στὸ ἐργαστήρι, γιὰ σᾶς. Θὰ σοῦ τὰ δώσει ὁ κύριος Γιάννης, ὁ δάσκαλός μου. Εἶναι ὅ,τι πιὸ καλὸ μπόρεσα νὰ φτειάξω. Κάθε κομμάτι κρύβει μέσα του ὅ,τι μοῦ ἄρεσε πιὸ πολύ. Μὲ τὰ σχήματα καὶ μὲ τὰ χρώματα προσπάθησα νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀγάπη μου, μανούλα. Ἐλπίζω νὰ μὲ καταλάβετε καὶ οἱ δύο.

"Ὅμως δὲν ὠφελεῖ νὰ λέω τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Κουράζομαι εὐκολα καὶ πρέπει νὰ τελειώσω ὅσα ἔχω νὰ σοῦ πῶ, πρὶν ἔρθει ἡ μεγάλη κρίση πού θὰ εἶναι πιά κι ἡ τελευταία. Τὸ ξέρω καλά, τὸ νοιώθω πὼς πλησιάζω στὸ τέλος. Ὁ ὀργανισμός μου δὲν ἀντιδρᾷ ὅπως ἄλλοτε, τὸ σῶμα δὲ λέει ψέματα στὸ μυαλὸ καὶ στὴν καρδιά μου ὅπως ἐσεῖς οἱ μεγάλοι, μητέρα. Νὰ ξέρατε πόσο σιχαινόμαστε τὶς ψευτοπαρηγοριῆς πού μᾶς δίνετε...

Ὁ γιατρός κατάλαβε πὼς τὸ ἔχω μαντέψει καὶ δὲν προσπάθησε νὰ μὲ κοροϊδέσει. Μιλῆσαμε γιὰ τὸ θάνατο ἀπλᾶ, σὰν μιὰν ἀκόμη φάση τῆς ζωῆς. Γέλασε μάλιστα ὅταν τοῦ εἶπα πὼς τελικά, ἂν καὶ δὲν ξέρουμε τίποτα πραγματικὰ γι' αὐτόν, ὁ θάνατος εἶναι τὸ μόνο σίγουρο γεγονός στὴ ζωὴ μας. Συμφώνησε μαζί μου ὅτι πλούσιοι μπορεῖ νὰ μὴ γίνουμε, γεροὶ νὰ μὴν εἶμαστε, γράμματα νὰ μὴ μάθουμε, ὅλοι ὅμως πεθαίνουμε κάποια μέρα.

Ἐέρεις, μητέρα, αὐτόν τὸ γιατρὸ τὸν ἀγαπῶ σὰν ἓνα μεγάλο φίλο. "Ὅπως τὴν "Αννα. "Ὅπως τὴν κυρία 'Αντωνίου. Κανεῖς τους ποτὲ δὲν μὲ κοροΐδεψε. Κανεῖς τους δὲν μὲ εἶδε σὰν ἓνα ἀνόητο παιδί.

Πάει καιρός, μητέρα, πού ἤμουναι στὸ διάδρομο καὶ σὲ περιμένα. Εἶχες μιὰ συζήτηση γιὰ μένα μὲ τὴν κυρία 'Αντωνίου. "Ὅπως συνήθως, δὲ συμφωνοῦσες μὲ τὴν ἀποφῆ της. Γιὰ σένα ἤμουναι πάντα τὸ «μωρό» σου κι ἄς ἤμουναι πιά δεκάξι χρόνων. Καθὼς τὴ χαιρέτησες κι ἐρχόσουναι πρὸς τὸ μέρος μου, μουρμούρισες: «Ἡ κυρία τὰ βλέπει ὅλα εὐκολα γιὰτὶ δὲν ἔχει παιδιά. "Ἄς εἶχε καὶ τότε θὰ τῆς ἔλεγα ἐγώ!»

Τότε δὲν μπόρεσα νὰ σοῦ φανερώσω τὴν ἀλήθεια. Βλέπεις, ἤμουναι βέβαιος πὼς θὰ ἔνοιωθες μεγάλη ντροπὴ γιὰ τὰ πικρά σου λόγια. Μητέρα, ἡ κυρία 'Αντωνίου εἶχε ἓνα ἀγόρι καὶ τό 'χασε σὲ δυστύχημα. Θὰ εἶχε τὴν ηλικία μου σήμερα, ἂν ζοῦσε. Πὼς ὁ πόνος στένεψε τόσο τὶς σκέψεις σου πού νὰ νομίζεις ὅτι μόνον ἐσὺ ὑπέφερες, ὅτι μόνον ἐσὺ ἤξερες τί θὰ πεῖ δυστυχία;

"Ὅταν φύγω ἀπὸ κοντά σου, μητέρα, θέλω νὰ πλησιάσεις αὐτοὺς τοὺς

άνθρώπους. Θὰ σὲ βοηθήσουν αὐτοὶ στὴ θέση μου, θὰ σοῦ δόσουν δύναμη ἀπὸ τὴ δική τους. Καὶ θὰ πρέπει νὰ εἶσαι δυνατὴ, μανούλα, γιὰ νὰ μοῦ κάνεις δυὸ χάρες, τὶς τελευταῖες ποὺ ζητῶ.

Θέλω, ὅταν φύγω, ν' ἀπλώσεις πρώτη ἐσὺ τὸ χέρι στὸν μπαμπᾶ. Ξέρεις, μανούλα, σ' ἀγαπᾶ πολύ. Πολλὲς φορές, ὅταν ἐσὺ δὲν ἤσουνα μπροστά, ὕστερα ἀπὸ κάποια φασαρία μου ἦ κι ἔτσι, χωρὶς λόγο, ὁ πατέρας μὲ κοιτάζε καλά - καλά μ' ἐκεῖνο τὸ τόσο γνώριμο θλιμμένο βλέμμα του καὶ μοῦ ἔλεγε σιγά: «Ἡ μητέρα σου, ἀγόρι μου, εἶναι μιὰ θαυμάσια γυναίκα. Νὰ τὴν ἀγαπᾶς».

Κι ἐσὺ τὸν ἀγαπᾶς, μαμά. Σ' ἔχω πιάσει πολλὲς φορές νὰ τὸν κοιτᾶς ἄλλοτε μὲ ἀπορία καὶ πόνου κι ἄλλοτε μόνον μὲ ἀγάπη, μὲ δυνατὴ ἀγάπη.

Ἀπλωσέ του τὸ χέρι, μητέρα. Σ' ἔχει ἀνάγκη, τὸν ἔχεις ἀνάγκη, δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ μιλήσετε γιὰ τὰ αἰσθηματά σας. Μὴν εἶστε ἄλλο πιά δειλοί. Κάνεις σας δὲ φταίει, τὸ ἔπαμε αὐτό. Θὰ ἤθελα, τώρα ποὺ ἐγὼ θὰ φύγω, νὰ ξαναγίνετε τὸ ἀγαπημένο ζευγάρι ποὺ θυμόταν ἡ γιαγιά. Μίλησέ του, μητέρα, κάν' το γιὰ τὸ χατῆρι μου, σὲ παρακαλῶ.

Ἡ δευτέρα χάρη τώρα. Θέλω νὰ δείξεις αὐτὸ τὸ τετράδιο στὴν κυρία Ἀντωνίου καὶ στὴν Ἄννα. Δὲν ἔχω κουράγιο νὰ γράψω καὶ σ' ἐκεῖνες γιὰ ὅσα προσπάθησα νὰ σοῦ ἐξηγήσω ἐδῶ. Μητέρα, ὅσα σοῦ λέω σὲ τοῦτο τὸ γράμμα, πρέπει νὰ τ' ἀκούσουν κι ἄλλοι γονεῖς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἴσως ἀλλάξουν συμπεριφορὰ πρὸς τ' ἄρρωστα παιδιὰ τους. Κι ἔτσι θὰ λιγοστεύει κάπως ὁ καθημερινὸς πόνος ποὺ ζοῦν οἱ ἄλλοι «γαλαζοαίματοι» φίλοι μου.

Σ' αὐτοὺς ἄφησα καὶ τὸ τελευταῖο μου ἔργο. Εἶναι ἓνα λευκὸ βάζο μὲ κόκκινη διακόσμηση. Ὅταν τὸ δούλευα, ἐνοιωθα πῶς τὸ σχῆμα του, ἀπλό, στενόμακρο, ξέφευγε ἀπὸ τὰ χέρια μου μὲ μιὰ δική του δύναμη. Πῶς ἔπαυε νὰ εἶναι ἓνα κομμάτι συνηθισμένος πηλὸς καὶ ἀποκτοῦσε δική του, αὐτόνομη, κίνηση πρὸς τὰ πάνω. Σὰν νὰ λευτερωνόταν ἀπὸ τὸ βᾶρος του. Σὰν νὰ κοιτάζε ψηλά, τὸν οὐρανό. «Φαντασίες» θὰ μοῦ πεῖς. Ἴσως. Ὅμως αὐτὸ τὸ τελευταῖο μου κομμάτι, ποὺ μοῦ ἔδωσε τόση χαρὰ καθὼς τὸ ἴφταιχνα, θέλω νὰ μείνει ἐκεῖ, στὸ ἐργαστήρι, κοντὰ στοὺς φίλους μου. Νὰ τὸ βλέπουν καὶ νὰ μὲ θυμοῦνται. Νὰ παίρνουν κουράγιο πῶς κι αὐτοὶ μποροῦν νὰ νοιώσουν, ἔστω καὶ γιὰ λίγο, χαροῦμενοι κι ἐλεύθεροι.

Ἄν δείξεις αὐτὸ τὸ τετράδιο στὴν κυρία Ἀντωνίου, θὰ βρεῖ τρόπο νὰ κάνει ν' ἀκουστοῦν οἱ σκέψεις μου κι ἀπὸ ἄλλον κόσμου. Θὰ τὸ δείξεις, μανούλα, ἔτσι δὲν εἶναι;

Πρέπει νὰ τελειώνω τώρα, εἶναι καὶ τόσα ἄλλα ποὺ θὰ ἤθελα νὰ σοῦ πῶ ἀλλὰ κουράστηκα. Θέλω ὅμως νὰ ξέρεις πῶς σᾶς ἀγαπῶ πολὺ κι ἐσένα καὶ τὸν μπαμπᾶ καὶ πῶς σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ ὅ,τι κάνατε γιὰ μένα.

Ἀντίο,
Κωστῆς»

Ἡ Ἐλένη ἔβαλε τὴ φωτογραφία πάνω στὸ ἀνοιχτὸ τετράδιο καὶ κοιτάξε

μὲ ἔνταση τὸ χαμογελαστὸ πρόσωπο τοῦ γιοῦ της. Τί περίεργο! "Ενοιωθε τώρα μιὰ παράξενη γαλήνη, μιὰ ἀνείπωτη ἡρεμία νὰ κατακλύζει τὴν ψυχὴ της.

Τὰ σύννεφα εἶχαν διαλυθεῖ κι ὁ ἥλιος ἔλουζε τὸ πάρκο μ' ἓνα καθαρὸ, ὀλόχρυσο, φῶς. Τὰ λουλούδια, τὰ φύλλα, ἀκόμη κι οἱ πέτρες, ἔτσι φωτολουσμένα, σὰν νὰ 'παιρναν ἄλλη ὄψη. "Ἐνα πουλί, κρυμμένο στὶς φυλλωσιές, ἄρχισε νὰ κελαϊδᾷ χαρούμενα.

Τῆς φάνηκε πὼς διαλυόταν κι ἡ ἴδια μέσα σ' αὐτὸ τὸ φῶς, πὼς γινόταν ἓνα μὲ τὰ φύλλα καὶ τὰ πουλιά, μὲ τὴ φύση ποὺ παλλόταν γεμάτη ζωὴ ὀρατὴ κι ἀόρατη. Χαίδεψε τρυφερὰ τὴ φωτογραφία καὶ χαμογέλασε. «'Εντάξει, ἀγόρι μου, κέρδισες».

Μάζεψε τὸ τετράδιο καὶ σηκώθηκε. Κοίταξε τὸ ρολοῖ της. Κόντευε δύο. 'Ωραῖα λοιπὸν, γραμμὴ γιὰ τὸ σπῆτι. Νὰ ἐτοιμάσει κάτι γιὰ φαγητό. Καὶ τὸ ἀπόγευμα θὰ μιλήσει στὸν Πέτρο.

Θὰ τοῦ δείξει τὸ τετράδιο. Θὰ τὸ διαβάσουν μαζί. Θὰ τὸ κουβεντιάσουν μαζί. Θὰ κλάψουν μαζί, θὰ μιλήσουν γιὰ τὶς μύχιες σκέψεις κι ἀγωνίες τους. Ποιὸς ξέρει; "Ἰσως δὲν εἶναι ἀργά γιὰ νὰ ξαναβροῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. "Ἐτσι ὅπως τὸ θέλει ὁ Κωστῆς. "Ὅχι βέβαια ἔτσι ὅπως τοὺς θυμοῦνται οἱ δικοὶ τους. Τὰ νιάτα ἔφυγαν, μαζί τους πέταξαν καὶ τὰ ὄνειρα καὶ οἱ ἐλπίδες. "Ὅμως τί γράφει ὁ Κωστῆς; Πὼς ὁ ἄντρας της τὴν ἀγαπᾷ ἀκόμη, ἔστω κι ἂν ζεῖ δίπλα της ἀπόμακρος καὶ σιωπηλός.

Μήπως κι ἐκεῖνη δὲ βασανιζόταν ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς τοῦ χάλασε τὴ ζωὴ; Πὼς ἂν ὁ Πέτρος εἶχε παντρευτεῖ ἄλλη γυναίκα, ἴσως νὰ ἦταν σήμερα ἓνας εὐτυχισμένος πατέρας; "Ἄν οἱ ἴδιες τύψεις κι ἐνοχές βάραιναν κι ἐκεῖνον, δὲν εἶναι περίεργο λοιπὸν ποὺ κι ὁ ἴδιος ἀφέθηκε σ' αὐτὴν τὴν εὐγενικὴ ἀλλὰ βαριά σιωπῇ.

"Ὅμως ναι, ἴσως δὲ χάθηκαν ὅλα. Θὰ ἐπιμείνει, θὰ διακινδυνεύσει νὰ πονέσει ἡ ἴδια προσπαθώντας νὰ σπάσει τὸ δικὸ του κέλυφος. Θὰ μιλήσει γιὰ τὶς δικές της ἀγωνίες, θὰ παραδεχτεῖ τὰ δικά της σφάλματα. Δὲ θὰ προσπαθήσει νὰ φανεῖ ἀνόητα περήφανη καὶ γενναία. 'Ὁ πόνος εἶναι μέσα της καὶ μέσα του. Δὲν ὠφελεῖ νὰ μὴν τὸν παραδέχονται. "Ἄς τὸν μοιραστοῦν ὅμως, ἄς μὴ θέλει ὁ καθένας νὰ σηκώσει ἐγὼϊστικὰ μόνο τὸ σταυρὸ του.

Δὲν μπορεῖ, ὁ Πέτρος θὰ καταλάβει. Βέβαια ἴσως χρειαστεῖ καιρὸς ὥσπου νὰ ξαναμάθουν νὰ μιλᾷνε μεταξύ τους, ὅμως τί σημασία ἔχει; Τὸ πρῶτο βῆμα, τὸ πιὸ δύσκολο, θὰ ἔχει γίνει. 'Ακόμη κι ἂν ὁ γιός τους ἔχει κάνει λάθος κι ἔχουν φτάσει πιά ὀριστικὰ στὸ τέλος, θὰ ξέρει ὅτι προσπάθησε. "Ὅχι, ὄχι, ἄς μὴν κάνει τέτοιες σκέψεις...

Ἀὔριο θὰ τηλεφωνῆσει καὶ στὴν κυρία 'Αντωνίου. Θὰ κλείσει ἓνα ραντεβού, θὰ τῆς ζητήσεις συγγνώμη γιὰ τὸ ἄδικο καὶ σκληρὸ φέρσιμό της καὶ θὰ τῆς δείξει τὸ τετράδιο. Θὰ προσθέσει ὅτι εἶναι πρόθυμη νὰ κάνει ὅ,τι τῆς πεῖ, ὥστε νὰ ἐκπληρωθεῖ καὶ ἡ δευτέρη ἐπιθυμία τοῦ γιοῦ της.

Δέν μπορεί νά νικήσει τὸ θάνατο. Ὡστόσο τώρα νοιώθει πὼς μπορεί νά δώσει λίγη χαρά, λίγο φῶς στοὺς ἄλλους. Τώρα μπορεί νά παλαίψει τοὺς χίλιους μικροὺς καθημερινούς θανάτους ποὺ ἀφανίζουν τὴν ψυχὴ. Κάθε νίκη θὰ εἶναι νίκη καὶ ἔργο τοῦ Κωστή. Πού, ἔτσι, θὰ ζεῖ πέρα ἀπ' τὸν τάφο.

Χαμογέλασε μὲ νόημα στὴ φωτογραφία τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν ἔβαλε στὴν τσάντα της. Ἐριξε μιὰ τελευταία ματιὰ γύρω της, κι ὕστερα ἄρχισε νὰ περπατᾶει μὲ ζωηρὸ βῆμα καὶ τὸ κεφάλι ψηλά...

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ

(Β' ἔπαινος διηγήματος Λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ 1986 Πανελληνίας Ἐνώσης Λογοτεχνῶν)

ΚΑΘΕ ΠΡΩΪ· ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΚΕΠΤΟΜΑΙ

*Κάθε πρωΐ που ξυπνῶ καλοκαίρι στην Κύπρο
σε κάποια πράσινη πλαγιά σκεπασμένη με
ἀγριους θάμνους και πεύκα που αναδίνουν μιαν
ανάσα παρθένα ἀπὸ ἄλλον κόσμο.*

*Κάθε πρωΐ που ξυπνῶ σε κάποιον ομηρικό
ακροθαλάσσι δίπλα σ' ἕνα αἰώνιο πέλαγος που
δεν ἀρχίζει κι οὔτε τελειώνει πουθενά και
ἡ γῆς ετοῦτη δεν ἀκουμπάει πουθενά
σ' Ἀνατολὴ ἢ Δύση, μὸν' πλέει στην ἀνάσα του πέλαου.*

*Κάθε πρωΐ που ξυπνῶ μέσα σε βαθιὰ περβόλια
ἢ πάνω ἀπὸ καταπράσινα ἀμπέλια
που ἐγκυμονοῦν τη χρυσὴ μέρα της λευτεριάς.*

*Κάθε πρωΐ που ξυπνῶ ταξιδεύοντας
στον ἀμαξωτὸ σ' ἕνα τοπίο ἀσβεστολιθικὸ ἔρημο
χωρὶς πουλιὰ νερὸ κι ἀέρα χωρὶς ἶχνος Θεοῦ κι ἀνθρώπου.*

*Κάθε πρωΐ που ξυπνῶ ἀτενίζοντας στο βάθος
της λοφοσειράς να φτερουγίζουν στον ἀνεμο
μικρὲς σημαιοῦλες, ἀσπρες, γαλάζιες, κόκκινες
σημαίες για να χωρίζουν τοῦτη τη γῆ.*

*Κάθε πρωΐ στην Κύπρο σκέπτομαι πόσο μακριὰ
εἶν' ἡ ζωὴ του ἀνθρώπου κι ἀνεξιχνίαστοι
οι δρόμοι της ἐδῶ κάποτε γεννήθηκε ἕνα θάμα
πλανιέται τ' ὄνομά του σε κρυφὲς σπηλιές.
Ἵστερα φύσηξαν ἀνέμοι ἀπ' τα ἀνοιχτὰ
ρίζωσε τ' Ἄδικο εἶπαν πὼς αὐτὸ εἶν' το σωστὸ.*

*Κάθε πρωΐ στην Κύπρο σκέπτομαι
πόσο εὐκόλο εἶναι να ζεῖ κανεὶ σ' αὐτὴ τη γῆ
πόσο εὐκόλο εἶναι και να πεθαίνει. –*

Γ. ΓΙΟΡΝΑΣ

ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ 1854F ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Σε μελέτη του, με τίτλο «Επιστροφή στο αφηγηματικό ποίημα του Β. Μιχαηλίδη *Ρωμῶς και Τζον Πουλλῆς/Τζονῆς και Κακουλλῆς*» [περ. Πνευματική Κύπρος, Χρονιὰ ΚΣΤ', αρ. 310-312 (Οκτ. - Δεκ. 1986), σ. 270-273], ο κ. Κ.Γ. Γιαγκουλλῆς αναφέρεται σε δεκατετρασέλιδη φυλλάδα, χωρίς εξώφυλλο, που απόκειται στη Βιβλιοθήκη του Κυπριακού Μουσείου, με αριθμό 1854F, όπου, τρίτο στη σειρά, υπάρχει το 48στιχο ποίημα «Διάλογος Τζων Μπουλ, συμβούλου και Κυπρίου». Τα άλλα ποιήματα που περιλαμβάνονται είναι: «Η απορία του Κυπρίου» (36 στίχοι), «Ο ξενητεμένος Ἕλλην (16 στίχοι), «Συμβούλιον της Ευρώπης» (38 στίχοι), «Στην τεθλιμμένην Κύπρον» (18 στ.), «Εἰς τον λαβόντα σύζυγον την σύζυγον του αδελφού του» (62 στ.), «Ο Καραβάς» (14 στ.), «Εἰς τον Βενιζέλον» (16 στ.), «Το παράπονον του σκλάβου» (20 στ.), «Ελλάς προς την Ευρώπην» (14 στ.), «Εἰς τον δηλητηριάσαντα τον πατέρα του Μαυρίκιον Παπαδόπουλον» (6 στ.), «Εἰς τον Μακαριώτατον Αρχιεπίσκοπον πάσης Κύπρου κ.κ. Κύριλλον» (12 στ.) και «Στους Κυπρίους» (12 στ.).

Προσπαθώντας να χρονολογήσει το έντυπο, με βάση στοιχεία του περιεχομένου, ο μελετητής διατυπώνει τη θεωρία ότι αυτό εκδόθηκε «το νωρίτερο στα 1911 και το αργότερο στα 1913» από κάποιο άγνωστο του ποιητή. Η δική μου έρευνα έφερε στο φως όλα τα εκδοτικά στοιχεία του εντύπου: Όνομα συγγραφέα, τίτλο, τόπο και χρόνο έκδοσης. Χωρίς καμιά αμφιβολία το έργο, με τίτλο *Πατριωτικά ποιήματα*, ανήκει στο Διονύσιο Ι. Τζάνε Διαμάντη κι εκδόθηκε στην Κερύνεια το 1910.

Στην ταύτιση του έργου αυτού με το έντυπο 185F κατέληξα, αφού εντόπισα στην εφ. *Ραγιάς* του Γεώργιου Σταυριδῆ (αρ. φύλλου 264, 13/11/1910, σ. 3-4) ποίημα «Στον Βενιζέλον», που υπογράφει ο Δ.Ι. Τζάνε Διαμάντης, καλλιτέχνης ανδρεικέλων. Το ίδιο ακριβώς ποίημα περιλαμβάνεται και στο 1854F. Στην ίδια εφημερίδα (αρ. φύλλου 266, 18/12/1910, σ. 4) υπάρχει η ακόλουθη είδηση: «Εξεδόθησαν υπό του κ. Διον. Ι. Τζάνε Διαμάντη «Πατριωτικά ποιήματα» και τιμώνται γρ. 2½ ἕκαστον φυλλάδιον». Το βιβλίο καταγράφει και ο Κυριακῆς στη Βιβλιογραφία του (σ. 188) αποδίδοντας τον τίτλο ως *Συλλογή ποιημάτων* (προφανώς κατά μετάφραση από τον κατάλογο στην *Επίσημη Εφημερίδα*). Από τα στοιχεία που καταγράφονται στον αρ. 501 του Καταλόγου Βιβλίων που ενεγράφησαν το 1911 (*Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, 2/12/1912) προκύπτει ότι το βιβλίο είχε τίτλο *Various Poems* (έτσι αποδίδεται στα αγγλικά), συγγραφέας του ήταν ο Διονύσιος Ι. Τζάνε Διαμάντης, εκδόθηκε στην Κερύνεια από το Γ. Σταυριδῆ στις 29/12/1910, αποτελείτο από 14 σελίδες, είχε διαστάσεις 7X4¾ ιντς και βγήκε σε 800 αντίτυπα.

Ο συγγραφέας, πιθανότατα Ζακύνθιος, όπως φαίνεται από το όνομα,

ήταν καλλιτέχνης ανδρικήλων, όπως σημειώνεται κάτω από το ποίημα «Στον Βενιζέλον» στην εφ. *Ραγιάς*. Τον σατιρίζει κάποιος Ρεπανάκης (εφ. *Ραγιάς*, αρ. φύλλου 256, 18/9/1910, σ. 3-4) στο ποίημα «Φασουλή μαντάτα/νεροφασουλάτα» με τα ακόλουθα:

Ο Φασουλής του Δ. Διαμάντη
μας σκορπάει το μαράζι
και μας κάνει βράδυ
να σπαρταρούμε στο χάζι.

Φασουλάραγαν ως πρέπει
έχει χρόνια να ιδώ
και γι' αυτό τον μουταρώνω
για να μένει πάντα δω.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποίημα «Εις τον λαβόντα σύζυγον την σύζυγον του αδελφού του»*, που δίνεται με τη μορφή διαλόγου μεταξύ Φασουλής και Μπάρμπα Γιάννη, υπογράφεται από το «Φασουλάραγα», όνομα που αναφέρεται και στο πιο πάνω ποίημα του Ρεπανάκη. Αγνοώ τι ακριβώς σημαίνει Φασουλάραγας, σίγουρα όμως το πρώτο συνθετικό είναι η λέξη *Φασουλής*, που, όπως είναι γνωστό, ήταν το κύριο κωμικό πρόσωπο του ελληνικού λαϊκού θεάτρου ξύλινων ανδρικήλων. Πιθανό να σημαίνει τον αγά, τον κύριο, τον αρχηγό, το μάστρο, του Φασουλής.

Ο Αριστείδης Κουδουνάρης με διαβεβαίωσε ότι υπήρχε στην Κύπρο οικογένεια Διαμάντη από την Επτάνησο, η δε Ρήνα Κατσελλή μου έδωσε την πληροφορία ότι ο Διαμάντης φιλοτέχνησε στην Κερύνεια διάφορες προτομές, μεταξύ των οποίων και εκείνη του Χατζηγηλγόρη, δηλαδή του Γρηγόρη Δημητριάδη.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

* Αναφέρεται στις παράνομες σχέσεις της Μαρίας Σιακαλλή με τον κουνιάδο της Μιλτιάδη, το θάνατο του συζύγου της Γεωργίου και το γάμο της με το Μιλτιάδη. (Για τον αφορισμό τους, δες *Εκκλησιαστικόν Κήρυκα*, αρ. 13 (15/7/1911), σ. 429.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΟΝ ΞΑΝΘΟ ΛΥΣΙΩΤΗ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΠΟΣΗ ΣΤΟΝ ΞΑΝΘΟ ΛΥΣΙΩΤΗ

*Νὰ σταματοῦσε ὁ χρόνος στὰ εἰκοσί μας χρόνια
καὶ νᾶμαστε εἰκοσάχρονοι γιὰ πέντε δεκαετηρίδες,
μὲ μιὰ χωρίστρα ἑαρινή στὰ μαῦρα μας μαλλιά,
μ' ἕνα πουκάμισο ἀνοιχτὸ στὸν δυτικὸ ἄνεμο,
ν' ἀναρριγοῦμε γιὰ ἕνα βῆμα κοριτσιοῦ ποὺ περπατᾷ
στ' ἀντικρυνὸ μας πεζοδρόμιο κι εἶναι
τᾶχατε γιὰ τοῦ λόγου μας τ' ἀστραφερό της βλέμμα,
ν' ἄντεχε τούτη ἡ γλώσσα μας στὰ δυνατὰ ποτὰ
κι ὅλο τὸ σῶμα στὰ παιγνίδια τῶν κλεφτάτων κρεβατιῶν!*

*" Ἄς εἶναι! Ὁ χρόνος δὲν ἀκούει τίς παρακλήσεις μας.
" Ὅμως ἔμεῖς στὸ πείσμα του θὰ δοκιμάζουμε,
ἔτσι στὰ πεταχτά, μιὰ νύχτα, σὰν τὴν τωρινή, νὰ ἐπανερχόμαστε
στ' ἀγύριστα εἰκοσί μας χρόνια,
μ' ἕνα πουκάμισο ἀνοιχτὸ καὶ μιὰ τρελλοκουβέντα,
μ' ἕνα γαρύφαλο στ' αὐτὶ κι' ἕνα γλυκόπιτο ποτήρι
καί...!*

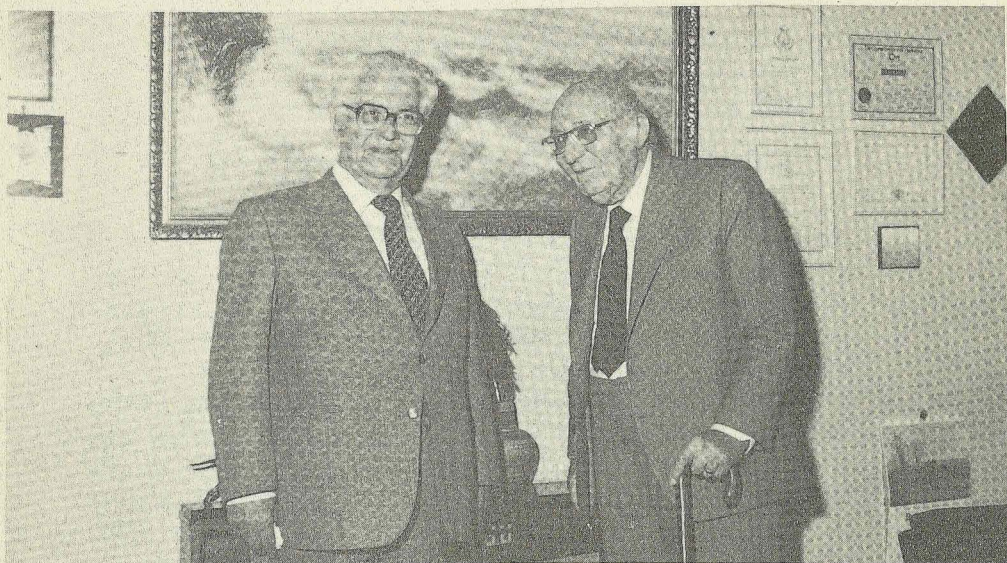
*' Ἀγαπημένοι φίλοι μου, ἄς ποτίσουμε νοερά
μὲ τοῦτο τὸ κρασί τὰ παμμακάριστα εἰκοσι χρονάκια μᾶς,
τ' ἀγύριστα,
μὲ τὴν εὐχὴ στοῦ Ξάνθου νὰ βρεθοῦμε τὸ κονάκι
' Οκτώβρη μῆνα τῆς ἐπόμενης χρονιάς
ὅλοι μας εἰκοσι χρονῶν βλαστάρια ἑαρινά.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΠΟΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

*Σ' εὐχαριστῶ φίλε Ποιητῆ γιὰ τ' ὄμορφο σου δῶρο.
Εἶν' ἡ φιλία ἀμάραντο κρίνο μέσ' τῆ ζωὴ μας
ποὺ εὐωδιάζει ὀλόλευκο στὴ δολερὴν ἑσπέρα
γιὰ ν' ἀπαλύνει τίς σκληρὲς ρωγμὲς τοῦ πεπρωμένου
κρίνο στὴν πέτρα τοῦ γιαλοῦ ποὺ τὴ χτυπάει τὸ κῶμα
οὐράνιο μήνυμα ἀπ' τὴ γῆ στὸ σέλας τῆς ἀγάπης.
" Ἄχ νᾶταν φίλε μου ὅσο ζῶ ν' ἀκούω τὴ φωνὴ σου
νὰ τραγουδάει τὸ γάργαρο νερὸ στὴ θεία κρήνη
καὶ στὴ στερνὴ τὴν ἀνοιξὴ ὁ ἄχός της νὰ κυλάει
σὰν δροσερότατη πνοὴ στὰ ἰστία τοῦ караβιοῦ μου.*

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ

Θα τραγουδῶ, θα τραγουδῶ με ἥλιο, με δύση, με φεγγάρι.
 Φίλε ποιητή, με μοίρανε ὁ ἀγέρας τοῦ Ρογιατίκου
 τῆς Λευκωσίας ὁ ἀνεπανάληπτος ρυθμὸς ποὺ τρελλοπαίζει
 στὶς βλεφαρίδες τῶν ἀγέραστων κοπέλλων ποὺ κεντᾶνε ἐκεῖ στὸ παραθύρι
 στὸ βῆμα τῶν παλληκαριῶν με τ' ἀνοιχτὰ πουκάμισα καὶ τὴν καρδιά στὰ χεῖλη
 - κι' ἂν ἦρθαν ἀναπάντεχα καινούριες ἐποχὲς
 κεῖνοι οἱ ἐξαίσιοι θαυμασμοὶ τῶν ἄλλων ἡμερῶν κυκλοφοροῦν
 καὶ σήμερα στὰ μάτια αὐτῶν ποὺ ξέρουν νὰ θεωροῦν,
 ποὺ ξέρουν νὰ μετροῦν τὸ μῦθο μὲς τὶς καθημερινὲς συνομιλίες -
 ἐμεῖς, ἐσεῖς τοῦ στίχου οἱ ἐραστὲς,
 οἱ ναυτικοὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν καλῶν ἀνθρώπων.
 Θα τραγουδῶ, θα τραγουδῶ με μιὰ σημαία ἐαρινὴ
 κι' ἄς ἔφτασαν τὰ χιόνια τοῦ χειμῶνα.
 Ὡς τραγουδᾷς ὁ λύχνος λάμπει σὰ γιορτὴ
 κι' ἂν παίζει με ἴσκιους φέγγει
 στὸν ὁδοιπόρο ὡστόσο
 καὶ στὴν ψυχὴ.
 Φίλοι τῶν ἀγαθῶν καιρῶν, ὑψώστε τὸ ποτήρι
 Φίλε τῶν ἄλλων ἡμερῶν, τῆς ποίησης ἐραστὴ,
 Ξάνθε Λυσιώτη, χαῖρε.

Β' ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Πόσο γλυκά μοῦ σεργιανᾶς, φίλε καλέ, τῆ μνήμη
 στ' ἄπιαστα τὰ ὄνειρατα ἐρατεινῶν καιρῶν –
 τότε ποῦ ἤχοῦσαν γύρω μας τῆς νειότης σερενάδες
 καὶ τίς πυρώνανε οἱ μολπές ἐρωτικῶν αὐλῶν.

Ἦσουν νεαρὸς κι ἐγὼ ἔγερνα στοῦ βίου τὸν πρῶτο κύκλο
 μὰ καὶ στῶν δυό μας τὰ μαλλιὰ Μούσας φουσοῦσε πνοή.
 Γύρω ἀπ' τ' ἀνέμελα πουλιὰ οἱ τρίλιες εὐωδοῦσαν
 καὶ στίς ἀμάραντες καρδιές θεία φωτοῦσε αὐγή.

Πόσο γοργὰ κυλᾶ ὁ τροχός! Μὰ ἡ ὀμορφάδα θάλλει...
 καὶ μέσ' τὰ στήθια τῶν ποιητῶν ποτέ της δὲν γερνᾶ.
 Ἄχ, νᾶτανε στοῦ μισεμοῦ τ' ἀσφοδελοῦ ἀκρογιάλι
 τὸ δροσερὸ τραγοῦδι σου νὰ μ' ἀποχαιρετᾶ.

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΕΞΟΔΙΟΝ ΣΤΟΝ ΞΑΝΘΟ ΛΥΣΙΩΤΗ

Πλήρη γραμμάτων κι ἡμερῶν,
 μ' ἑλληνικὴ στολὴ
 κι ἓνα τραγοῦδι στὸ δεξί σου αὐτί,
 σὲ πῆρε ὁ ὀρθόδοξος Θεὸς
 στίς κατοικίες τῶν οὐρανῶν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΟΝ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ

1. ΕΛΥΤΗΣ - ΕΛΥΑΡ: Οι πρώτες επαφές:

Ο Ελύτης αισθάνθηκε πολύ κοντά στην ευαισθησία, στην ποιητική ιδεολογία και στον τρόπο έκφρασης του Ελυάρ επειδή έμμεσα, τον θεώρησε κληρονόμο του Ρεμπώ. Η διαπίστωση τούτη καθίσταται νόμιμη αν συγκρίνει κανείς τον τρόπο με τον οποίο ο Ελύτης μιλά, τόσο για τον πρόγονο όσο και για τον απόγονο. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι παρμένο από το σημείωμα του Ελύτη για τον Ελυάρ, που δημοσιεύτηκε το 1939.¹ Ο τόνος και η όλη προσέγγιση θυμίζουν το άρθρο για το Ρεμπώ. Ωστόσο, οι παρατηρήσεις και η ανάλυση προχωρούν πολύ πιο πέρα απ' τις γενικές διαπιστώσεις που χαρακτηρίζουν το πρώτο, μελετούν σε βάθος την τεχνική του Ελυάρ και εξάγουν πολύ χρήσιμα συμπεράσματα, ιδιαίτερα, όσον αφορά την τεχνική του Γάλλου υπερρεαλιστή:

«Το ξάφνιασμα που δοκιμάζει κανείς από την πρώτη ανάγνωση των ποιημάτων του Ελυάρ οφείλεται στην ταυτόχρονη συνύπαρξη ενός πλήθους πρωτοτυπιών (και ιδιοτροπιών θα έλεγε κανείς ακόμα) τόσο στην έκφραση όσο και στην τεχνική. Φανατικός αντιρρητορισμός, αποσπασματικότητα, κατάργηση των σημείων της στίξης, τολμηρότητα μεταχείρισμα του επιθέτου, στίχος, τις περισσότερες φορές, σύντομος αλλά εξαιρετικά περιεκτικός. Ποτέ δε θα βρεθεί κανείς μπροστά σε μια ομαλή και περιγραφική εξέλιξη του ποιήματος. Με τη μεγαλύτερη ευκολία αλλά και με τη μεγαλύτερη τέχνη, ο ποιητής πηδάει από τη μια έννοια στην άλλη, από τη μια εικόνα στην άλλη. Και η πνευματική του αυτή ευκινησία, του επιτρέπει να παραλείπει ολόκληρους ελιγμούς που, αν είναι απαραίτητοι στον πεζό λόγο, εδώ, στον ποιητικό, απεναντίας, πρέπει να αφαιρεθούν για να δοθεί καλύτερα η ατμόσφαιρα του μαγικού και του υπερλογικού, που τόσο μας γοητεύει».

Οι παρατηρήσεις του Ελύτη, εύκολα μπορούν να θεωρηθούν σα συνέχεια εκείνων που διατυπώνονται στο σημείωμα για το Ρεμπώ. Για παράδειγμα, η οργανική χρήση «του επιθέτου, του ρήματος και του ουσιαστικού», όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στην περίπτωση του Ρεμπώ, τελειοποιημένη στον Ελυάρ, γίνεται «στίχος σύντομος αλλά εξαιρετικά περιεκτικός». Η τεχνική του Ελυάρ, βασισμένη στις υπερρεαλιστικές θεωρίες (ο Ρεμπώ δε διέθετε θεωρητικό υποστήριγμα), ακολουθώντας το δρόμο που άνοιξε ο Ρεμπώ, καταλήγει σε μια γραφή λακωνική, περιεκτική, πυκνή κι αποσπασματική. «Η πολυδιάστατη όραση» επίσης, περιλαμβάνεται στις παρατηρήσεις σχετικά με τον Ελυάρ, όταν ο Ελύτης επιμένει στο θεαματικό και κάπως αυθαίρετο πέρασμα «από τη μια έννοια στην άλλη, από τη μια εικόνα στην άλλη». Και στις δυο περιπτώσεις, εκείνο που ενδιαφέρει τον Ελύτη,

1. Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΝΕΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ και περιελήφθη στα ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ, σ. 476-80.

είναι το γεγονός, ότι, ακολουθώντας αυτή την τεχνική, επιτυγχάνεται η απελευθέρωση ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων, στοιχείων και αισθήσεων που αποτελούν μια μοναδική ανάγνωση του οργανικού κόσμου, του μακρόκοσμου, από τον άλογο εσωτερικό κόσμο, το μικρόκοσμο. Απελευθερώνεται, δηλαδή, η δημιουργική σχέση ανάμεσα στον ποιητή και στον κοσμικό του χώρο. Κατά τον Ελύτη, ο Ελυάρ, όπως κι ο Ρεμπώ, αρνείται να χρησιμοποιήσει άσκοπα, βοηθητικούς όρους των οποίων η λειτουργία θα είναι δευτερεύουσας σημασίας, κι αυτό τον αναγκάζει να εγκαταλείψει την περιγραφική ομαλή γραφή, και στη θέση της να εφαρμόσει τον κανόνα του Ρεμπώ, το «dérèglement de tous les sens».

Ο Ελύτης, τώρα, σαν τέλειος γνώστης του έργου και των δυο, εκμεταλλεύεται και ενσυνείδητα, εφαρμόζει τις κατακτήσεις και τα συμπεράσματα των δυο Γάλλων, αφού κάθε σημείο συνοδεύεται από λεπτομερειακές παρατηρήσεις και αναλύσεις.

Ας δούμε όμως, με ποιό τρόπο, ο Ελύτης ήρθε σε επαφή με την ποίηση του Ελυάρ, σε συνθήκες όπου, η πληροφόρηση ήταν εξαιρετικά ελλιπής, και η διψα των νέων για μάθηση, έμενε συχνά ανικανοποίητη: «Δεν είχα φτάσει ακόμη στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου² όταν, σπρωγμένος εν' απόγευμα από την απροσανατόλιστη βιβλιοφιλία μου, είχα χωθεί στο παλιό και σκοτεινό μαγαζάκι του Κάουφμαν, ξεφυλλίζοντας λογής-λογής περιοδικά και βιβλία, όμως αποφεύγοντας μ' επιδειχτική περιφρόνηση τα ποιητικά που —το θυμάμαι σα σήμερα— τα σφιγμένα στις ρίμες των τετραστίχων τους περιεχόμενα, μου 'διναν την εντύπωση μιας δεσμευτικής κι ομοιόμορφα επαναλαμβανόμενης αισθηματολογίας, ασυμβίβαστης ολότελα με τις τότε διαθέσεις μου. Ο πειρασμός παρ' όλ' αυτά, της πολυτέλειας κι ακόμα η παράξενη γοητεία γύρω από τα μαύρα και κόκκινα κεφαλαία μερικών εξωφύλλων, κατανίκησαν τους στερνούς μου δισταγμούς: Capitale de la Douleur, Défense de Savoir, Nocés... ναι, άρχισα να τα φυλλομετρώ ένα-ένα... και...»³

Η ανακάλυψη του έργου του Ελυάρ σε μια εποχή όπου η ποιητική τέχνη κατέληξε να είναι υπόθεση πολιτικών και πατριωτικών συνθημάτων, συναισθηματικών και ερωτικών κλισε, αποδείχτηκε αποφασιστική, ακόμα και σωτήρια για ένα νέο ποιητή που επαναστατούσε ενάντια στο συρμό και στην εφήμερη τέχνη των γεγονότων. Ο Ελυάρ είχε πραγματοποιήσει ένα αποφασιστικό βήμα στο χώρο των ιδεών και της χρήσης του ποιητικού λόγου. Η λέξη, το ρήμα, η γραφή, επανακτούσαν την καθαρότητα, την παρθενικότητα την αυθεντικότητά τους. Η ποιητική γλώσσα ξαναγινόταν η γλώσσα του θάμβους, της διαφάνειας και του μυστηρίου, κι η μεταδοτική δύναμή της αναβαθμιζόταν σ' άγνωστα, μέχρι τότε, επίπεδα κι ανταναχλούσε μια σχέση εξω-λογική, τη σχέση της τέχνης με την ακρίβεια της αίσθησης και το βάθος της ψυχής.

2. 1927.

3. ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ, σ. 104-105.

Η κινητήρια τούτη δύναμη ήταν αποτέλεσμα της ελεύθερης έκφρασης της μεγαλοψυχίας της ανιδιοτέλειας και της αφιλοκέρδειας του ανθρώπινου ψυχισμού. Πράγματι, ο Ελύτης επιμένει στις απόψεις αυτές χωρίς να επιζητεί ή να επικαλείται αποδείξεις ορθολογιστικού χαρακτήρα. Αγνοεί, προκλητικά, τον παράγοντα της κοινωνικής χρησιμότητας και της καταναλωτικότητας της αίσθησης. Απορρίπτει τη χρηστική θεώρηση και ενάσκηση του ποιητικού λόγου κι επιδεικνύει απόλυτη εμπιστοσύνη στην ανιδιοτέλεια του ατομικού ψυχισμού. Όταν δηλώνει, «για μένα, η πόρτα αυτή υπήρχε»⁴ εννοεί ταυτόχρονα ότι δε νοιάζεται για εξω-ατομικές αποδείξεις κι αιτιολογήσεις. Απ' τη στιγμή που οι εικόνες τούτες ανταποκρίνονται στο δικό του ψυχισμό, στη φαντασία και στην προσωπική - ατομική αίσθηση, αποτελούν αυτόματα, τα δεδομένα πάνω στα οποία, ο ποιητής σαν δημιουργός και σαν οντότητα, θα οικοδομήσει το έργο του. Γιατί ο δημιουργός δε μπορεί να είναι όργανο ή υπόλογος μιας οποιασδήποτε κοινωνικής χρησιμότητας ή σκοπιμότητας...

Ο Ελύτης αρχίζει να μελετά τον Ελυάρ. Απευθύνει αμέσως ένα γράμμα στον Zosé CORTI ζητώντας πληροφορίες για τον υπερρεαλισμό. Απογοητευμένος από την απάντηση που περιελάμβανε μόνο μια διαφημιστική προσούρα και μερικούς τίτλους⁵ δεν τα βάζει κάτω! Συνεχίζει να συγκεντρώνει άρθρα, σημειώματα και πληροφορίες που θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν να χαράξει το δικό του δρόμο και να προσδιορίσει τη δική του ποιητική.

Ήδη, από την εποχή αυτή, ο Ελύτης γράφει αλλά είναι μόνο δεκαέξι χρόνων. Βρίσκεται δηλαδή στην πιο γόνιμη αλλά και επικίνδυνη ηλικία. Οι επιδράσεις που υφίσταται κανείς σε μια τέτοια ηλικία μπορούν να αποβούν είτε μοιραίες (αυτό συνέβη με μερικούς άλλους ποιητές που επηρεάστηκαν πάρα πολύ από τον καρυωτακισμό) είτε θετικές και δημιουργικές... Δύσκολα επικρατούν ενδιάμεσες καταστάσεις. Ο Ελύτης είχε την τύχη να ανακαλύψει τυχαία — και πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα — το έργο ενός μεγάλου ποιητή προικισμένου με ισχυρή προσωπικότητα και με καθαρές αισθητικές επιλογές. Και το γεγονός ότι ο Ελυάρ ήταν ένας μετριοπαθής υπερρεαλιστής που διατηρούσε και σεβόταν την παραδοσιακή αισθητική, έφερε τον Ελύτη ακόμα πιο κοντά στο Γάλλο. Μάλλον αυτό εννοεί όταν δηλώνει ότι θεωρεί τον Ελυάρ «πιότερο κλασικό παρά ρομαντικό».⁶ Ο Ελυάρ αποτελεί κατά κάποιον τρόπο, ιδιαίτερη περίπτωση μέσα στο κίνημα του υπερρεαλισμού, λόγω της διαλλακτικότητας και της μετριοφροσύνης που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα και το έργο του, στοιχεία που λειτουργούν σαν αντιστάθμισμα στο φανατικό και μονόπλευρο υπερρεαλισμό. Αυτός είναι, τουλάχιστον, ο ποιητής του Capitale de la Douleur, που πρωτογνώρισε ο Ελύτης.

⁴ Α.Χ. σ. 105.

⁵ Α.Χ. σ.1 04-106.

⁶ Στη συνέντευξη στον Ivar IVASK, BOOKS ABROAD Vol. 49. NORMAN OKLAHOMA, AUTUMN 1975. Στα Ελληνι-

Αυτή η σύμπτωση σε επίπεδο ψυχοσύνθεσης, σε μια καιρία και γόνιμη στιγμή, οδήγησε τον Ελύτη στην εφαρμογή και στη χρήση των ποιητικών κατακτήσεων του έργου του Ελυάρ, παρά στην απομίμηση. Η συνάντηση ερχόταν εντελώς φυσιολογική κι ανταποκρινόταν σε μια ειλικρινή και βαθειά ψυχική και πνευματική ανάγκη του νεαρού Ελύτη. Ας αναλογιστούμε άλλωστε, την ικανοποίησή του όταν, ξαφνικά, βρίσκει πλήθος απαντήσεων σ' ερωτήματα στα οποία, ακόμη και οι πιο μεγάλοι των ελληνικών γραμμάτων της εποχής προσέκρουσαν χωρίς να δύνανται να προτείνουν διέξοδο και λύσεις. Ο Μάριο Βίττι επισύρει την προσοχή σε γεγονός ότι ο Ελύτης εμπνέεται από την ποίηση του Ελυάρ επειδή αυτή ταίριαζε στην ιδιοσυγκρασία του.⁷

Διαβάζοντας τα Ανοιχτά Χαρτιά και τα πρώτα ποιήματα του Ελύτη αντιλαμβάνεται κανείς ότι από πολύ νωρίς, από την εφηβική ηλικία, επέδειξε στοιχεία που προαναγγέλλαν μια πολύ ισχυρή προσωπικότητα. Ένας απ' τους πρώτους κριτικούς του ελυτικού έργου, ο Μήτσος Παπανικολάου, έγραφε το 1838, σχετικά με το ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ και το ΣΠΟΡΑΔΕΣ: «Ο Ελύτης είναι πρωτότυπος και προσωπικός. Δεν έχω την τιμή να τον ξέρω, και όπως έμαθα, είναι σήμερα μόλις 23-24 χρόνων». Ε, ποιος άλλος ποιητής μας, κι ο μεγαλύτερος ακόμη έγραφε στα είκοσι του χρόνια, στίχους όπως αυτοί.../... Πρέπει να είναι κανένας πολύ ξεχωριστός για να αρχίσει με τέτοια ποιήματα όταν οι άλλοι τραυλίζουν δεκαπεντασύλλαβους και ομοιοκαταληξίες.⁸

Επιμένουμε στην πρώτη επαφή του Ελύτη με την ποίηση του Ελυάρ επειδή η κριτική επικαλέστηκε τις επιδράσεις αυτές σαν «ομπρέλλα» χωρίς να αναφέρεται σχεδόν καθόλου στην τήξη και στην αφομοίωση που θα προέκυπταν και που, σε μεγάλο βαθμό, αν όχι αποκλειστικά, οφείλονταν στην ισχυρότατη ποιητική προσωπικότητα του Ελύτη, σε σχετικά νεαρή ηλικία. Έτσι, οι εκφράσεις «επίδραση του υπερρεαλισμού» ή «επίδραση του Ελυάρ» κατέληξαν να γίνουν καινοτοπίες, προπαντός επειδή ο ίδιος ο Ελύτης τις επεσήμανε και τις αποδέχτηκε, χωρίς όμως να διερευνηθούν και να μελετηθούν οι τρόποι και τα σημεία όπου, πράγματι, επέδρασαν οι υπερρεαλιστές.

Ένας από τους μελετητές της ελυτικής ποίησης, ο Christopher ROBINSON⁹ διπιστώνει ότι ο Ελύτης, ενδιαφέρεται για ποιητές οι οποίοι, κατά κάποιο τρόπο, αποστασιοποιούνται και ξεχωρίζουν από τα μεγάλα ρεύματα και σχολές και εκδηλώνονται με τρόπο προσωπικό. Και πράγματι, ο Ελυάρ, ο Λωτρεαμών, ο Ρεμπώ κι ο Ζουβ, από τους οποίους επηρεάστηκε ο Ελύτης, δύσκολα μπορούν να ενταχθούν στα διάφορα ρεύματα της εποχής τους.

κά, στο ΔΕΝΤΡΟ Νο. 4, Σεπτ. - Οκτ. 1978.

7. Μ. Βίττι, «Η γενιά του Τριάντα». Εκδ. ΕΡΜΗΣ. Ο Βίττι πήρε πληροφορίες από τον ίδιο τον Ελύτη.

8. Μ. Παπανικολάου. «Ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης» ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Νο. 72, 16/4/1938, σ.σ. 5-14.

9. C. Robinson "Elytis and French poetry 1935-1945", BOOKS ABROAD, σ.σ. 679-684.

Η διαπίστωση τούτη ενισχύει τη γνώμη ότι, από τα πρώτα κιόλας βήματά του, ο Ελύτης προσανατολίστηκε προς μια καθαρά προσωπική ποιητική έκφραση. Ο ROBINSON παρατηρεί επίσης ότι ο Ελύτης ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την τεχνική και τη συνθετική άποψη του έργου του Ελυάρ, συμπέρασμα που επιβεβαιώνει την άποψη ότι ο Ελύτης δανείζεται από τον Ελυάρ τον τρόπο και το μηχανισμό βάση των οποίων θα δυνηθεί να εξωτερικεύσει την ποιητική αίσθηση. Το υλικό υπάρχει μέσα στον ψυχισμό και στη φαντασία του, κατάλληλα διεργασμένο. Εκείνο που του έλειπε, ήταν οι φόρμες που θα υλοποιούσαν την αίσθηση χωρίς να την προδώνουν.

Ένας άλλος μελετητής του Ελυτικού έργου, ο καθηγητής Robert JOUANNY¹⁰ προχωρεί σε μια λεπτομερή μελέτη των μεταφράσεων του Ελυάρ και του Ζουβ από τον Ελύτη και οδηγείται στο ίδιο συμπέρασμα, ότι δηλαδή οι επιδράσεις εκδηλώνονται σε επίπεδο τεχνικής και ότι αφορούν, ιδιαίτερα, τις σχέσεις του ανθρώπου με τον εξωτερικό κόσμο.

2. ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΥΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΕΛΥΑΡ (Κινητικότητα, διαφάνεια, και φωτεινότητα)

Τόσο στις μεταφράσεις όσο και στο ίδιο το ελυτικό έργο, οι εικόνες παρουσιάζουν πολυάριθμες ομοιότητες μ' εκείνες του Ελυάρ. Στα μεταφρασμένα κείμενα, τα κύρια χαρακτηριστικά των εικόνων είναι:

- α) Ο Ελύτης επέλεξε για μετάφραση, ποιήματα του Γάλλου, στα οποία η διείσδυση του ανθρώπου μέσα στο φυσικό κόσμο είναι πολύ έντονη.
- β) Οι εικόνες είναι κατ' εξοχήν, ερωτικές και εξελίσσονται γύρω από τη θεματική του έρωτα, της γυναίκας και γενικώτερα, γύρω από το ανθρώπινο σώμα.
- γ) Διαφαίνεται μια κίνηση από τη γη προς τον ουρανό. Η γραφή είναι φωτεινή, στοιχείο που υποδεικνύει τη μεγάλη σημασία της θεματικής του φωτός και για τους δυο ποιητές.

Ένα από τα στοιχεία της ποίησης και ειδικώτερα της ποιητικής εικόνας του Ελυάρ, που γοήτευσαν τον Ελύτη, είναι η τάση του Γάλλου να ταυτισθεί με τον εξωτερικό κόσμο. Σ' άλλο σημείο της μελέτης αποδεικνύουμε ότι ο Ελυάρ δεν πραγματοποιεί το στόχο τούτο,¹ ή, τουλάχιστον, ότι διατηρείται μια κάποια διάσταση. Στην περίπτωση του Ελύτη, όμως, η ταύτιση είναι πλήρης, και ίσως αυτό να αποτελεί κι ένα από τα σημαντικώτερα επιτεύγματα της ελυτικής ποίησης. Ας ζεταάσουμε, όμως, τα πράγματα κάπως

¹⁰ R. JOUANNY "Aspects of Surrealism in the works of Odysseas Elytis", BOOKS ABROAD, σ.σ. 685-89.

1. Βλ. Yannis E. IOANNOU "UNE CONTRIBUTION DE LA FRANCE A LA FORMATION POETIQUE ET A L' OEUVRE DE O ELYTIS". Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη LYON.

πιο αναλυτικά, αρχίζοντας από μια δήλωση του Ελυάρ: «Η αναλογική εικόνα (ετούτο είναι σαν εκείνο) και η εικόνα που προέρχεται από την ταύτιση, αποσπώνται άνετα από το ποίημα, τείνουν να γίνουν, οι ίδιες, ένα ποίημα»² όπως θα δούμε στη συνέχεια, η δήλωση αυτή προδίδει πάρα πολλές και ουσιαστικές επιδράσεις του Γάλλου πάνω στον Ελύτη. Έστω κι αν, σε σχέση με την παραδοσιακή ποίηση, η αντίληψη του Ελυάρ για την ποιητική εικόνα βρίσκεται σε πολύ προχωρημένο στάδιο, — θεωρεί την εικόνα σαν ένα ανεξάρτητο ποιητικό σύμπαν, ερεθιστικό και αναπαράξιμο — ωστόσο, κατατάσσει τις εικόνες σε δύο κατηγορίες: α) τις αναλογικές, οι οποίες του εξασφαλίζουν την άρρηκτη σχέση και τους δεσμούς με την παραδοσιακή αισθητική και β) εκείνες που προέρχονται από την ταύτιση και που τον τοποθετούν στην καρδιά της μοντέρνας αισθητικής αναζήτησης. Εν πάση περιπτώσει, το άλλο σημαντικώτατο στοιχείο είναι ότι, σκοπός του Ελυάρ δεν είναι η ταύτιση. Κι αυτό, είτε επειδή δεν αισθάνεται την ανάγκη, οπότε η αισθητική του αναζήτησης, άγκαι πολύ προωθημένη, δεν κατέληξε ακόμα σε οριστικές λύσεις, είτε απλώς επειδή δεν κατορθώνει να ενσωματωθεί και να ταυτισθεί με τον εξωτερικό κόσμο, πράγμα που δυνατόν να προδίδει τεχνικές ατέλειες και αδυναμίες.

*Στολισμένη σαν τους κάμπους, σαν τα δάση, σαν τη θάλασσα
Στολισμένη και πεντάμορφη σαν το γύρο του κόσμου»³*

Ο εξωτερικός κόσμος υπάρχει για να παρομοιάζεται η γυναίκα μαζί του. Η προσέγγιση του Ελυάρ παραμένει αρκετά παραδοσιακή. Αυτό, βέβαια, δεν αφαιρεί τίποτε από το δυναμισμό και την πρωτοτυπία των εικόνων του, προπαντός όταν τοποθετήσουμε, χρονικά, το έργο του. Ο Ελύτης, δανείζεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τον Ελυάρ, τον ορισμό της εικόνας, υιοθετεί μια πανομοιότυπη στάση, αλλά ταυτόχρονα, προεκτείνει και συμπληρώνει την αισθητική αναζήτηση του Ελυάρ, καταλήγοντας σε ολοκληρωμένη και οριστική θέση, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε τεχνικό επίπεδο. Ας τον ακούσουμε:

«Η τυπική παρομοίωση, αυτή που γίνεται με την αναλογία και στηρίζεται στο «σαν», (ετούτο είναι σαν εκείνο) του φαίνεται πως έρχεται, πολύ ενοχλητικά, να υπενθυμίσει ότι κάποιος άτομο μιλάει, να υπογραμμίσει ότι κάποια σύμβαση γίνεται τη στιγμή εκείνη, ανάμεσα στον ποιητή και στον ακροατή, που, σύμφωνα μ' αυτήν, ο δεύτερος αναλαμβάνει να πιστεύει όσα σκαρφίζεται να του λέει ο πρώτος. Απεναντίας, στα σημερινά ποιήματα ο κόσμος ξεσπά θριαμβευτικά και είναι ότι θέλει κάθε φορά να είναι. Η αναλογία παραχωρεί τη θέση της στην ταύτιση. Ετούτο είναι εκείνο».⁴ Οι υπογραμμίσεις είναι του ίδιου του Ελύτη και τονίζουν την αυθεντικότητα της

2. P. ELUARD, DONNER A VOIR, σ. 127. Μετάφραση δική μας.

3. P. ELUARD, CAPITALE DE LA DOULEUR, PARIS GALLIMARD, σ. 20. ΜΕΤ. ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΡΑΦΗ, σ. 72.

4. Α.Χ. σ. 147.

ταύτισης σε σύγκριση με την παραδοσιακή αναλογία. Ο Ελύτης διαβλέπει, μέσα στην παρομοίωση, μια υποκριτική διάθεση, μια ρήξη και μια διάσταση ανάμεσα στον ποιητή και στον εξωτερικό κόσμο. Εκτός από το γεγονός ότι η παρουσία του «σαν» επιβαρύνει άσκοπα το στίχο, η χρήση του μορίου τούτου υποδεικνύει ότι, παρ' όλ' αυτά, παραμένουμε και λειτουργούμε μέσα σε πλαίσια ορθολογιστικά, προσποιούμαστε ότι είμαστε κάτι που δεν είμαστε! Αντίθετα, η ταύτιση, υπερβαίνει και αναιρεί τα γνωστά ορθολογιστικά πλαίσια και αντιθέσεις. Δεν αφήνει περιθώρια για καμιά προσποίηση επειδή είναι προίον μιας στιγμιαίας αίσθησης την οποία και αποδίδει αυτούσια και αυθεντικά. Η ταύτιση είναι μια έκπληξη, μια βόμβα που εκρύνεται ενεργοποιώντας την ενστικτώδη πρωτόγονη και άλογη σχέση με τον κόσμο: «Το ξάφνιασμα μικρό ή μεγάλο, δεν αφήνει καιρό σε κανένα να σκεφθεί αν ένα πράγμα μπορεί να είναι ή να μην είναι έτσι».⁵

Από τη μια λοιπόν η ιδιοτέλεια και η ανειλικρίνεια της παρομοίωσης κι από την άλλη, η ειλικρίνεια κι η ανιδιοτέλεια της ταύτισης, δυο στοιχεία που χαρακτηρίζουν, το ένα την ψυχική και πνευματική ειλικρίνεια της σύγχρονης ποίησης το άλλο την ψυχική και πνευματική ειλικρίνεια της σύγχρονης ποίησης. Ας γευτούμε, όμως, την έκπληξη, την ηδονική αυτή μεταμόρφωση του κόσμου από τον Ελύτη:

*«Τα κορίτσια η πόα της ουτοπίας»
Τα κορίτσια οι παραπλανημένες Πλειάδες
Τα κορίτσια τ' αγγελία των μυστηρίων
τα γεμάτα ως πάνω και τ' απύθμενα»⁶*

*«Μαζί τους κι εγώ, το χέρι κινώ
Ποιητές των νεφών και των κυμάτων!
Στο σεμνό τενεκέ με το χώμα βουτώ
τα πινέλα μαζί τους και βάφω»⁷*

Στα πάρα-πάνω παραδείγματα, ο Ελύτης θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει απλές παρομοιώσεις με τη βοήθεια του «σαν» για να συσχετίσει δυο αντικείμενα απομακρυσμένα μεταξύ τους ή για να προκαλέσει τη μεταμόρφωση ενός στοιχείου σ' ένα άλλο, π.χ. «Το χέρι κινώ (σαν) Ποιητής...» ή «(σα ζωγράφος) βουτώ τα πινέλα...» Κι όμως, προτιμά την τέλεια ταύτιση η οποία, πράγματι, οδηγεί πολύ πιο γρήγορα και με πολύ μεγαλύτερη ακρίβεια στη λεκτική απόδοση της αίσθησης. Επίσης, απαλλάσσει τον στίχο από την άσκοπη παρουσία του μορίου το οποίο θα είχε, οπωσδήποτε, επιβαρύνει

5. Α.Χ. σ. 147.

6. ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ - ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ, σ. 80.

7. ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ σ. 41.

το στίχο και θα αφαιρούσε το μεγαλύτερο μέρος της συγκινησιακής φόρτισής του.

Καθίσταται λοιπόν, φανερό, ότι ο Ελύτης εκμεταλλεύεται και χρησιμοποιεί τις κατακτήσεις της τεχνικής και της αισθητικής του Ελυάρ, και της χρησιμοποιεί σαν υποστήριγμα στη δική του ποίηση. Δεν περιορίζεται όμως στην απομίμηση αλλά προεκτείνει και τελειοποιεί τις ιδέες του Γάλλου προς την κατεύθυνση της διαύγειας, της καθαρότητας, της πυκνότητας και της οικονομίας. Οριστικοποιεί την ταύτιση του εσωτερικού με τον εξωτερικό κόσμο και παραδίδει την ποίησή του στη δημιουργική δύναμη μιας διαρκούς μεταμόρφωσης, ανασύροντας στην επιφάνεια, ένα προσωπικό, ανιδιοτελή και ανυστερόβουλο κόσμο: Τον κόσμο της αίσθησης, της αρμονίας και της συμφιλίωσης του ποιητή με τον κοσμικό του χώρο.

Ο Ελύτης επιλέγει σχολαστικά τις λέξεις, μελετά τη συντακτική τους θέση, εναρμονίζει τους ήχους παραβιάζοντας ετυμολογικές και σημασιολογικές ρίζες και πεδία, με στόχο, όχι την ακαδημαϊκή, λογική, φαινομενική αρμονία, αλλά την αρμονία της εκπληκτικής ανείδωτης αίσθησης, του άλογου παρθενικού ψυχισμού και της ηδονικής περιπέτειας μες σ' ένα γήινο αλλ' άγνωστο παράδεισο. Ιδού μερικά παραδείγματα που καταδεικνύουν αυτή την αρμονία ανάμεσα στους ήχους και στις ιδέες:

«Και τον εσούρνανε χάμω πατώντάς τον»

A.E. σ. 41

Ο Ελύτης αλλάζει τον ήχο του ρήματος, «σέρνω» σε «σούρνω». Η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε επίσης από τον Καζαντζάκη με σκοπό την απόδοση στην υποδηλούμενη ιδέα μιας χυδαιίας χροιάς. Ο ήχος [e] είναι ουδέτερος σε σύγκριση με την ιδέα, ενώ ο ήχος [u] διαθέτει ένα βάθος ακουστικό και οπτικό το οποίο συγκεκριμενοποιεί και δραματοποιεί την ιδέα της κακουχίας. Η αίσθηση τούτη ενισχύεται από την παρουσία του επιρρήματος «χάμω» που με το ίδιο σκεπτικό, γίνεται «χάμου». Τέλος, οι ήχοι αυτοί, υπενθυμίζουν δυναμικά τη λαϊκή προφορά, τις δημιουργικές διαφορές και τον ακουστικό πλούτο της ελληνικής γλώσσας μέσα από τα διάφορα τοπικά ιδιώματα και διαλέκτους, και προσδίδουν στο ελυτικό έργο, μια εντυπωσιακή καθολικότητα. Στα διάφορα ιδιώματα και διαλέκτους, παρόμοιες ακουστικές μετατροπές είναι πάρα πολύ συχνές, όπως και στη λαϊκή λογοτεχνία και παράδοση:

το «κάτω» / «κάτου», το «προτού» / «πριχού», το «έξω» / «όξω», το «σουβλερός» / «σουγλερός» κλπ.

Σε επίπεδο ρυθμού, ο Ελύτης χρησιμοποιεί τύπους ικανούς να διατηρήσουν μια κάποια ομοιογένεια, να στηρίξουν και να οπτικοποιήσουν μίαν

ιδέα, ή να απαλύνουν ένα στίχο. Ἐφθονα είναι τα παραδείγματα σ' ολόκληρο το έργο. Ενδεικτικά, εξετάζουμε δυο. Το ρήμα «επόθησα»⁸ και το στίχο «μιας νυχτός που εσήμωνε ίσως».

Στο πρώτο παράδειγμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μορφολογία του ρήματος. Η Νεοελληνική γλώσσα δε διατηρεί τη χρονική αύξηση «ε» ρηματικών τύπων των παρελθοντικών χρόνων, όταν αυτή δεν τονίζεται. Μόνο η καθαρεύουσα και μερικά τοπικά ιδιώματα την προφέρουν. Ο Ελύτης χρησιμοποιεί συχνά τέτοιους τύπους και ήχους για να τονίσει και να αξιοποιήσει το μορφολογικό πλούτο της γλώσσας αλλά επίσης, στη συγκεκριμένη περίπτωση και σε τεχνικό επίπεδο, για να εξομαλύνει τη φωνητική και ακουστική εξέλιξη του στίχου: «που επόθησα» αντί «που πόθησα», «που εσήμωνε» αντί «που σήμωνε».

Στο δεύτερο παράδειγμα, ο τύπος «μιας νυχτός» είναι μια αρχαϊζουσα γενική. Ωστόσο, η χρήση της από τη Δημοτική είναι καθ' όλα αποδεκτή, σε αντίθεση με άλλες γλώσσες του ευρωπαϊκού χώρου, που εξελίσσονται με βάση αυστηρούς και ακριβείς ορθολογιστικούς κανόνες. Αν ο Ελύτης χρησιμοποιούσε τον τύπο «μιας νύχτας» θα διέκοπτε τη ρυθμική αρμονία επειδή θα είχαμε δυο διαδοχικές τονισμένες συλλαβές, ενώ ο υπόλοιπος στίχος τονίζεται σε συλλαβικά σύνολα. Να ρυθμός με τον τύπο της Δημοτικής:

«μιας νύχτας που εσήμωνε ίσως
ενώ με την αρχαϊζουσα:
«μιας νυχτός που εσήμωνε ίσως»

Στη δεύτερη περίπτωση, ο στίχος κατανέμεται σε τέσσερα ίσα ή σχεδόν ίσα, συλλαβικά σύνολα, έτσι που να επιτυγχάνεται ένας αρμονικός δυαδικός ρυθμός.

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΣΤΟΝ ΕΛΥΤΗ

«Όταν στρέψεις το φακό επάνω τους αυτά που νομίζεις δέντρα και βουνά και ποτάμια, τα βλέπεις σιγά-σιγά να μετακινούνται, ν' αλλάζουν σχήμα, να διαλύονται, να γίνονται αυτά που ήσαν από μιας αρχής: απλές συμπυκνωμένες αισθήσεις».¹

Ο Ελύτης καταφεύγει εδώ στα πρωταρχικά αίτια που οδήγησαν στη γέννηση της γλώσσας: Να αποδοθεί, με ήχους, η εικόνα του κόσμου εντός του ανθρώπινου όντος. Συνεπώς, οι σχέσεις ανάμεσα στον κοσμικό χώρο, στη γλώσσα και στον άνθρωπο είναι σχέσεις οργανικές. Μέσα από τη γλώσσα εκφράζεται η ιδιαίτερη αυτή σχέση ανάμεσα στον εσωτερικό και στον εξωτερικό κόσμο. Είναι, επομένως, εμφανές ότι ο ψυχικός λυρισμός δεν μπο-

1. Ο. Ελύτης, ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ, Αστερίας, σ. 146.

ρεί να ανταποκριθεί πιστά στις μητρικές του αισθήσεις, παρά εάν ο ίδιος ο ποιητικός λόγος παραμείνει πιστός στην αρχική του αποστολή. Η οπτική απόδοση του ψυχισμού μεταφράζει αυτή τη σχέση σε ποίηση, δηλαδή σ' ένα σύστημα εικόνων και ήχων, ισότιμο και ισοδύναμο με τους ψυχικούς κραδασμούς που προκαλεί η σχέση «εντός» — «εκτός». Κι η ποιητική λειτουργία προϋποθέτει την πλήρη και ανιδιοτελή εμπιστοσύνη στην παρθενικότητα του ένστικτου, της φαντασίας και της επιθυμίας, ανεξάρτητα από την πιθανότητα ή τη δυνατότητα πραγματοποίησης ή κατανάλωσης της συλληφθείσας εικόνας. Σε αντίθεση με μια ποίηση, αποκλειστικά, ρεαλιστική, η σύγχρονη ποίηση δεν επιδιώκει την υλική πραγματοποίηση ή κατανάλωση της εικόνας και της επιθυμίας: «Ο σύγχρονος ψυχισμός αντιπαραθέτει στην κατανάλωση ή στην καταναλωτική κοινωνία, την τελειότητα της επιθυμίας. Επειδή η τελειότητα της επιθυμίας είναι και η αθανασία της και μόνο το φθειρόμενο είναι καταναλώσιμο».² Η σύγχρονη ποίηση είναι αποτέλεσμα ενός περφεξιονιστικού και ανιδιοτελούς ψυχισμού, αρέσκεται να κάνει το προσιτό απρόσιτο και το θνητό αθάνατο. Η «μεταφυσική» αυτή διάσταση πηγάζει από την πολύπλοκη και πολυδιάστατη υλική πραγματικότητα πάνω στην οποία και στηρίζεται, για να προβληθεί στη σφαίρα της αιωνιότητας. Ας προσέξουμε, όμως, τους βεβιασμένους συσχετισμούς. Δε διακρίνεται στον ορισμό αυτό, καμιά υποτιμητική ή αρνητική διάθεση απέναντι στον Εγκόσμιο Επίγειο Παράδεισο. Αντίθετα, αυτός ο Παράδεισος, ο επίγειος και προσιτός, προεκτείνεται και προβάλλεται μες στο χώρο της μεταφυσικής.³ Μια συμφιλωτική ιδεολογία που αναιρεί τις όποιες, θεοκρατικής καταγωγής, αντιφάσεις, ανάμεσα στην ύλη και το πνεύμα, ανάμεσα στη σάρκα και στην ψυχή; όπως αναιρεί τους διάφορους περιορισμούς κι απαγορεύσεις κοινωνικής ή ηθικής φύσης. Η σύγχρονη ποιητική εικόνα είναι η αντανάκλαση μιας χαράς, μιας λύπης, μιας αίσθησης στιγμιαίας μα και αιώνιας, ικανής σε κάθε στιγμή, να θέσει σε λειτουργία, μες στην ψυχή, τη διαδικασία της οργανικής συμμετοχής στο κοσμικό θάυμα:

*«Πιάσε την αστραπή στο δρόμο σου
άνθρωπε δώσε της διάρκεια· μπορείς»⁴*

«Πόσο μακριά βρισκόμαστε κιόλας» έγραφα το 1944, από το εικονοπλαστικό γούστο της μυθολογίας (η Αριάδνη δίνοντας στο Θησέα το μίτο) της αλληγορίας (η δικαιοσύνη, γυναίκα με δεμένα μάτια και μια ζυγαριά στο χέρι) του συμβολισμού (η πεταλούδα που φτερουγίζει στο φως της λάμπας ώσπου να καεί) και της ακαδημαϊκής παρομοίωσης (τα δόντια της αγαπημένης σα μια σειρά από άσπρα μαργαριτάρια).⁵ Η αισθητική αναζήτηση του Ελύτη, μακριά από συμβατικά συναισθηματικά και περιγραφικά πρότυπα,

2. Η. ΙΟΑΝΝΙΔΕΣ "Contraintes de la langue et image poétique en Grec Moderne", Διατριβή, Σορβόνη 1976, σ. 726.

3. Η.Ε. Ιωαννίδη αποκαλεί την ιδεολογία τούτη «Μεταφυσικό υλισμό του Ελύτη».

4. ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ, Έκδ. ΙΚΑΡΟΣ, σ. 91.

5. Α.Χ. σ. 147.

προσανατολίζεται προς μια γραφή της οποίας η συγκινησιακή φόρτιση έγκειται ταυτόχρονα μες στη μορφή και μέσα στην ψυχή, και που αποδίδει την άμεση εξιδανίκευση της αίσθησης του βιώματος και της εμπειρίας. Κι ακριβώς η ελληνική αισθητική είναι το αποτέλεσμα της ανάγκης, της αναζήτησης και επανεύρεσης, μέσα στην Τέχνη, της αρμονίας που διέπει την ψυχή όπως και το Σύμπαν. Με τον τρόπο αυτό, οι Αρχαίοι Έλληνες, χωρίς να παραιτούνται από τον αισθητό κόσμο, έφταναν σ' ένα πνευματικό, ο οποίος δεν ήταν παρά η εξιδανίκευση των αισθήσεων. Ο Ελύτης, απόγονος κι οργανικά συνδεδεμένος με την αισθητική αυτή, δεν αποδέχεται τη δυτική ορθολογιστική διάσταση ανάμεσα στην αίσθηση και στη μορφή. Γι' αυτόν, η δυτική αισθητική, από την Αναγέννηση και μετά, κατέληξε να είναι μόνο φορμαλιστική. Και ο υπερέαλισμός, (στην αρχή η σύγχρονη Γαλλική ποίηση) ερχόταν να καταστρέψει την αισθητική αυτή, την κενή και χωρίς αισθηματική και ψυχική φόρτιση, και να δώσει πίσω στις φόρμες, το υλικό τους περιεχόμενο και την ψυχική τους αντιστοιχία. Ας δούμε ένα απόσπασμα από το Ντάμα Καρρώ⁶ του Ελυάρ όπως μεταφράστηκε από τον Ελύτη, που καταδεικνύει την ενότητα και την ισορροπία ανάμεσα στο περιεχόμενο και στη μορφή:

ΝΤΑΜΑ ΚΑΡΡΟ

Νέος ακόμη, σχεδόν παιδί, δόθηκα μ' ανοιχτές αγκάλες στην αγνότητα. Δεν ήταν παρά ένα φτεροκόπημα στις αιωνιότητας μου τον ουρανό, ένα καρδιοχτύπι ερωτικό μες στα κατακτημένα στήθη. Αδύνατον πια να πέσω από κει ψηλά. Έχοντας αγαπήσει την αγάπη. Στην πραγματικότητα, το φως με θαμπώνει. Έχει μείνει μέσα μου αρκετό που να μπορώ να βλέπω και τη νύχτα, όλη τη νύχτα, κάθε νύχτα.

Όλες οι παρθένες δεν είναι το ίδιο. Κάθε μια τους είναι διαφορετική. Ονειρεύομαι πάντοτε μια παρθένα.

Στο σχολείο τη βλέπω να κάθεται στο μπροστινό μου θρανίο. Φοράει μαύρη ποδιά. Όταν γυρίζει το κεφάλι της να με ρωτήσει κάτι, τόσο πολύ σαστίζω μπρος στα αθώα μάτια της που εκείνη νιώθοντας την ταραχή μου με συμπονάει, γέρνει και μου κάνει χάρδια με τ' απαλά της χέρια.

Είναι πάλι φορές που μ' αφήνει. Ανεβαίνει σ' ένα καράβι. Μοιάζουμε ξένοι, όμως η νεότητά της είναι τόσο απέραντη που το φιλί της δε μ' αφηνιάζει διόλου.

Αν τύχει ν' αρρωστήσει, κάθομαι και κρατάω το χέρι της ώρες ολόκληρες, ως το θάνατο, ως την ώρα που θα ξυπνήσω. Αν είναι πάλι να συναντηθούμε, τρέχω γρήγορα να τη βρω μήπως κι ως να φτάσω, άλλες σκέψεις με συνεπάρουν κι απολησμονηθώ.

Στο πάρα - πάνω ποίημα, το πέρασμα από το συγκεκριμένο υλικό στοιχείο στην αφηρημένη έννοια, από την αίσθηση στην εικόνα της, πραγματο-

6. P. ELUARD "DONER A VOIR" GALLIMARD, σ. 11-12. Μετάφραση, Ο. Ελύτη, Δεύτερη Γραφή, σ. 69-70.

ποιείται με την απλή συσχέτιση δυο λέξεων, γενικά, χωρίς φαινομενική σχέση μεταξύ τους: «νέος, δόθηκα μ' ανοιχτές αγκάλες στην αγνότητα», «ένα φτεροκόπημα στις αιωνιότητάς μου τον ουρανό».

Η συσχέτιση αυτή αποδίδει στις λέξεις ένα πρωτόγονο και πρωτόγνωρο δυναμισμό επαναφέροντας, έτσι τον ποιητικό λόγο, πίσω στις πηγές του. Η λειτουργία της γλώσσας, μας λέει ο Gilbert DURAND, «αποσκοπεί στην υπέρβαση της κυριολεξίας, που είναι αποτέλεσμα της γλωσσολογικής εξέλιξης, και στην επάνοδο στην πρωτόγονη ζωή της μεταφορικής σημασίας». ⁷ Συνεπώς, δεν είναι, ούτε το πνεύμα ούτε η φαντασία που καθοδηγούν τη γλώσσα και οδηγούν στη γέννηση των εικόνων. Αντίθετα, η φαντασία και το πνεύμα, αναγνωρίζοντας τον καθοδηγητικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η αίσθηση, παραδίδονται σ' αυτήν κι αφήνονται να οδηγηθούν σ' αγνώστους κι ανείδωτους χώρους. Και στο σημείο αυτό, υπενθυμίζουμε ότι έχουμε κιόλας, απομακρυνθεί πάρα πολύ από τη ρεαλιστική ποίηση που εννοεί να επιβάλλει στη φαντασία τις περιπέτειες της πραγματικότητας. Και εξάγεται το συμπέρασμα ότι, αν η υλική πραγματικότητα αποδεικνύεται ανίκανη να ξεφύγει από τους ίδιους τους δικούς της νόμους, αυτό οφείλεται, πρώτα στο συλλογικό της χαρακτήρα, κι έπειτα σ' αυτή καθ' εαυτήν την υλική της υπόσταση. Αντίθετα, το πνεύμα κι η φαντασία παρουσιάζουν μια μοναδική ιδιότητα: Είναι ατομικά και άυλα! Κι αυτό τους προσδίδει διαστάσεις και δυνατότητες άγνωστες στην υλική πραγματικότητα: Τη διαχρονικότητα, τον α-καιρικό χαρακτήρα, την αθανασία και την αφθαρσία. Οι εικόνες, τόσο του Ελύαρ, όσο και του Ελύτη, στηρίζονται πάνω στην υλική πραγματικότητα. Είναι, ωστόσο, προικισμένες με μια πνευματικότητα που τους επιτρέπει να προωθούνται διαρκώς μέσα στο χώρο του φανταστικού, να μεταμορφώνονται και να πολλαπλασιάζονται ακατάπαυστα. Να, τι μας λέει ο Ελύτης σχετικά: «Ολόκληρη η περιπέτεια των μεταμορφώσεων, που όσες φορές η ίδια η ύλη δε μπορεί, το το πνεύμα τις αναλαμβάνει για λογαριασμό του». ⁸ Ας δούμε μερικά παραδείγματα με εικόνες παρμένες, είτε από μεταφράσεις είτε από το έργο του Ελύτη, για να διαπιστώσουμε, πρώτα την «πνευματοποίηση» κι ύστερα την περιπέτεια μες στο χώρο του φανταστικού:

*«Τα χείλη σου έβαλε στον ουρανό των λόγων σου σαν άστρο»⁹
Κι αφήνουν τον τετράφυλλο ίσκιο»¹⁰*

Παρενθετικά, διευκρινίζουμε ότι η τελευταία αυτή εικόνα, «τετράφυλλο» χρησιμοποιήθηκε από τον Ελύτη στο ΑΕΙΟΝ ΕΣΤΙ σ' ένα έξοχο, πράγματι, στίχο, με σκοπό να συγκεκριμενοποιήσει την εικόνα της ψυχής μέσα στις

7. G. DURAND, Les Structures anthropologiques de l' imaginaire". PARIS, BORDAS, σ. 484.

8. Α.Χ. σ. 151.

9. P. ELUARD C.D.D. σ. 154. Μετάφραση, Ο. Ελύτη, Δεύτερη Γραφή, σ. 84.

10. Ibid σ. 189. Μετάφραση Ο. Ελύτη, Δεύτερη Γραφή, σ. 86.

τραγικές συνθήκες των Παθών:

«Που να βρω την ψυχή μου* το τετράφυλλο δάκρυ»¹¹

Η ανικανότητα της ύλης, αντισταθμίζεται και συμπληρώνεται από τις απεριόριστες δυνατότητες του πνεύματος και της φαντασίας. Και αναφορικά με την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας υλικής βάσης στη διαδικασία μεταμόρφωσης και πολλαπλασιασμού των εικόνων, ο Gaston Bachelard δηλώνει: «Για να δυνηθεί μια ονειροπόληση να συνεχιστεί με επαρκή συνοχή για να δώσει ένα γραπτό έργο, για να μην είναι απλώς η πλήρωση μιας φευγαλέας στιγμής, πρέπει να βρει την ύλη της, πρέπει, ένα υλικό στοιχείο να της δώσει τη δική του ουσία, το δικό του κανόνα, την ιδιαίτερη ποιητική του»¹² Που σημαίνει πως μια ονειροπόληση, ή μια σειρά από εικόνες, πρέπει να βασιζέται πάνω στη στερεά ύλη, να εμπνέεται απ' αυτήν κι απ' εκεί να προεκτείνεται και να προβάλλεται μέσα στον κόσμο του πνεύματος και της φαντασίας.

Έχουμε, δηλαδή, εδώ, έναν ορισμό τον οποίο, η ποίηση του Ελύτη, ασπάζεται απόλυτα, και που τοποθετεί την ποιητική εικόνα (και γενικότερα την Ποίηση και την Τέχνη) σε μια σωτήρια, συμφιλιωτική και καθ' όλα οικουμενική και πανανθρώπινη θέση, αποφεύγοντας και, προπαντός, εξουδετερώνοντας, τα δόγματα και τους περιορισμούς, είτε των υπέρμαχων της ρεαλιστικής τέχνης είτε των παντός είδους, σύγχρονων εγκεφαλιστών μιας αφηρημένης και αποκλειστικά ιδεαλιστικής γραφής.

Η αντίληψη τούτη για την ποιητική εικόνα, επανεγκαθιδρύει τις σχέσεις ανάμεσα στο συγκεκριμένο και το αφηρημένο, εναρμονίζει την καθημερινή συλλογική πραγματικότητα με τη ατομική πνευματική πραγματικότητα. Ο ποιητής παύει να είναι απομονωμένος από την καθημερινή υλική και χρηστική πραγματικότητα, αλλά ταυτόχρονα, έχει τη δυνατότητα να υποδείξει στην πραγματικότητα τούτη, την άυλη, την αφιλοκερδή και την ακαιρική διάστασή της. Έτσι, λοιπόν, το πνεύμα καταλήγει να είναι η ακαιρική έκφραση της ύλης και ο χώρος του φανταστικού μετατρέπεται σε χώρο μέσα στον οποίο, η εικόνα μπορεί να καταβάλει τη χρονικότητά της.

«Ο αληθινός ποιητής δεν καταδέχεται να περισσολογεί, να ζωγραφίζει, να ξαναθυμίζει. Κάνει το ορατό αόρατο, το αισθητό νοούμενο, το πραγματικό μη πραγματικό. Στη θέση μιας φτωχής σειράς από λέξεις, βάζει μιαν άλλη, κατάλληλη, όχι πια να θυμίσει γνωστά μα να εμπνεύσει άγνωστα οράματα».¹³ Μες στη φαντασία του ποιητή, τα αντικείμενα χάνουν την υλική τους υπόσταση, την εφήμερη ιδιότητά τους. Μετατρέπονται σε ρευστές οπτασίες, σε άγνωστες εικόνες, σ' ένα ολόκληρο σύστημα ήχων και εικόνων, αποκλειστικά προσωπικό, άγνωστο στον αισθητό κόσμο από τον οποίο όμως, εμπνέονται. Ας ακούσουμε ξανά τον Π. Ελυάρ: «Η φαντασία δε διαθέ-

11. ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ σ. 44.

12. Gaston BACHELARD "L'eau et les rêves" PARIS, J. CORT σ. 5. Μετάφραση δική μας.

13. Α.Χ. σ. 147.

τει το ένστικτο της απομίμησης. Είναι η πηγή και ο χείμαρρος που δε μπορούμε ν' ανεβούμε. Απ' αυτό, τον ζωντανό ύπνο, η μέρα γενιέται και πεθαίνει κάθε στιγμή. Είναι το σύμπαν χωρίς σύνδεσμο, το σύμπαν που δεν αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου σύμπαντος, το σύμπαν χωρίς θεό αφού δεν ψεύδεται ποτέ, αφού δε συγχίζει ποτέ αυτό που θα είναι με αυτό που υπήρξε». ¹⁴ Αν η ύλη μιμείται κι αντιγράφει, η φαντασία δημιουργεί διεισδύοντας αδιάκοπα σ' ένα απεριόριστο άγνωστο κι ανείδωτο, ανεξερεύνητο θαύμα.

Η ποιητική εικόνα του Ελύτη δέχθηκε έντονες επιδράσεις από την εικόνα του Ελυάρ. Αποτελεί ρηματική και γλωσσική έκφραση της συμπυκνωμένης δυναμικής αίσθησης που γεννάται από την επαφή του ποιητή με τον εξωτερικό κόσμο. Επίσης, αποτελεί ένα τρόπο εξερεύνησης του κόσμου της φαντασίας και του πνεύματος. Στηρίζεται πάνω στον αισθητό κόσμο, εμπνέεται απ' αυτόν για να τον αποϋλοποιήσει στη συνέχεια. Η κίνησή της είναι πολλαπλή. Πορεύεται, από το χρονικό στο ακαιρικό, από το υλικό στο άυλο, από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από τη γη στον ουρανό. Αποστολή της είναι, να καταστήσει ορατό το κάλλος της ψυχής. Η εικόνα του Ελύτη είναι η πλαστική έκφραση ενός κάλλους που εκφράζει την ενδιαμέση κατάσταση ανάμεσα στο ανθρώπινο και στο θεϊκό, ανάμεσα στο γήινο και στο ουράνιο.

ΓΙΑΝΝΗΣ Η. ΙΩΑΝΝΟΥ

14. P. ELUARD, L' EVIDENCE POETIQUE, PONNER A VOIR, εκδ. GALLIMARD, σ. 76-77. Μετάφραση δική μας.

ΠΙΚΡΑ

Όσες φορές γράφω τον αριθμό «μηδέν»
 Η πέννα μου σκίζει το χαρτί,
 Επειδή θυμούμαι πως αυτός ήταν
 Ο τελευταίος αριθμός, στην αντίστροφη μέτρηση,
 Για την εξαπόληση της ατομικής βόμβας,
 Στη δύσμοιρη Χιροσίμα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΘΛΑΙΚΙΔΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

«ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ»

Άνθολογία Κυπριακής ποίησης, μεταφραστής Michele Jannelli, έκδοση «Έλληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου».

Μιά άνθολογία ποίησης, όσο κι αν ὁ άνθολόγος ἐπιστρατεύσει και κάποια, ἄς τὰ ποῦμε, ἀντικειμενικά κριτήρια, ἢ ὑποκειμενική του προτίμηση ὑπερισχύει. Γι' αὐτὸ στὴν κρίση μας γιὰ τὴν άνθολογία κατέχει σημαντική θέση και ὁ χαρακτηρισμός μας γιὰ τὴν εὐαισθησία και τὶς τάσεις τοῦ άνθολόγου —παρόλο πάλιν πού ὁ ὑποκειμενικός παράγοντας μας θὰ δράσει ἴσως στὸν ἴδιο βαθμὸ με κείνο πού ἔδρασε στὸν άνθολόγο.

Κάπως διαφέρουν τὰ πράγματα στὴν άνθολογία ξένης ποίησης πού μεταφράζεις στὴ γλώσσα σου — καλύτερα πού μεταποιεῖς στὴ γλώσσα σου. Γιατὶ συνήθως άνθολογεῖς ὄχι μόνο ἐκεῖνα πού σοῦ ἀρέσουν ἀλλὰ και ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνα πού μορεῖς νὰ μεταφράσεις κατὰ κάποιο αἰσθητικῶς καλὸ τρόπο και ὄχι λέξη πρὸς λέξη ὅπως κάποτε οἱ τυφλοσύρτες τῶν ἀρχαίων κειμένων στὰ σχολικά μας χρόνια.

Πολὺ περισσότερο δυσκολεύουν τὰ πράγματα ὅταν συνεργάζεσαι με ξένο μεταφραστή γιὰ μιάν άνθολογία ποίησης τοῦ δικοῦ σου χώρου. Στὴν περίπτωση αὐτὴ δουλεύουν με ἴση εὐθύνη, ἐσὺ ὁ άνθολόγος τοῦ δικοῦ σου χώρου και ὁ ἄλλος πού διαλέγει ἀπὸ τὴ δικὴ σου άνθολόγηση ἐκεῖνα πού (α) τοῦ ἀρέσουν και (β) μορεῖ νὰ τὰ μεταφέρει στὴ γλώσσα του και νᾶναι κατανοητὰ και νᾶχουν αἰσθητική ἀξία, νὰ

στέκουν ποιητικά.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγή αὐτὴ εἰσέρχομαι στὸ θέμα: πῶς ἔγινε ἡ άνθολογία σύγχρονης κυπριακῆς ποίησης στὰ ἰταλικά — και ἡ ὁποία μάλιστα χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ὡς ἐξῆς: ὁ Κύπριος άνθολόγος ἐπρότεινε στὸν ἰταλὸ μεταφραστή, πού γνωρίζει ἑλληνικά και δοκίμασε στὸ παρελθὸν τὶς μεταφραστικές του δυνάμεις με ἐπιτυχία, μιὰ σειρά ποιήματα Κυπρίων συγχρόνων, πού ἔχουν ὅμως ἓνα ἔργο ὑπολογισμό σὲ ποιότητα και ποσότητα. Ὁ μεταφραστής τὰ μελετοῦσε και διάλεγε ἐκεῖνα πού τοῦ μιλοῦσαν κι αὐτοῦ και δοκίμαζε τὴ μεταφορά τους στὴ γλώσσα του. Ἄν δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσαν τὰ ὅσα τοῦ εἶχαν σταλεῖ, ζητοῦσε —ἔστω κι αν αὐτὸ δὲν ἦταν συχνὸ —κάποια ἄλλα. Ἐπομένως, ἡ άνθολογία τῆς Κυπριακῆς ποίησης στὰ ἰταλικά, άνθολογήθηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνα άνθολόγο και ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ άνθολόγο τῆς πρώτης άνθολόγησης και μεταφραστή. Τὸ βᾶρος πέφτει στοὺς ὤμους και τῶν δυὸ γιὰ τὴν άνθολόγηση και ἡ ἰταλικὴ μορφή τῶν ποιημάτων στὸν μεταφραστή.

Πρὶν ἀπὸ τὴν παροῦσα άνθολογία κυπριακῆς ποίησης στὰ ἰταλικά, κυκλοφόρησε μιὰ άνθολογία πολὺ μικρὴ σὲ σχῆμα, πού περιεῖχε πολὺ λίγα ποιήματα (13 τὸν ἀριθμὸ, ἑλληνικὸ και ἰταλικὸ κείμενο), με τίτλο «Poeti Ciprioti Contemporanei» ἀπὸ τὴν ποιήτρια Μαργαρίτα Δαλμάτη τὸ 1967 με σύντομο πρόλογο τῆς ἰδίας. Τὰ ποιήματα ἀνὰ ἓνα ἀνήκανε στοὺς ἐξῆς ποιητές: Παῦλο Κριναῖο, Ζήωνα Εὐσταθίου, Γεώργιο Μαρκίδη, Νίκο Κρανιδιώτη, Πυθαγόρα Δρουσιώτη, Παντελῆ Μηχανικό, Ξάνθο Λυσιώτη, Σωφρόνη Σωφρονίου, Μάνο Κράλη, Γλαῦ-

κο 'Αλιθέρση, Κύπρο Χρυσάνθη, Τεῦκρο 'Αυθία καὶ "Αντη Περνάρη. Τὰ περισσό-
τερα τῶν ποιημάτων ποὺ μεταφραστήκα-
νε προέρχονται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Κυ-
πριακὰ Γράμματα» καὶ τὴν ἐτήσια ἔκδο-
ση τοῦ 'Ελληνικοῦ Πνευματικοῦ 'Ομίλου
Κύπρου («Φιλολογικὴ Κύπρος»).

Στὴν παροῦσα ἔκδοση «*Fiore poetici
dall Isola di Afrodite*») (Ποιητικὰ λουλού-
δια ἀπὸ τὸ νησί τῆς 'Αφροδίτης), περι-
λαμβάνονται 63 Κύπριοι ποιητὲς μὲ 93
ποιήματα, οἱ ἔξῃς: 'Αλιθέρσης, 'Αγγελί-
δου, 'Ανθίας, Χαραλαμπίδης, Χαμπουλί-
δης, Χατζηκώστας, Χριστοφίδης, Χρυ-
σάνθη, Δημητριάδης, Δημητρίου, Δρου-
σιώτης, Φάνος, Φαντάζης, Φιλίππου -
Λαδάκη, Φυλακτοῦ, Γαλάζη, Γαλατό-
πουλος, 'Ιακώβου, Γιαννίδης, 'Ιντιάνος,
Κ. 'Ιωαννίδης, Π. 'Ιωαννίδης, Κανάκης,
Κατσούρη, Κράλης, Κορφιώτου, Κρανι-
διώτης, Κριναῖος, Κουγιάλης, Κουμίδου -
'Ερέλ, Λαζάρου, Λέφκης, Λυκαύγης,
Λυσιώτης, Γ. Μαρκίδης, Μιχαηλίδης,
Μηχανικός, Μόντης, Νικολάου, 'Ορφανί-
δης, Τσουλλῆ, Παπαδόπουλος, Παπαφι-
λίππου, Παπαγεωργίου, Πασιαρδῆς, Πα-
στελλάς, Παυλίδης, Περνάρης, Πιερίδης,
Πλησσης, Ποταμίτης, Πυλιώτης, Ροδί-
νης, Ρωσσίδης, Σόφας, Σωφρονίου,
Σταυρίδης, Στεφανίδης, Θεοχαρίδου,
Βαλδασερίδης, Βασιλείου, Βραχίμης, Ζα-
φειρίου.

'Ενα σύντομο κατατοπιστικὸ πρόλογο
ἔγραψε ὁ 'Ελληνας ἀνθολόγος. 'Ο ἀνθο-
λόγος καὶ μεταφραστὴς Michele Iannelli
ἀφιερώνει τὴν ἐργασία του αὐτὴ στὴ
«*Μαρτυρικὴ Κύπρο...*». Τὴν ὄλη ἐπιμέ-
λεια τῆς ἔκδοσης ἔκαμε ὁ φιλόλογος καὶ
ἰταλομαθὴς Γιώργος Χατζηκωστής.

Βέβαια στὰ ἰταλικά κυκλοφορήσανε,
διάσπαρτα σὲ περιοδικὰ, κείμενα Κυπρί-
ων ἀπὸ τὸν Φοῖβο Δέλφη, τὸ Michele
Iannelli, τὴ Μαργαρίτα Δαλμάτη, τοὺς
Fabricio καὶ Stella Frigerio καὶ ἄλλους.
'Αλλὰ καὶ σὲ βιβλίο κυκλοφόρησαν: μιὰ
συλλογὴ τοῦ Νίκου Κρανηδιώτη, διγλωσ-
ση, μὲ τίτλο «*Poesie*» κατὰ μετάφραση

τῆς Μαργαρίτας Δαλμάτη (1974) καὶ
μιὰ ἐνότητα στὴν τετράγλωσση συλλογὴ
«'Ο περιπαθὴς ὁδοιπόρος» τοῦ Κύπρου
Χρυσάνθη, μὲ τίτλο «*Pellegrino Appasio-
nato*» μὲ μετάφραση τῶν Michele Iannelli,
Φοῖβου Δέλφη καὶ Μαργαρίτας Δαλμά-
τη. (Πιθανὸ νὰ ὑπάρχουν κι ἄλλες ποὺ
δὲν γνωρίζω πρὸς τὸ παρόν).

'Οπωσδήποτε πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ
ἄμεση ἀνταπόκριση τοῦ μόνιμου ὑφυ-
πουργοῦ στὸ 'Υπουργεῖο Παιδείας Νίκου
Συμεωνίδη στὴν αἴτησή μας γιὰ νὰ ἐπι-
χορηγηθεῖ ἡ παροῦσα ἔκδοση, ποὺ δεινο-
πάθησε στὸ παρελθὸν νὰ βρεῖ χορηγό.
Καὶ ἦταν ἀναγκαῖα μιὰ τέτοια ἔκδοση,
ὡς ἀπαρχὴ βέβαια, νὰ δεῖξουμε κάπως
συγκεντρωμένο τὸ ἑλληνικὸ ποιητικὸ μας
πρόσωπο στὴν ἰταλικὴ διακρίση. Τοῦτο
κι' ὅλας προσθέτει στὴν ἐκτίμηση ποὺ
ἀναφέρθηκε πρὶν λίγο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Νίκου Ὀρφανίδη: «*Κυπριακὸ 'Ημε-
ρολόγιο*». 'Αθήνα 1986.

'Ενα χρονικὸ προσωπικῶν ἀναμνήσεων
εἶναι τὸ λιγосέλιδο κείμενο «Κυπριακὸ
'Ημερολόγιο» τοῦ Νίκου 'Ορφανίδη. Σ'
αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἐπιστρέφει στὰ μαθη-
τικά του χρόνια, ἐκεῖ στὸ γενέθλιο τόπο
του, τὴν Κυθρέα, μὲ ἀναφορὲς κυρίως στὰ
ἐθνικὰ γεγονότα τοῦ 1955-59. 'Αργότερα
μπαίνει στὴν περίοδο τῶν γυμνασιακῶν
του χρόνων στὴ Λευκωσία, συγκεκριμένα
στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο καὶ στὸ παράρ-
τημά του στὸ σχολεῖο τοῦ 'Αγ. Κασσιαν-
νοῦ γιὰ νὰ φέρεῖ στὴ μνήμη του τὴν τουρ-
κικὴ ἀνταρσία τοῦ 1963-64. Κάποτε ἔρ-
χεται πιά φοιτητὴς στὴν 'Αθήνα, στὰ χρό-
νια τῆς Χούντας μὲ τοὺς περιορισμοὺς καὶ
τις δυσκολίες στὴν ἔκφραση. Μιὰ μέρα τὸ
πραξικόπημα καὶ τὸ ἐπακόλουθό του ἡ
Τουρκικὴ εἰσβολὴ ἀναστατώνει τὴ ζωὴ
τοῦ νησιοῦ, δημιουργεῖ τὴν τραγωδίαν μας,
κι ὁ συγγραφέας πνίγεται μέσα σὲ τούτη
τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἀναμνήσεων, κι ἄς
ἦταν πρόσφατες, σχεδὸν χθεσινές, τίς

ὁποῖες πιά ἀντιμετωπίζει μὲ τὸ μάτι τοῦ ὄριμου ἀνδρα. Ὑστερα ὁ θάνατος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακάριου Γ' καὶ ἡ περιβόητη διελκυστίνδα στὸν πολιτικό βίο τοῦ νησιοῦ μὲ τὸ ἀπρόβλεπτο ἀποτέλεσμα.

Ὁ Νίκος Ὀρφανίδης ἔχει στὸ συγγραφικό του ἐνεργητικό τὸ δοκίμιο καὶ τὴν ποίηση. Ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ δυὸ συνεργάζονται στὸ «Κυπριακὸ Ἡμερολόγιο», ἀλλὰ μ' ἓνα ἀπλουστευμένο τρόπο. Ὁ λόγος δὲν χρησιμοποιοῖ ἐξειδικευμένες ἐκφράσεις ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς κοινωνιολογίας, μὲ πρόθεση σχολίων ἢ ἐρμηνειῶν γιὰ τὰ γεγονότα. Εἶναι ἀπλός, οἰκεῖος, θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ καθημερινός, ἂν δὲν διαποτιζόταν συχνὰ ἀπὸ μιὰ μουσικὴ διάθεση, ποὺ τοῦ δανεῖζει ἢ παιητικὴ του ψυχὴ καὶ ἢ ἐνασχόλησή του μὲ τὸν ἔμμετρο λόγο, εἴτε ὡς δημιουργὸς εἴτε ὡς κριτικὸς καὶ μελετητής. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς σημείωσα τὴ συνεργασία δοκιμίου καὶ ποίησης στὴ συγγραφὴ αὐτοῦ τοῦ χρονικοῦ.

Ὁλοφάνερη εἶναι ἡ ἀπογοήτευση τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴ μὴ πραγματοποίησι τῆς «Ἐνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα». Τὸ δυνατὸ αὐτὸ αἴτημα, ποὺ ἔθρεψε γενιὲς γενιῶν καὶ κυκλοφορεῖ μὲς τὸ αἷμα μας (κι ἄς ὑπάρχουν οἱ ἐπιλήσιμονες προσωρινὰ ἢ ἐποχιακὰ ἀνάλογα μὲ κάποια συμφέροντα), τὸ ἀναζητεῖ ὁ συγγραφέας σὲ κάθε καμπὴ τοῦ τριακοντάχρονου αὐτοῦ χρονικοῦ μὲ σαφεῖ ἐπιμονή. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι εὐαίσθητος δέκτης τῶν διαθέσεων τοῦ λαοῦ (τοῦ μὴ κομματικοῦ λαοῦ, γιατί ὁ κομματικὸς δὲν εἶναι λαὸς ἀλλὰ τυφλὸς ὄπαδός), αἰσθάνεται τὴν κάθε στιγμὴ αὐτὴ τὴν ἀπώλεια, ψυχικὴ καὶ ἐθνικὴ, πολὺ περισσότερο ὅταν μετρᾷ τὰ καίρια γεγονότα τῆς ἱστορίας μας κι ἄς ἦταν καμμιά φορά θεατῆς καὶ ὄχι ὁ ἄμεσα φρικτὰ πάσχων. Ὅμως ὁ συγγραφέας μας, συχνὰ εἶχε ἐνεργὸ μέρος (διαδηλώσεις, σκοπιές, θητεία, ἐπιστράτευση καὶ πόλεμος) ὥστε νὰ νοιώθει αὐτὴ τὴν ἀπώλεια πιδ ἔντονα. Ἡ δρᾶσή του, ὑποσυνεί-

δητα καὶ συνειδητὰ, ἀναζητοῦσε καὶ περιέμενε τὸ μέγα γεγονός, τὴν «Ἐνωσι», ποὺ τὴν ἔβλεπε κι' ὄλας νὰ φεύγει μέσα ἀπὸ τὰ χέρια μας κι ἄς μὴν εἴμαστε ὄλοι αἴτιοι τῆς ἀπώλειας.

Δὲν ξέρω ἂν ὄλα τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφει μὲ πινελιὲς ἢ ὑπαινίσσεται ὁ συγγραφέας μπερροῦν νὰ μιλήσουν σ' ἓνα μὴ Κύπριο μὲ ἀνάλογο τόνο ὅπως μιλοῦν στὴν Κύπρο. Ὁ Κύπριος, ποὺ ἔζησε τίς ἐποχὲς αὐτές, ἀθέλητα συμπληρώνει μὲ τὴν προσωπικὴ του ἐμπειρία, καὶ τότε ὑπερεκτιμᾷ καὶ πότε ὑποτιμᾷ τὸ ἄλφα ἢ βῆτα σημεῖο τοῦ ἡμερολογίου. Ὅμως ἡ τεχνικὴ τοῦ ἡμερολογίου, μὲ τίς μικρὲς φράσεις καὶ τὸ ἀπλὸ ὕφος, σοῦ ξυπνᾷ τὸ ἐνδιαφέρον νὰ προχωρήσεις στὴν ἀνάγνωσή σου καὶ νὰ δεῖς πῶς ἀντελήφθηκε ὁ συγγραφέας ὅλη αὐτὴ τὴν πολύτροπὴ περίοδο τῆς Κύπρου. Βέβαια, ἐξελικτικὰ ὁ συγγραφέας καταγράφει τίς ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις του, ἀλλὰ συχνὰ κάνει ἀναφορὲς συνδετικές μὲ τὰ πρόσφατα προηγούμενα, κι ὅπως δηλώθηκε καὶ πιδ μπροστά, καὶ μὲ διακοπὲς σὰν εἶδος «κορύφωσης» ἢ «διαμαρτυρίας» μὲ τὸν πόθο «Ἐνώσεως».

Δὲν μπορεῖς νὰ ξεχωρίσεις σὲ ποιά περίοδο ρίχνει τὸ βᾶρος τῆς σκέψης του ὁ συγγραφέας. Τουλάχιστον ἔχω τὴν ἐντύπωση κάποιας ἰσοβαθμίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ περιγραφὲς γεγονότων καὶ προσώπων συχνὰ περιορίζονται σ' ἓνα ἐπιθετο ἢ σὲ μιὰ γραμμὴ. Προφανῶς ὁ συγγραφέας δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ γιὰ τὴν παρουσία τους σὲ μιὰ στιγμὴ, νὰ ποῦμε «τὸ φέρνει ὁ λόγος», χωρὶς ὅμως νὰ τὰ ὑποτιμᾷ. Περισσότερο γνιιάζεται γιὰ τὸ προσωπικό του «ἡμερολόγιο», ἐπίκεντρο τὰ συναισθημάτα του, οἱ μνήμες του καὶ τὸ πάθος του γιὰ τὴν «Ἐνωσι». Αὐτὴ ἡ συντομία παρατηρεῖται καὶ στὴν ἐπισήμανση τῶν γεγονότων (ἀκριβῶς εἶν' ἐδῶ ποὺ φοβᾶμαι ἂν μπορεῖ νὰ τὰ παρακολουθήσει ὁ μὴ Κύπριος τῆς αὔριο).

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ίάκωβου Κυθρεώτη: *Πικρά Χρόνα (Διηγήματα)*, Ἀθήνα 1986, σελ. 115.

Μιά κατάδυση στή μεγάλη περιπέτεια τοῦ κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ἀρχίζει ἀπό τὸν δωδέκατον αἰώνα καὶ φτάνει στήν πολυθρήνητη συμφορὰ τοῦ 1974, κάμνει ὁ Ίάκωβος Κυθρεώτης στὸ τελευταῖο βιβλίο του «Πικρά Χρόνια». Μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ συνεχίζει νὰ ἀντλεῖ, στή λογοτεχνική του δημιουργία, ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή πού ἐμποτίζει καὶ τὴν παλαιότερη πεζογραφική προσφορά του: τὴν ἱστορία τῆς Κύπρου καὶ τὴ λαϊκὴ τῆς παράδοση.

Τὰ «Πικρά Χρόνια», πού ἔχουν ὑπότιτλο «Ἱστορικά διηγήματα ἀπὸ τοὺς Κυπριακοὺς Ἀγῶνες», ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕξι διηγήματα. Τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἀναπλάθει ἱστορικὰ γεγονότα τῆς σύντομης ἀλλὰ σκληρῆς κατοχῆς τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Ναίτες (1191 - 1192 μ.Χ.), προβάλλοντας τὴν ἀντίσταση τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ πού τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ νησί μας. Σὲ ἓνα ἄλλο ἀναβιώνει μιὰ παράδοση τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας: τὴ μαρτυρική θυσία ἐνὸς Κύπριου ἡγουμενοῦ. Ἐνα τρίτο διήγημα διασώζει, μέσα ἀπὸ προσωπικὰ βιώματα τοῦ συγγραφέα, μιὰ χαρακτηριστικὴ σελίδα ἀπὸ τὴν κυπριακὴ Ἐξέγερση τοῦ 1931 καὶ ἓνα τέταρτο προβάλλει τὸ ἐξαίρετο ἀγωνιστικὸ πνεῦμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου τοῦ 1955 - 1959. Τὰ δυὸ ἄλλα διηγήματα εἶναι προῖόν τοῦ συγκλονισμοῦ τῆς κυπριακῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ φοβερὰ γεγονότα τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς στήν Κύπρο τὸ 1974.

Μολονότι στὸ βιβλίο τα διηγήματα δὲν παρουσιάζονται μὲ τὴ χρονολογικὴ σειρά τῶν γεγονότων πού ἀφηγοῦνται, ἐν τούτοις διακρίνεται καθαρὰ μιὰ κορύφωση πού δημιουργεῖται μὲ τὴν πύκνωση τῶν διηγημάτων καθὼς ὁ συγγραφέας προχωρεῖ σὲ πιὸ πρόσφατα γεγονότα.

Ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ἀπλά. Ἡ γλώσσα, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐπιτηδεύσεις καὶ πλεονασμοὺς, συμβάλλει στήν ἀμεσότητα τῆς ἀφήγησης, ἐνῶ ἡ σύντομη φράση

καθὼς καὶ ἡ ἰσορροπία ἀνάμεσα στήν περιγραφὴ - ἀφήγηση καὶ τὸν διάλογο δίνουν ἓνα γοργὸ ρυθμὸ πού συγκρατεῖ τὸ ἐνδιαφέρον. Στὰ διηγήματα αὐτὰ τοῦ Ίάκωβου Κυθρεώτη ἡ συγκίνηση καὶ τὰ ἄλλα συναισθήματα βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ τραγικὰ γεγονότα πού παρουσιάζονται καὶ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συνθηματολογίας ἢ γλυκερῶν, μελοδραματικῶν σκηνῶν. Ἰδιαίτερα στὰ δυὸ διηγήματα πού ἀναφέρονται στὴ φοβερὴ ἐμπειρία τοῦ κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1974, ὁ παλμὸς στήν ἀφήγηση καὶ ἡ κινηματογραφικὴ ἐκτύλιξη τῶν ἐπεισοδίων δίνουν ἀνάγλυφα τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν τραγικῶν γεγονότων καὶ κερδίζουν τὸν ἀναγνώστη. Ἀξίζει, σχετικὰ, νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ «Πικρά Χρόνια» βραβεύθηκαν μὲ Ἑταίριο στὸν Πανελλήνιο Διαγωνισμὸ γιὰ Συλλογὴ Διηγημάτων πού προκήρυξε τὸ 1984 - 1985 ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρεία τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ διηγήματα αὐτὰ τοῦ Ίάκωβου Κυθρεώτη ἀνήκουν στὰ κείμενα πού πρέπει νὰ διαβάζονται ὡς ἐρεθισμὸς αὐτογνωσίας, ἰδιαίτερα ἀπὸ τίς νεώτερες γενιές τῶν Κυπρίων.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Κύπρου Χρυσάνθη: «*Μελὴς Νικολαΐδης*» (Ἐκδοσὴ Ἑθνικῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου). Λευκωσία, 1986.

Πλουσιο σε περιεχόμενα μὲ διαφωτιστικὸ υλικὸ — τὸ πλείστο ἀγνωστο καὶ ἀποκαλυπτικὸ — κυκλοφόρησε τὸ νέο βιβλίο του Κ. Χρυσάνθη «*Μελὴς Νικολαΐδης*» σε ἐκδοσὴ τῆς «Ἑθνικῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου», που τὴ χρηματοδότησε.

Στὴν «Ὁμολογία καὶ ἐξήγησή» του ὁ συγγραφέας δηλώνει πως πραγματοποιεῖ αὐτὴ τὴν προσφορά στὴ μνήμη του παλιοῦ του φίλου Μελῆ Νικολαΐδη, αὐτοῦ του Κύπριου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, που μὲ τὴν ἐνθάρρυνση καὶ τὴ συμπαράστασή του

στον Κ. Χρυσάνθη — όταν ακόμα ήταν φοιτητής στην Αθήνα — συνέβαλε στη λογοτεχνική του άνοδο.

Στη συνέχεια ο Χρυσάνθης παρουσιάζει τις ενότητες του βιβλίου: Στην πρώτη αναδημοσιεύονται τρία κείμενά του για το Μελή Νικολαΐδη, που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» με τους τίτλους: «Ο ομιλητής και αρθρογράφος Μελής Νικολαΐδης», «Μελής Νικολαΐδης αντί νεκρολογίας», «Μ. Νικολαΐδη: Συνέσιος ο Κυρηναίος, Αθήναι, 1967».

Στην ίδια ενότητα ο Χρυσάνθης παρουσιάζει λεπτομέρειες για το μηνιαίο λογοτεχνικό, μορφωτικό, καλλιτεχνικό και βιβλιογραφικό περιοδικό «Πνευματική Ζωή», που είχε ιδρύσει το 1936 ο Μ. Νικολαΐδης στην Αθήνα και που εκδιδόταν μέχρι το 1954 σε διαφορετικές χρονικές περιόδους με μακρές διακοπές. Συνεργάτες του περιοδικού αυτού — εκτός από Ελλαδίτες — υπήρξαν αρκετοί δόκιμοι Κύπριοι άνθρωποι των γραμμάτων.

Η δεύτερη ενότητα που έχει τίτλο «Μελή Νικολαΐδη - Πενήντα χρόνια στην πνευματική ζωή» περιλαμβάνει κείμενα γραμμένα από τον ίδιο και που βρέθηκαν από τον Χρυσάνθη σχεδόν τυχαία ανάμεσα σε χειρόγραφα του μακαρίτη. Όπως εκμυστηρεύεται από την αρχή ο Μ. Νικολαΐδης, πρόκειται για ένα είδος «ανασκαφής» που έκανε μέσα στα νεώτερα χρόνια της πνευματικής ζωής και που ένωσε πως είχε υποχρέωση να τα ανασύρει στην επιφάνεια, «να τα ξεθάψει και να τα αναζωογονήσει».

Τα χειρόγραφα φέρουν τους τίτλους: «Διατί έγραφα αυτό το βιβλίο», «Η αυτοσκιαγραφία μου», «Α' Δυο χρόνια δάσκαλος», «Πενήντα χρόνια στην πνευματική ζωή», «Χωρίς τίτλο Β'» και «Απόσπασμα».

Από αυτή την ενότητα, που αποτελεί την πιο αυθεντική παρουσίαση του πνευματικού δημιουργού και ανθρώπου Μελή Νικολαΐδη — αφού είναι γραμμένη από

τον ίδιο — προσφέρονται πληροφορίες για τη ζωή του, την εθνική και πνευματική του δράση, την παραγωγή του. Γίνεται, επίσης, αναφορά για την τέχνη, την κριτική και την πνευματική κίνηση στην Αθήνα, ειδικά, από το 1925, που εγκαταστάθηκε εκεί χωρίς να παραλείπει την προβολή των Κυπρίων δημιουργών. Το απόσπασμα για τα λογοτεχνικά και φιλολογικά, που φιλοξένησε η «Ηχώ της Κύπρου» είναι αρκετά κατατοπιστικό.

Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζουν στη συνέχεια του βιβλίου η «Επιλογή επιστολών Μελή Νικολαΐδη προς τον Κύπρο Χρυσάνθη», «Μερικές χειρόγραφες επιστολές προς τον Μελή Νικολαΐδη», που πήρε από εκλεκτούς ανθρώπους των γραμμάτων. Το βιβλίο συμπληρώνεται με «Επιλογή διαφόρων επιστολών προς τον Μ. Νικολαΐδη» και με δυο ποιήματα των Ομ. Μπεκέ και Ξάνθου Λυσιώτη.

Τέτοιες εκδόσεις, όπως ο «Μελής Νικολαΐδης» του Κύπρου Χρυσάνθη, αποτελούν ένα είδος μονογραφίας για τη ζωή και το έργο πνευματικών μας ανθρώπων, ιδίως, αυτών που είχαν ξεκινήσει τη λογοτεχνική τους πορεία πριν από το 1930. Ασφαλώς, με το βιβλίο τούτο εμπλουτίζεται η νεοελληνική γραμματεία.

Όπως αναφέρει στην «Ομολογία και εξήγησή» του ο συγγραφέας «είναι ευτυχία να διασώζεις στο σχήμα βιβλίου μερικές πλευρές φίλων των παλιών σου ημερών, πολύ περισσότερο ατόμων, που είχαν γενικά καταναλωθεί για τα γράμματα και ειδικά για το κυπριακό μας πρόσωπο».

ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Άντρεά Καραντώνη: *Μιά φυσιογνωμία και μιá εποχή.*

Κέρδος διπλό για τὰ γράμματά μας ή έκδοση «Μιά φυσιογνωμία και μιá εποχή» του Άντρεά Καραντώνη, που προλογίζει ó ποιητής Δημ. Παπαδίτσας. Διπλό κέρδος, γιατί άκούεται ó κριτικός λόγος του άξέχαστου Άντρεά Καραντώνη, ενός από τούς 4-5 νεοέλληνες κριτικούς, μη κωδι-

κοποιημένος, γιά τόν επίσης κριτικό και πεζογράφο Πέτρο Χάρη, τόν κύριο συντηρητή γιά δεκαετίες τών νεοελληνικῶν γραμμάτων. Δυστυχῶς, πολλὸς κριτικὸς λόγος βρίσκειται διασκορπισμένος σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο του μὲ μιὰ λίγη ἢ πολλή ἐφημερότητα, ἀλλὰ δὲν παίρνει μιὰ μονιμότερη θέση μὲ τὴν κωδικοποίησή του σὲ βιβλίο, πού θὰ ἐπηρέαζε περισσότερες γενιές. "Ὁμως ἡ τελευταία τάση γιά συγκέντρωση, ἔστω καὶ μ' ἐπιλογή ἢ καὶ μὲ προσθήκες, κριτικοῦ λόγου σὲ βιβλίο, πού πιθανὸν νὰ τὸ ἀπαιτοῦν οἱ καιροί, πολὺ θὰ ὠφελῆσει τὴν πνευματικὴ μας κίνηση, δίνοντας ἔτσι ἕνα πλάτος στὴ ματιά μας.

Τὸ βιβλίο τοῦ Καραντώνη, πού κυκλοφόρησε τὸ «Ἑλληνικὸ Λογοτεχνικὸ καὶ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο», χωρίζεται σὲ πέντε κεφάλαια, μὲ πρόταξη τὸν πρόλογο τοῦ ποιητῆ Δημ. Παπαδίτσα, ὁ ὁποῖος πολὺ ὀρθὰ πλέκει τὸ ἐγκώμιο τόσο τοῦ Χάρη ὅσο καὶ τοῦ Καραντώνη. Ἀναλυτικὰ τὰ κεφάλαια εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ Διηγηματογράφος, πού περιέχει τρεῖς κριτικὲς γιά συλλογὲς διηγημάτων τοῦ Χάρη. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ σημείωμα γιά τὴν Τέχνη τοῦ διηγήματος μὲ ἀφορμὴ «Τὰ Φῶτα τῆς πόλεως» τοῦ Πέτρου Χάρη. Θεωρεῖ τὸ διήγημά του συμβολιστικὸ — μερικὰ τὰ βλέπει πὼς μοιάζουν μὲ «καλλίγραμμα σονέττα», τόσο καλοδουλεμένα εἶναι. "Ὅλα ἔχουν ἕνα νόημα μελετημένο καὶ ἐπεξεργασμένο, ἀκριβολόγο μὲ πολὺ λιτὴ γραμμὴ. Ὡστόσο τονίζει ὁ Καραντώνης πὼς ὁ Χάρης θυσίασε κάτι ἀπὸ τὴ διηγηματογραφία του γιά νὰ τὸ δώσει στὴν κριτικὴ. Αὐτὴ ἡ κριτικὴ διάθεση ὑπάρχει πίσω ἀπὸ τὰ διηγήματα. Πραγματικὰ εἶναι πολὺ σωστὴ ἡ παρατήρηση τοῦ Καραντώνη. Ὁ Χάρης λογαριάζει τὴν κάθε λέξη καὶ φράση του, ἔχει μέθοδο. Γενικὰ γιά τὴ συλλογὴ αὐτὴ ὁ Καραντώνης σημειώνει τίς ἐξῆς ἀξίες της: λιτότης, περιμάζεμα, διαύγεια, ἀκριβολογία, ὀρθολογισμός.

Τὸ δεῦτερο κείμενο τῆς ἐνότητος «Ὁ

διηγηματογράφος» σχετίζεται μὲ τὴν ἀνθολογία διηγημάτων τοῦ Χάρη πού ἔχει τίτλο «Δρόμος τῶν 100 μέτρων». Σ' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει τοὺς χαρακτηρισμοὺς γιά τὴ διηγηματογραφία τοῦ Χάρη, μὲ τὴν προσθήκη πὼς ὁ Χάρης μιᾶ ψιθυριστὰ γιά μιὰ Ἀθήνα, πού χάνεται μέρα μὲ τὴ μέρα.

Οἱ ἴδιες παρατηρήσεις βρίσκονται καὶ στὸ τρίτο κείμενο, στὸ ὁποῖο κρίνεται ἡ συλλογὴ «Ὅταν οἱ ἄγιοι κατεβαίνουν στὴ γῆ», πέρα γιά πέρα «ἀθηναϊκὸ διήγημα». Ἐδῶ ὁ Καραντώνης πολὺ ὀρθὰ ἐπισημαίνει πὼς τὸ διήγημα τοῦ Χάρη εἶναι γραμμένο ἀντικειμενικὰ, σχεδὸν ψυχρά, ἀλλὰ μᾶς συγκινεῖ, χωρὶς χρῆση λυρισμῶν, καὶ ὁμολογεῖ «πὼς ὁ Χάρης μᾶς προσφέρει ἀληθινὰ καὶ οὐσιαστικὰ διηγήματα».

2) Ὁ Ταξιδιώτης, πού ἀναφέρεται στὰ ταξιδιωτικὰ τοῦ Χάρη, πού προσωπικὰ τὸν θεωρῶ ἕνα ἀπὸ τοὺς διδάξαντες τὴ λογοτεχνικὴ ταξιδιογραφία. Πάλιν ἡ ἐνότητα αὐτὴ περιλαμβάνει τρία κριτικὰ σημειώματα: (α) Τὸ βιβλίο «Παλιοὶ καὶ νέοι δρόμοι», πολὺ σύντομο, στὸ ὁποῖο ὁ Καραντώνης βρίσκει τὴν πρωτοτυπία τοῦ Χάρη ν' ἀντιμετωπίζει «τὸ οὐσιώδες πρόβλημα» καὶ ὄχι νὰ λέει τὰ κοινὰ καὶ τετριμένα, (β) τὸ βιβλίο «Ὁ Κόσμος καὶ οἱ Ἕλληνες», πού εἶναι μιὰ ἀνθολογία ἐλληνικῶν ταξιδιωτικῶν, ἡ πρώτη. Ὁ Καραντώνης, τὴν ἐπαινεῖ ιδιαίτερα γιά τὴν ποιικιλία της, ὥστε νὰ μὴ βαριέται ὁ ἀναγνώστης. Καὶ (γ) τὸ βιβλίο τὰ ταξιδιωτικὰ τοῦ Πέτρου Χάρη, μιὰ ἔκδοση τοῦ «Βιβλιοπωλείου τῆς Ἐστίας», πού ἔχει τίτλο «Ἀπὸ τὸν πανάρχαιο στὸν καινούργιο κόσμος». Ὁ Καραντώνης θεωρεῖ τὰ ταξιδιωτικὰ αὐτά, πὼς δὲν ὑπολείπονται ἀπὸ τὴν καθαρὰ λογοτεχνικὴ ἀποψη ἀπὸ τὰ ἄλλα του πεζογραφικὰ ἔργα.

3) Ὁ Μυθιστοριογράφος γιά τὸ βιβλίο «Ἡμέρες ὄργης», πού εἶναι ἐμφάνιση τοῦ Χάρη στὸν μυθιστορηματικὸ χῶρο ἀπρόσμενα, ἀλλὰ ὀριακά. Ὁ Καραντώνης ἀναπτύσσει τοὺς λόγους γιά τοὺς ὁποίους τὸ θεωρεῖ σταθμὸ, καὶ τὸ συζητᾶ μὲ κά-

ποια άλλα «μοναδικά» στά γράμματά μας. Λέει πώς τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ μείνει «στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, σὰν ἓνα τέλειο «ἐμπρεσιονιστικὸ» ἀπεικόνισμα» τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1944. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ καθόλα συκρατημένο αὐτὸ ἔργο δίνει τὴ δραματικότητα τοῦ ἐμφυλίου ἐκείνου σπαραγμοῦ τῶν Δεκεμβρίου τοῦ 1944.

4) Ὁ Δοκιμογράφος καὶ ὁ Κριτικός, ποὺ κρατᾷ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, γιατί γιὰ ὄλους μας ὁ Χάρης εἶναι ὁ «κατ' ἐξοχὴν κριτικός», χωρὶς νὰ υποτιμᾶται τὸ ἄλλο τοῦ ἔργο. Περιλαμβάνει ἢ ἐνότητα αὐτὴ 11 σημειώματα, στά ὁποῖα ὁ Καραντώνης πλάϊ στίς ἀπόψεις του γιὰ τὸν κριτικὸ Πέτρο Χάρη ἀπτεται πολλῶν ἄλλων εὐρυτέρων θεμάτων τῶν γραμμάτων μας. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ τρεῖς συζητοῦν τρεῖς τόμους τῆς ἐκδόσης «Ἑλληνες Πεζογράφοι», μιὰ σειρά «λογοτεχνικῆς κριτικῆς», ὅπως τὴ χαρακτηρίζει ὁ Καραντώνης με σταθερὰ λογοτεχνικὰ κριτήρια τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία. Ὁ Χάρης ζητᾷ ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα «ἀρτιότητα σύνθεσης, λιτότητα ὕφους, γλωσσικὴ ὁμοιογραφία, καλαισθησία καὶ οὐσιαστικὸ ἀνθρώπινο περιεχόμενο». Στὸ κείμενο «Ἡ πνευματικὴ του παρουσία» ὁ Καραντώνης δίνει τὸ πορτραῖτο τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου Πέτρου Χάρη κυρίως ἀπὸ τίς δραστηριότητές του στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» καὶ τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἐπιφυλακτικὸ καὶ φρόνιμο κριτικὸ. Ἐνῶ γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἀθῶα καὶ ὀργισμένα νιάτα», στὸ ὁποῖο κατὰ τὸν Καραντώνη ἔδειξε πὼς ὁ Χάρης εἶναι «ὀλοκληρωμένος ἀνθρώπος τῶν γραμμάτων» ἐκπρόσωπος τοῦ «προοδευτικοῦ συντηρητισμοῦ», γιατί κοίταξε νὰ διαχωρίσει τὸν ἀληθινὸ νέο ἀπὸ τὸν ὑβριστὴ καὶ νὰ δώσει τὸν ἐλληνικὸ τύπο τοῦ νέου, χωρὶς ν' ἀρνηθεῖ τὴν προοδευτικότητα. Στὴν «Μικρὴ Πινακοθήκη» ὁ Καραντώνης διαπιστώνει τίς «ἀλάθευτες κριτικὲς διαγνώσεις» τοῦ Πέτρου Χάρη. Στὸν «Μεταπολεμικὸ κόσμον» ὁ κριτικὸς βλέπει τὴ σοφὴ θέση τοῦ Χάρη νὰ ὑπερμαχεῖ γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνότητα

καὶ ἐνῶ στὸ κείμενο «Ὁ πνευματικὸς χρονογράφος» σημειώνεται στά σύντομα κείμενα τοῦ Χάρη γιὰ πνευματικὰ θέματα, στὴν κριτικὴ «Σαραντα χρόνια κριτικῆς ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου» ἐκτίθεται ἡ ἀξία τῆς βιβλιοκρισίας, ποὺ ἐξυπηρέτησε ὁ Χάρης με εἰδικὸ «πνευματικὸ τάκτ» καὶ πνευματικὴ ἐλευθερία.

5) Χαιρετισμὸς σὲ μιὰ παρουσία, εἶναι ἓνα κείμενο κριτικὸ γιὰ τὸν διηγηματογράφον Πέτρο Χάρη, ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ ἀφιερωματικὸ γιὰ τὸν Πέτρο Χάρη τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος». Σ' αὐτὸ ἀναλύεται τὸ συμβολιστικὸ ἀθηναϊκὸ διήγημα τοῦ Χάρη με ἀναφορὲς στά κυριώτερα βιβλία.

Μὲ τίς ἀνωτέρω ἐπισημάνσεις καταφαίνεται, τοῦλάχιστον στὸν ἐπαρκῆ γνώστη, καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν ἐκλεκτῶν τῶν γραμμάτων μας τὸ ὕψος καὶ ἡ θέση. Κι ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος ὑπηρετήσανε τὸν κριτικὸ λόγο με ἀξιοπρέπεια καὶ ἐπιμέλεια. Δὲν ἔχει σημασία ἂν διαφωνεῖς σ' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο. Τὸ πιὸ φυσικὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ διαφωνία. Νοιώθεις ὅμως πάντοτε πὼς καὶ οἱ δυὸ μιλοῦσαν εὐσυνείδητα.

Ὡστόσο, ὁ Καραντώνης στά κείμενά του ποὺ κωδικοποιήθηκαν σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο γιὰ τὸν Χάρη, συχνὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ βασικὸ θέμα, δηλ. τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἄλφα ἢ βῆτα βιβλίου, γιὰ νὰ ἐκφέρει ἀπόψεις σὲ εὐρύτερες κινήσεις, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ καταστήσει σαφὲς τὸ νόημα τῶν χαρακτηρισμῶν του γιὰ τὸν Χάρη. Π.χ. μιᾷ μ' εὐρύτητα γιὰ τὴ σημασία τοῦ περιοδικοῦ τύπου, τοὺς δεσμοὺς τοῦ συγγραφέα με τὴν πόλη του, τὰ εἶδη τῆς κριτικῆς, τὸ πνευματικὸ χρονογράφημα μέσα στὸν κύκλο τοῦ νεοελληνικοῦ χρονογραφήματος, τὸν χῶρον τῆς βιβλιοκρισίας καὶ τοὺς στόχους της, καὶ ἄλλα.

Γιὰ τὸν Πέτρο καὶ ἄλλοι εἶπαν τὸ λόγο τους (Δημ. Παπακωνσταντίνου, Δημ. Γιάκος κλπ.). Ὅμως ὁ φιλικὸς δεσμὸς τοῦ Καραντώνη με τὸν Χάρη καὶ ἡ στενὴ συνεργασία τους βοηθοῦν στὴν ἐρμηνεῖα κάποιας συμπεριφορᾶς τοῦ ὑπὸ κρίση,

πολλές φορές και με μία άπλη συζήτηση. Τò τί θά πεί ó χρόνος; Αὐτά τὰ προφητικά δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν. Σημασία ἔχει ἡ δράση στὸ παρόν. Νὰ ἀνταποκριθεῖ ἕνας στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ καιροῦ του. Καὶ εἶναι σὲ ὄλους ἀποδεκτὸ πὼς ὁ Χάρης ἀποτελεῖ μιὰν ἔντονη παρουσία στὰ γράμματά μας κι ὁ Καραντώνης ἔδωσε ἕνα καλὸ ἑαυτὸ στὸν κριτικὸ στίβο. Καὶ νομίζω πὼς ὁ Καραντώνης καθόρισε ἀνάγλυφα τὸ στίγμα τοῦ Πέτρου Χάρη μέσα στὸν σύγχρονο νεοελληνικὸ κόσμο τῶν γραμμάτων περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Αντρέα Μιχαηλίδη: «Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει κάθε φορά». Αθήνα 1986.

Ὅταν κανεὶς παίρνει στα χέρια του τὴν πρώτη συλλογὴ ἐνὸς νέου ποιητῆ και τὴ μελετᾷ τὰ αἰσθημάτα του εἶναι ἀνάμιχτα. Ὅταν μάλιστα οἱ σελίδες δὲν ἔχουν κατὰ τὴ γνώμη σου τίποτα νὰ πουν, τότε νιώθεις πολὺ ἀσχηματινὴ ἀπαντήσεις ἢ τι νὰ γράψεις. Κι εἶναι στ' ἀλήθεια πολὺ δύσκολο με σπαθὶ νὰ κόψεις τὰ φτερά ἐνὸς νέου ἀνθρώπου που θέλει νὰ ἐκφραστεῖ. Εἶναι φοβερὸ νὰ πνίξεις στα δυο σου χέρια τὴ φωνὴ ἐνὸς πουλιού γιατί ἡ φωνὴ του δὲν εἶναι αὐτὴ του ἀηδονιού που ἐσύ θέλεις. Μὰ κανένα τέτοιο αἶσθημα δὲν ἐνίωσα σαν φτασμένη ἀπὸ τὴν Αθήνα μου ἤρτε ἡ πρώτη συλλογὴ ποιημάτων «ΑΥΤΟ ΟΜΩΣ ΔΕΝ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΦΟΡΑ», Αθήνα 1986, του νέου Λεμεσιανού ποιητῆ Αντρέα Μιχαηλίδη.

Απὸ τὸ πρῶτο ποίημα που ἀπὸ τὸν πρῶτο στίχο του παίρνει ουσιαστικὰ τ' ὄνομα τῆς ἡ συλλογῆ, κατάφερε νὰ με κερδίσει κρατώντας τὸ ενδιαφέρον μου ἀδιάπτωτο μέχρι και τὸ εικοστὸ ἔβδομο ποίημα πούναι και τὸ τελευταῖο τῆς συλλογῆς.

Πραγματικὰ ἀπ' τὸ πρῶτο ποίημα σε συνεπαίρνει ἡ γοητεία τῶν στίχων. Ἡ γοητεία τῆς ἐμπνευσης ἀν και οἱ στίχοι του ποιήματος μας θύμισαν κάπως Ἐλύτη. Ὡστόσο νιώθεις, ψηλαφεῖς τὴν ἔντονη ευ-

αἰσθησία του ποιητῆ. Αἰσθάνεσαι τὸν ἔντονο προβληματισμὸ του.

Γεννημένος στὴ Λεμεσό ἀπὸ μητέρα ποιήτρια — τὴ μακαριστὴ Εἰρηνοῦλλα Μιχαηλίδη — κρίνουμε πὼς ἔχει καθαρὰ κληρονομικὴ τὴν ποιητικὴ φλέβα και πὼς ἔχει διαλέξει ἕνα πολὺ ὄριμο χρόνο για νὰ παρουσιάσει μιὰ πολὺ — κατὰ τὴ γνώμη μου — σύμφωνα με τὴν ηλικία του, ὄριμη δουλειά. Ὁ ἴδιος εἶναι ἀν δὲν κάνω λάθος «ἐπὶ πτυχίῳ» φοιτητῆς τῆς φιλολογίας.

Τὰ ποιήματα ὅλα εἶναι ολιγόστιχα. Συμπυκνωμένα. Οἱ λέξεις πλούσιες. Διαλεγμένες. Σε κάνουν νὰ δεις τὰ πράγματα κάτω ἀπὸ μιὰ ἄλλη διάσταση, ἐκεῖνη του ποιητῆ και νὰ προχωρήσεις πιο πέρα. Παραθέτω τὸ πρῶτο ποίημα:

«ΑΥΤΟ ΟΜΩΣ ΔΕΝ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΦΟΡΑ

Μπήκε βιαστικὰ στο ἀνσανσέρ
πάτησε τὸ κουμπὶ
και ἀνελήφθη»

Ὁ ποιητῆς ζεῖ σ' ἕνα κόσμο που νιώθει πὼς εἶναι ἐτοιμος νὰ πεθάνει. Σ' ἕνα κόσμο που τὰ πυρηνικὰ πληθαίνουν. Τὰ ατυχήματα τύπου Τσέρνομπιλ. Ἡ μόλυνση του περιβάλλοντος που μεγαλώνει. Τὰ φάρια που πεθαίνουν στὶς θάλασσες. Οἱ τρομερὲς ἀρρώστειες που ἀπειλοῦν με θάνατό τὸν πλανήτη μας, ὀλ' αὐτὰ σκοτῶνουν τὰ ὄνειρα τῆς νέας γενειᾶς και στὴν καθόλου ἀνθρωπότητα δὲν δίνουν πολλὰ περιθώρια ἐλπίδας. Ἐτσι στο ποίημα «ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΦΩΝΑΖΩ» κάπου γράφει:

«Ὅπως κάθε ἀπόγευμα ἐπιστρέφουν
ἀπ' τὶς δουλειές τους στριμωγμένοι
μεσ στα μεγάλα λεωφορεῖα
οἱ νεκροί...

Ὅπως ἕνα παιδὶ καθισμένο στὴν ἀκρὴ
του δρόμου κλαίει τὰ χαμένα του
χρόνια που ἐρχονται

Ὅπως μιὰ πόρτα κλειστήκε ἐξω και
χιτυπάει νὰ τῆς ανοίξεις

Ὅπως εἶμαι ἀπλὰ μιὰ σημαία ἄσπρο
πανὶ στα χέρια τῆς καταιόχτας»

Στ' ἀλήθεια ὁ ποιητῆς νιώθει νὰ ζεῖ σ' ἕνα κόσμο πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ δρό-

«Οὕτω, λέγω υμῖν, χαρά γίνεται
ἐνώπιόν των ἀγγέλων του Θεοῦ
ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι»

(Λουκ. ΙΕ', 10)

Μάτι δεν ἐκλεισα ὅλη νύχτα.

Γλέντια και μουσικὲς ὡς το πρωῒ
ἀπὸ τον ουρανὸ. Ὅπου οι ἀγγέλοι
γιόρταζαν

το μέγα γεγονός της επιστροφῆς
κάποιου ἀγνώστου χι ἀμαρτωλοῦ
σε κάποι ἀγνωστή χι γωνιά της γης.

Ἐνα ποίημα που ξεχωρίζει αληθινὰ
κατὰ την κρίση μας μέσα στη συλλογὴ εἶ-
ναι το ποίημα «ΘΑΛΑΣΣΑ» σελ. 14. Δί-
νει τη διάσταση του σύγχρονου κόσμου.
Τα ὄνειρα για ἐπιβίωση σ' αὐτὸν τον
Πλανήτη πια εἶναι λίγα. Σκοτεινιάζει στο
δάσος. Κανένα σχεδὸν φως στην ἀκρη.
Ὅλοι οι ἄνθρωποι — ἐδῶ που φτάσαν —
προσπαθοῦν με αγωνία να ἐπιπλεύσουν
«πάνω στα ἡρεμα νερά μιας θάλασσας που
βουλιάζει λίγο - λίγο κάτω ἀπ' το τερά-
στιο βάρος τους». Οι λέξεις διαλεγμένες
λιτές, τοποθετημένες σωστά, ομορφαίνουν
το ποίημα. Ο ποιητὴς δεν μπορεῖ να αντι-
δράσει στα σχέδια των «δυνατῶν» του κόσ-
μου που βάλθηκαν να τον ἐξοντώσουν.
Ὁ μ ω ς σ ε
μιαν ἐκρηξὴ διαμαρτυρίας με το δικὸ του
τρόπο κάνει τη δική του διάγνωση και με
το στίχο θέλει ακριβῶς να προβληματίσει.
Οι ἐλπίδες «μαχαιρωμένες να σφαδάζουν
μες τους δρόμους». Οι ποιητὲς «να μιλάνε
για λίγο με τον ουρανὸ κι ἐπειτα να κλαί-
νε σαν κάποιος να τους ἀρπαξε τις πιο
εκλεκτὲς τους λέξεις». Ο ποιητὴς νιώθει
«ἐρημος μες τη νύχτα, μέσα στον κατα-
κλυσμό/μ' ἕνα μάτσο μοναχὰ ἀπὸ φρέ-
σκιες προσευχῆς στην τσέπη». Ποιὰ νύ-
χτα; Ποιὸ κατακλυσμὸ; Μὰ ποιὰ ἄλλη νύ-
χτα ἀπ' τη νύχτα του κόσμου αὐτοῦ που
πραγματικὰ «παρέρχεται» κι ο ποιητὴς
το αισθάνεται. Ποιὸ κατακλυσμὸ; Μὰ
ποιὸ ἄλλο ἀπ' αὐτὸν ὄχι ποια στο νερὸ
ὅπου μονάχα η κιβωτὸς ἐπέπλευσε ἀλλὰ
τώρα μέσα στο «πυρ» και το «Θεῖον».

Στο «πίκρισμα» ἀπ' τη μόλυνση της
γης, του ἀέρα, των νεράν. Μια μικρὴ γεύ-
ση που μόλις πρόσφατα δοκιμάσαμε. Σ'
ἕνα τέτοιο κόσμο που στ' ἀλήθεια πεθαί-
νει, «μαχαιρωμένος».

Ο ποιητὴς τι ἄλλο να κάνει παρὰ να
πορευεται

«μ' ἕνα μάτσο μοναχὰ ἀπὸ φρέσκιες
προσευχῆς στη τσέπη
με λασπωμένα τα ὀράματα βουλιάζοντας
στη λήθη...»

Στη σελίδα 19 στο ποίημα «ΠΡΟΣ ΤΟ
ΠΑΡΟΝ» ο Α.Μ. ἐγκαταλείπει τον πεσ-
σιμισμό του που δίκαια πηγάζει ἀπ' αὐτὸ
τον κόσμο που πεθαίνει και που σκοτώνει
τα ὄνειρα κι ἀπλώνει φτερά. Τα φτερά
ἐνὸς Χριστιανοῦ που πάντα προβλέπει
φως μέσα ἀπ' την ἀκρη του πυκνοῦ δά-
σους, και προσδοκᾷ ἢ καλύτερα ἔχει μέσα
του το ξέφωτο. Την κιβωτὸ που ἐπιπλεῖ
ἐπὶ των υδάτων.

«Κάποτε θα πάθουν ν' ανεμίζουν
τα μαντήλια
της ἀπογνώσης σ' αὐτὸν το βρώμικον
ἀέρα

Κάποτε η ἀνήκουστη μουσικὴ που
περιμένουμε θα βγαίνει
ἀφθονη μες ἀπ' τα πιο βαθειὰ συρτάρια
της τρέλας. Μὰ τώρα
το φως μου γεμάτο σκόνη γεμάτο
μῶγες που γυροφέρνουν και βρωμάνε και
αυξάνονται

Τώρα τα ὀράματα μου κακοφορμισμέ-
να
χάνονται ἕνα - ἕνα στ' ἀφρισμένο
ποτάμι της διάψευσης
κι αὐτὰ τα ελάχιστα ποῖήματα
στην τσέπη - βρωμισμένα
ἀπ' τις ἐκτρώσεις των ἀνάπηρων λέξεων
ἐνὸ το τρομερὸ χέρι του Χρόνου
συνεχίζει να λύνει
με γράμματα σκοτεινὰ το σταυρόλεξο
της μοίρας μου»

Ο θάνατος ἴσως μιας ἀγάπης - ποίημα:
«ΚΟΡΙΤΣΙ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΗ» σελίδα

26 κι η θύμησή της, κάνει το νέο ποιητή σιγαλά με ήπιο στίχο, δουλεμένο σωστά, περίτεχνα να εκφράσει τα αισθήματά του χύνοντας στο χαρτί τη φορτισμένη ατμόσφαιρα του εσωτερικού εαυτού του.

*«Κορίτσι μιας σιγανής βροχής
του Νοέμβρη
πετώντας πάλι τα βεγγαλικά σου μες
στη μνήμη μου*

*Κορίτσι κάποιου θαμπωμένου δειλινού
καθώς το ανυπόταχτο
χαμόγελο σου στήριζε τα καλοκαίρια
της ψυχής μου*

*Κορίτσι μιας εποχής που πέρασε
σκυφτή κι αναμαλλιάρα
τόρα που ατάραχος κάτω απ' το μάτι
μιας τυφλής σιωπής
βλέπω τα όνειρά μου να γερνάνε
μες στη θλίψη
συνθλίβονται τα λόγια
ξερνάει το ποίημα τις λέξεις του
βουλιάζει βουλιάζει το ποίημα αβοήθητο
μέσα στα φανταστικά νερά ενός
δικού του θανάτου»*

Θαυμάσιοι οι στίχοι του ποιήματος «Ο ΦΥΛΑΚΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥ ΦΤΩΧΟΣ ΚΑΙ ΟΡΦΑΝΟΣ» (σελίδα 27).

Πιστεύω για να μπει στο βαθύ νόημα του ποιήματος πρέπει πρώτα να ξέρεις πολύ τον ίδιο τον ποιητή, αλλά και το δικό του οικογενειακό περίγυρο. Τότε έρχεται ν' αποθαυμάσεις πιάτοτερο την ομορφιά και την τέχνη αυτού του ποιήματος. Ποιός νάναι τώρα ο φύλακας άγγελος του καθενός μας; Ίσως ένας αδερφός μεγαλύτερος, ίσως πάλι ένας πατέρας π' αγωνιά μέσα σ' αυτόν τον στ' αλήθεια φρικτό κόσμο μιας στ' αλήθεια «ρουφήκτρας» μεγαλούπολης όπως έχει σήμερα καταστήσει η Αθήνα, ή η κάθε Αθήνα να κρατήσει σ' ένα δρόμο σταθερό τα παιδιά του. Πέρα από κατολυσθήσεις σ' αβέβαιες στρατες όπου παραμονεύουν ύπουλα τα ουρλιακτά των λύκων. Μια Αθήνα των αναρχικών που όλους πια κι όλα τα ειρωνεύεται.

Εδώ σ' αυτό το ποίημα φαίνεται ο ποιητής ένας σύγχρονος νέος μ' όλες τις δικές του ανησυχίες «τρελός» και «με ουρλιαχτά βγαίνει στους δρόμους να μοιράσει τ' άγρια τρομοκρατικά του ποιήματα, ή που κλέβει το ζητιανάκι του δρόμου — (αντάρτης κι αλήτης) για να πληρώσει «την ταχεία για την κόλαση». Ωστόσο δεν μένει εδώ. Στο τελευταίο ποίημα «Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ» επιστρέφει ο «αντάρτης και αλήτης». Γίνεται γη αγαθή και όστρακο που σ' αυτό αφήνει ταπεινά το Θεό να του χαράξει τα δικά του θάνατα λόγια. Τότες «οι λέξεις πανικόβλητες βουβαινούνται». Το δίνουμε ολόκληρο συμπληρώνοντας έτσι μια γενική εικόνα της πρώτης ποιητικής κατάθεσης του ποιητή. Δεν ξέρω αν σωστά ή λαθεμένα εισχώρησα στο βάθος της ποίησής του. Δεν θέλω καν να παρουσιάσω τον εαυτό μου σαν κριτικό της ποίησης. Μα διαβάζοντας όπως αρχικά σημείωσα την πρώτη του ποιητική εμφάνιση λέω σαν άνθρωπος που λίγο ή πολύ αγαπώ την ποίηση και που γράφω ποίηση πως με έχει αγγίξει. Πως έχω πάρει τις αγωνίες ενός πιο νέου από μένα ποιητή. Αλλά και πως δέχτηκα τον σύγχρονο τρόπο γραφής του, που είναι λιτός, συνεκτικός καλοδουλεμένος. Διαβάζοντας το κάθε ποίημα έτσι που σε σπρώχνει ο επόμενος στίχος να το αποτελειώσεις, τότε σ' ένα ή σε δυο από τους στίχους και μέσα απ' τις λέξεις βλέπεις πως σου αφήνει ο ποιητής κρυπτογραφημένο το μήνυμά του, που άλλοτε σε κεντάει και άλλοτε σε βυθίζει σε βαθειά συλλογή. Πιστεύω — αν αυτό ερμηνεύω καλά — πως αυτό είναι η αληθινή ποίηση.

Δίνω ολόκληρο το ποίημα:

«Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ»

Έρχεσαι πάλι Κύριε.

*Περνώντας με το μοναχικό σου φαναράκι
μες απ' τις σκοτεινές
ψιχάλες μιας βροχής ή οδηγώντας
ύστερα τα μουσικά σου
βήματα πάνω στο πυρωμένο
λιθόστρωτο της ψυχής μου.*

*Έρχεσαι πάλι, Κύριε.
Χτυπάς την πόρτα του ποιήματος
κι οι λέξεις
πανικόβλητες
βουβαίνονται.*

Καλωσορίζω το νέο ποιητή και του εύχομαι να μη σταματήσει να γράφει τους δροσερούς του, εύχυμους στίχους. Έχει πετύχει όλα τα ποιήματα της συλλογής ν' αποτελούν μια ενότητα. Του λέμε μάλιστα πως θα περιμένουμε με αγωνία τη νέα του κατάθεση γιατί προσδοκούμε πολύ στην ποίησή του. Θάνατι συμβολή στα Νεοελληνικά μας γράμματα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
«ΜΕ ΤΟ ΒΙΟΛΙ
ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΩΝ»,
«ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ»

Σήμερα θα σάς παρουσιάσουμε τα βιβλία του Κύπρου Χρυσάνθη «Μέ το βιολι των είκοσι χρονών» και «Γλαῦκος Ἀλιθέρης».

Με διάθεση νεανική, έφηβική θα μπορούσαμε να πούμε, ο καλός ποιητής έγραψε τέσσερις συνθέσεις, λυρικότατες κι αισθαντικές, με τις όποιες έξυμνει τον έρωτα, την έλληνική γή, την όμορφιὰ της ζωής κι όλα όσα κάνουν τις μέρες του ανθρώπου πιο γλυκειές.

Ο στίχος του, στα αγαπημένα ελληνικά μέτρα, πολύχυμος και σε διάλογο που προέρχεται από την αρχαία ελληνική γραμματεία και παράδοση, είναι πραγματικά ένα βιολι είκοσι χρονών, που δίνει με μαεστρία ήχους νεανικούς, αρμονικούς και γεμάτους γλυκύτητα, νοσταλγική διάθεση και πάθος.

Οι τέσσερις συνθέσεις του βιβλίου φέρουν τους τίτλους: Ὕμνος στο χορό, Ἀνοιξιὰτικη ἀποθέωση, Ὀρφικός, Τό σπίτι.

Δίνουμε στη συνέχεια μερικούς στίχους, από τη σύνθεση «Ὀρφικός».

*Και τὰ τριαντάφυλλα ζωή κι οί κρήνοι
Ένα τραγούδι
και ζωντανή όμορφιὰ
κάθε πουλιού το πέταγμα, το κάθε ένα
μαμούδι
που πλέει σε μέρα χρυσαφιά.*

*Και το πετράδι που κυτᾶς σὰ μάτι
έρωτεμένο
σ' ώρα ζετρελλαμού
ήλιος διπλός μέσα στο φῶς κι ὕμνος
ό άχός τ' άνέμου
στα φύλλα του δεντρού.*

*Τόν άνθρωπο, όμως, κύταξε, ροβόλα
στην καρδιά του
και μες τόν λογισμό
σὰ σφήνα σφήνωσε και στάσου στα
έργατά του
με μάτι κριτικό.*

*Τότε θα πάρει ό λογισμός φτερά για
ν' άγκαλιάσει
τριγύρα όλη τη γή
κι ή ζυπνημένη σου καρδιά τόν χτύπο
θα διπλάσει
από διπλή ζωή.*

Και τώρα στη μελέτη «Γλαῦκος Ἀλιθέρης».

Τὰ τελευταία χρόνια, ο Κύπρος Χρυσάνθης πρόσφερε στους μελετητές δυό έργασίες με ύλικό, όπως σημειώνει, «για μιὰ αλήθινή αντίκρουση και αποτίμηση των κυπριακών μας πνευματικών εκδηλώσεων». Σ' αυτές τους τις έργασίες έρχεται να προστεθεί τώρα και μιὰ τρίτη, αφιερωμένη στον ποιητή Γλαῦκο Ἀλιθέρη.

Με την εργασία αυτή διασώζεται πλούσιο ύλικό αρκετό από το οποίο δημοσιεύεται για πρώτη φορά, που δίνει την εύκαιρία στον αναγνώστη να μελετήσει συγκεντρωμένα στοιχεία για τον ποιητή και το έργο του, να διαβάσει φωτοτυπημένα χειρόγραφα ποιήματα και να ενημερωθεί από διάφορα κατατοπιστικά κείμενα.

Ἡ μελέτη χωρίζεται στίς ακόλουθες ἐνότητες: Γενικά, Ἐπιστολές ἀπὸ τὸν Γλαῦκο Ἀλιθέρη στὸν Κύπρου Χρυσάνθη, Χειρόγραφα ποιήματα τοῦ Γλαύκου Ἀλιθέρη καὶ ἄλλα χειρόγραφα, Ποιήματα ἀφιερωματικά στὸν Γλαῦκο Ἀλιθέρη, Διάφορα.

Ἡ ἐργασία τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη εἶναι γραμμένη μὲ ὑπευθυνότητα μὲ ἀγάπη γιὰ τὸν Γλαῦκο Ἀλιθέρη καὶ τὸ ἔργο του, μὲ καταφανῆ τὴν προσπάθεια νὰ συγκεντρωθεῖ καὶ νὰ δημοσιευτεῖ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ὕλικό.

ΘΕΜΙΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ

ΟΜΙΛΙΑ

Ομιλία του Υφυπουργοῦ παρὰ τω Προέδρῳ τῆς Δημοκρατίας καὶ μέλους του Διοικητικοῦ Συμβουλίου του Ἰδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' κ. Πάτροκλου Σταύρου κατὰ τὴν τιμητικὴ τελετὴ του Ἰδρύματος γιὰ τὸν κ. Νίκο Δίκαιο.

Λευκωσία, 6 Δεκεμβρίου 1986

Στις 18 Ἰανουαρίου 1982 σ' αὐτὸ τὸ χώρο ἐγίνε ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου τοῦ Ἰδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Σήμερα, τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στὸν ἴδιο χώρο τιμοῦμε τὸν ἄνδρα, στὸν ὁποῖο βασικά οφείλουμε τὴ συγκρότηση τῆς Πινακοθήκης, τῆς μίας ἀπὸ τις δύο μέχρι τῆς στιγμῆς μονάδες τοῦ Πολιτιστικοῦ Κέντρου. Τιμοῦμε τὸν αειθαλῆ πρεσβύτεν Νίκο Δίκαιο, που γεννήθηκε ἓνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα. Καὶ τὸν τιμοῦμε τὴν ἡμέρα τῆς ονομαστικῆς του εορτῆς. Καί, με τὴν ευκαιρία αὐτή, του ἐκφράζουμε ἐγκάρδιες ευχῆς γιὰ υγεία, μακροζωία καὶ εὐτυχία. Καί, ὅπως θα ἔλεγε καὶ ὁ Αρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ μπορεῖ νὰ επαναλάβει καὶ ὁ διάδοχός του Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος, εἶθε νὰ τὸν βοηθᾷ ὁ Ἅγιος Νικόλαος νὰ κάνει καὶ ἄλλες ἀνάλογες προσφορές καὶ δωρεές. Διότι, ἐκτὸς ἀπὸ τα ἔργα που μας διέθεσε ἀντὶ σχετικὰ χαμηλοῦ τιμήματος, μερικῆς

δεκάδες ἄλλα ἔργα τέχνης ἢ κειμήλια, σε μίαν περίπτωσιν 47 μαζί, δωρήθηκαν ἀπὸ τὸν κ. Νίκο Δίκαιο. Βρίσκονται σε εἰδικῆ μικρὴ αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ, στους διάφορους ἀποδέκτες.

Ὁ Νίκος Δίκαιος υπῆρξε οὐσιαστικά ὁ συντελεστὴς τῆς πραγματώσεως ἐνὸς οραματισμοῦ τοῦ Ἐθνάρχῃ Μακαρίου γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ποδηγησία αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ με τὴ δημιουργία Πινακοθήκης. Μερικοὶ συγκρίνουν τὴ δικὴ μας Πινακοθήκη καὶ υποβάλλουν ὅτι δὲν εἶναι ὅπως τοῦ Λούβρου. Ἀλλ' ἡ σύγκριση πρέπει νὰ γίνεταί μεταξύ τῆς υπᾶρξεως καὶ τῆς ἀνυπαρξίας αὐτῆς τῆς συλλογῆς, μίας μεγάλης καὶ πολὺτιμης συλλογῆς, που ἄρχισε νὰ συγκεντρώνεταί στήν Κύπρου δυὸμισὶ μόλις χρόνια μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς. Καὶ διερωτώμαι πράγματι ἀν υπῆρξε ἄλλη χώρα που ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς, ὕστερα ἀπὸ δουλεῖα αἰῶνων, νὰ ἀπέβλεψε δημιουργικά καὶ σ' αὐτὸ τὸν τομέα πολιτιστικῆς ζωῆς. Ἐγίνε τοῦτο στή δικὴ μας περίπτωσιν, γιὰτὶ εἶχαμε ἓνα ἐμπνευσμένο καὶ θαρραλέο ἡγέτη, τὸν Ἐθνάρχῃ Μακάριο, καὶ ἓνα καλὸ πατριώτη καὶ ἀδόλο ἀνθρώπο, τὸν κ. Νίκο Δίκαιο, που ξενιτεύτηκε, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὸν γενέθλιό τόπο.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι τα ἔργα τῆς σημερινῆς Πινακοθήκης μας, που σχεδὸν στο σύνολό τους ἀνήκαν στὸν κ. Νίκο Δίκαιο, ἀγοράσθηκαν. Ἀλλ' ἀγοράσθηκαν, ἐπαναλαμβάνω, σε τιμές μικρές, καὶ αὐτὸ τὸ ἤξεραν καὶ ὁ πωλητὴς καὶ ὁ ἀγοραστὴς. Καὶ τὸ ἀναγνωρίζει καὶ τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἀνθρώπος που διακινήθηκε ἀνάμεσά τους, ὁ υποφαινόμενος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν τιμὴ νὰ κάνει ἀπόψε ἐνώπιόν σας αὐτὴ τὴν ἀναφορά. Μία περίπτωσιν εἶναι ἐνδεικτικὴ. Τὸ 1966 ἤλθε στή Λευκωσία ὁ κ. Νίκος Δίκαιος με πολλές φωτογραφίες καὶ ἐγχρωμες διαφάνειες πινάκων καὶ τις ἐπέδειξε στὸν Ἐθνάρχῃ Μακάριο. Συμφωνήθηκε κατ' ἀρχὴν μεταξύ τους ὡς τιμὴ τὸ ποσὸ τῶν £1,000 γιὰ κάθε πίνακα, δηλαδὴ £100,000 γιὰ 100 πίνακες.

Με την εντολή του Εθνάρχη Μακαρίου ταξίδεψα τότε, το Νοέμβριο του 1966, στη Λυών, όπου διαμένει ο κ. Νίκος Δίκαιος, για θέωση των πινάκων και πιθανή αγορά και άλλων. Πήρα μαζί μου ως σύμβουλο τον αειμνηστο Τώνη Σπητέρη, Γενικό Γραμματέα τότε της Διεθνούς Ενώσεως Κριτικών Τέχνης, που είχε έδρα το Παρίσι. Κάναμε νέα επιλογή και ξεχωρίσαμε 123 πίνακες. Πίεσα πολύ τον κ. Νίκο Δίκαιο και δέχτηκε τιμή £50,000 για τους 123 πίνακες και μονογράψαμε συμφωνία. Όταν, στις αρχές του επόμενου έτους, ο κ. Νίκος Δίκαιος ήλθε στη Λευκωσία, μισοπαραπονέθηκε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για τις μεγάλες και αφόρητες πιέσεις μου, στις οποίες, είπε, λόγω πολλής φιλίας δεν μπόρεσε να αντισταθεί. Και ο Εθνάρχης Μακάριος του πρόσφερε τότε, επί πλέον δύο οικόπεδα, που υπολογίσθηκαν συνολικά και τα δύο σε £15,000. Και η συμφωνία υπεγράφη την 1η Μαρτίου 1967. Κοντά στη νομική επικύρωση, ήλθε και η ηθική επισφράγιση. Ο μέσος όρος αγοράς του κάθε πίνακα ήταν £500. Μεταξύ τους περιλαμβάνονται τρία έργα του Ευγενίου Ντελακρουά. Δώδεκα χρόνια αργότερα, το 1978, ένα έργο Ντελακρουά, ο «Έφιππος Έλληνας πολεμιστής» ή με άλλο τίτλο «Επεισόδιο της Ελληνικής Επανάστασης», πουλήθηκε στο Παρίσι, με αγοραστής Έλληνες για την Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδος, αντί £300,000 περίπου. Και αποτελούσε τότε η τιμή αυτή παγκόσμιο ρεκόρ, έγραψε η εφημερίδα «International Herald Tribune» στο φύλλο της της 26-27 Αυγούστου 1978.

Περιστατικό σαν αυτό με τον κ. Νίκο Δίκαιο, με τελική προσφορά μεγαλύτερου ποσού από το αρχικά συμφωνηθέν, συνέβη και με τη Μαρία Γκαφφιέρο, μιαν αληθινή αρχόντισσα της Λευκωσίας, που μας αφήκε πριν λίγα χρόνια. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με έστειλε να διαπραγματευθώ μαζί της την αγορά της περιφημης συλλογής της λαϊκής τέχνης. Τη συμφώνησα για £5,000. Όμως ο Αρχιεπίσκοπος καθυ-

στερούσε την πραγματοποίηση της αγοράς. Πέρασε καιρός και μια μέρα, το Φεβρουάριο το 1972, με κάλεσε και μου είπε να πάω στη Μαρία Γκαφφιέρο και να καταγράψω και να παραλάβω τη συλλογή της, δίνοντάς της ως προκαταβολή £5,000, ενώ υπόλοιπο άλλων £5,000 θα της καταβαλλόταν αργότερα. Τότε πληροφορήθηκα ότι ο Εθνάρχης είχε στείλει στη Μαρία Γκαφφιέρο μήνυμα με τον αδελφό του Γιακουμή, ότι θα αγόραζε τη λαογραφική συλλογή της αντί £10,000. Εξέφρασα τη στενοχώρια μου στον Αρχιεπίσκοπο γι' αυτή την πορεία των πραγμάτων και την αύξηση της τιμής. «Θα είχες δίκαιο», μου είπε, «αν της έδινα λιγότερα από όσα εσύ συμφώνησες μαζί της. Τώρα δεν έχεις δίκαιο».

Αργότερα η Μαρία Γκαφφιέρο edώρισε μόνη της στον Εθνάρχη Μακάριο άλλα 66 έργα λαϊκής τέχνης που κατείχε. Με τη συμφωνία είχαν αγορασθεί 234 έργα. Το ίδιο, παράλληλα, έπραξε και ο κ. Νίκος Δίκαιος, όχι μόνο προς την Αρχιεπισκοπή. Πίνακές του edώρισε και στο Μέγαθο Ευγηρίας και στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, π.χ. Και αποτελούσε και αποτελεί τούτο μια παρήγορη μαρτυρία, ότι το φιλότιμο δεν έχει χαθεί από τον κόσμο μας.

Οι βασικές και μεγάλες αγορές μας έργων τέχνης έγιναν βέβαια πριν από το ανόητο και αντεθνικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, στις εποχές που η Κύπρος είχε τα φτερά της ανοικτά και πετούσε, πετούσε μαζί με τον υψιπετή ηγέτη της. Κατά την ημέρα του πραξικοπήματος πολλοί πίνακες καταστράφηκαν είτε από βλήματα πραξικοπηματιών είτε από φωτιά, είτε μέσα στα χαλάσματα. Από μια καταμέτρηση μετά το πραξικόπημα έλειπαν περισσότερα από 30 έργα, ενώ άλλα 56 είχαν υποστεί ζημιές. Κάτι ανάλογο, βέβαια, συνέβη και με τις Βυζαντινές εικόνες. Τα έργα λαϊκής τέχνης ήσαν κλειδωμένα μέσα σε τρία μπαούλα σε διάδρομο της Αρχιεπισκοπής. Οι πραξικοπηματίες διέρρηξαν το ένα μπαούλο, είδαν σεντόνια, το άφησαν. Διέρρηξαν το δεύτερο

μπαούλο, είδαν ενδυμασίες και υφαντά, το άφησαν. Απογοητεύτηκαν και δεν προχώρησαν στο τρίτο μπαούλο, μέσα στο οποίο υπήρχαν τα περίφημα και ανεπανάληπτα κοσμήματα λαϊκής τέχνης και άλλα τιμαλφή. Με τον τρόπο αυτό σώθηκαν τα αντικείμενα λαϊκής τέχνης.

Άλλα τιμαλφή ή κειμήλια εκλάπησαν τότε. Μια βαλίτσα μεταφέρθηκε γεμάτη στην Αυστραλία. Ένα δέμα με κειμήλια της Αρχιεπισκοπής μεταφέρθηκε μετά την Τουρκική εισβολή στην Άσπρη Μούττη του Πενταδακτύλου και απολέσθηκε μαζί με τον μεταφορέα του. Άλλα πράγματα, κλεμμένα, αγόρασε αργότερα ο Εθνάρχης Μακάριος είτε από τους κλέπτες είτε από τους κλεπταποδόχους. Και σ' αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται η ηθική αξία και υψηλή ιδεολογία του πραξικοπήματος: Στο πλιάτσικο και στην Τουρκική εισβολή και στη μεγάλη τραγωδία που επέφερε η φρικτή προδοσία.

Το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' συνεστήθη μετά το θάνατο του Εθνάρχη Μακαρίου, σύμφωνα με τα σχέδια και τις επιθυμίες Εκείνου. Στόχος του ήταν να το ιδρύσει ο ίδιος. Ο αδόκητος θάνατος τον πρόλαβε, όπως πρόλαβε και αρκετά άλλα οράματά του. Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, μέσα στα πλαίσια του Ιδρύματος ακόμη, να ευσταθεί. Λειτουργεί το Μουσείο Βυζαντινών εικόνων, ένα από τα σπουδαιότερα Βυζαντινά Μουσεία του κόσμου. Άνοιξε πρώτη η Πινακοθήκη. Την αρχική αξιολόγηση και κατάταξη έκανε ο ίδιος ο κ. Νίκος Δίκαιος. Από τότε αξιολογούν τα έργα διάφοροι ερασιτέχνες ή και ειδήμονες. Σε Ημερολόγιο του 1986 με έργα από την Πινακοθήκη, πίνακες αποδόθηκαν σε ζωγράφους άλλους αντ' άλλων και με λανθασμένη χρονολόγηση.

Στην πραγματικότητα, αυτή η μακρόχρονη εμπειρική ενασχόληση του κ. Νίκου Δίκαιου με χιλιάδες έργα τέχνης και οι μελέτες και έρευνές του τον έχουν καταστήσει εμπειρογνώμονα, που αναγνωρίζουν και επίσημες Γαλλικές Αρχές.

Τα έργα, που κατά καιρούς προμηθευτήκαμε από τον κ. Νίκο Δίκαιο, ανέρχονται σε 458. Είναι πίνακες, χαλκογραφίες, λιθογραφίες, ιστορικά έγγραφα, παλαιά βιβλία, άλλα έργα τέχνης, κειμήλια. Είναι καλό να αναφέρουμε ότι πληρώσαμε για όλα αυτά συνολικό ποσό £148,000. Οι σημερινές αξίες ανέρχονται σε πολλά εκατομμύρια λίρες.

Στην αγορά μας των 123 πινάκων της 1ης Μαρτίου 1967 περιλαμβάνεται, π.χ., και πίνακας του Νικόλα Πουσσέν, με τίτλο «Η αγία οικογένεια». Το 1982 πίνακας του Πουσσέν αγοράσθηκε στο Λονδίνο από την Εθνική Πινακοθήκη της Αγγλίας, κατόπιν μυστικών διαπραγματεύσεων, αντί του ποσού του £1,300,000 στερλινών. Γράφτηκε τότε σε εφημερίδες, στα «Νέα» των Αθηνών π.χ. της 2.10.1982, ότι, αν ο πίνακας επωλείτο σε δημοπρασία, θα έπιανε £3-4 εκατομμύρια στερλίνες. Ανάμεσα στη συλλογή της Ελληνικής Επαναστάσεως με τα 210 διάφορα έργα, υπάρχουν και τρεις πίνακες του Ελβετού ζωγράφου Ζαν-Ετιέν Λιοτάρ. Πίνακας του ίδιου ζωγράφου με τίτλο «Ο υιός του ζωγράφου» επωλήθη το 1981 στο Λονδίνο αντί £270,000 στερλινών.

Αλλά στη σημερινή τελετή οι υλικές αποτιμήσεις πρέπει μάλλον να είναι περιθωριακές. Το πρωταρχικό στοιχείο, πέρα από την πρόνοια του Εθνάρχη Μακαρίου, είναι η αγάπη του κ. Νίκου Δίκαιου προς την πατρίδα μας, τη μικρή πατρίδα μας που τη μεγαλύνουν οι ξενιτεμένοι μας και τους δίνει η ίδια με τη νοσταλγία της, που τη δένουν οι ίδιοι με τη ζωή τους. Όταν ο Νίκος Δίκαιος το 1922, σε ηλικία 23 χρόνων, άρχισε στη Λυών να μαζεύει για εμπορία χαλκογραφίες και παλαιά βιβλία για να μπορέσει να επιβιώσει, η πρώτη του σκέψη ήταν να φυλάξει όσα αφορούσαν την Ελλάδα και την Κύπρο. Η τύχη έγινε συνειδητή πράξη και ενασχόληση, με αποτέλεσμα να συγκεντρώσει σπουδαία συλλογή έργων τέχνης που ήταν εμπνευσμένη από την Ελληνική Επανά-

σταση του 1821 και, μαζί με άλλα συναφή έργα για την Ελλάδα και την Κύπρο και με πίνακες Ελλήνων ζωγράφων, να τη διαθέσει στην Κύπρο το 1963. Η συλλογή εκείνη, μοναδική και ανεπανάληπτη, γιατί ασφαλώς δεν μπορεί κανείς πλέον από οπουδήποτε να συγκεντρώσει τέτοια και τόσα έργα, απετέλεσε το έναυσμα και τον πυρήνα της σημερινής Πινακοθήκης. Αλλά και ως αυτοτελής συλλογή παρουσιάζει πανεθνικό ενδιαφέρον.

Υπάρχει και μια άλλη πλευρά και άποψη αυτής της συλλογής που αναφέρεται στην Ελληνική Επανάσταση. Τα πλείστα, σχεδόν όλα, τα έργα της φιλοτεχνήθηκαν στη Γαλλία και είναι τούτο μια ιστορική μαρτυρία πόσο συγκίνησε η Ελληνική Επανάσταση τον Γαλλικό λαό, τους πνευματικούς ανθρώπους της, τους καλλιτέχνες της. Οι θρύλοι του ξεσηκωμένου Ελληνισμού συνήγειραν τους Γάλλους και υπάρχει γραπτή μαρτυρία ότι χαλκογραφίες ετυπώνοντο και επωλούντο στη Γαλλία και οι εισπράξεις διετίθεντο υπέρ των μαχομένων Ελλήνων. Δεν απείχε χρονικά η Γαλλική Επανάσταση που, έστω και με διαφορετικό περιεχόμενο, πρόσβευε και κήρυσσε την Ελευθερία, την οποία οι Έλληνες ποθούσαν και για την οποία πολεμούσαν. Και η Κύπρος, βέβαια, στους σημερινούς τραγικούς καιρούς της την ελευθερία είναι που διεκδικεί για όλη την επικράτειά της.

Δεν είναι άσχετο να αναφέρω στο σημείο αυτό ότι, αναδιψώντας την εφημερίδα «Νέον Κίτιον» της Σκάλας, της Λάρνακας δηλαδή, διάβασα στο φύλλο της 23/24 Ιουνίου 1879, ότι «ή Πύλη - δηλαδή ή Τουρκία - πρό τινος ήρξατο άναφανδόν κολακεύουσα την Γαλλίαν, ήτις τοσοῦτον εὐτόλμως ὑποστηρίζει τοὺς δικαίους ἔθνικοὺς τῶν Ἑλλήνων πόθους...».

Αλλ' υπάρχει και μια άλλη σχετική και ενδιαφέρουσα είδηση στο φύλλο του «Νέου Κιτίου». Κατά την εορτή της Α.Μ. της Βασιλίσσης, προφανώς της Μ. Βρετανίας,

ΔΙΑΔΗΛΩΣΕΙΣ ΕΝ ΛΑΡΝΑΚΙ

Κατὰ τὴν 10ην ἐ.ὤ. τῆς εορτῆς τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης σπουδαία διαδήλωσις ἔλαβε χώραν ἐν τῇ πόλει τῆς Λάρνακος. Τὸ ἄνθος τῆς ἐνταῦθα κοινωνίας, παρακολουθούμενον ὑπὸ πυκνοῦ πλήθους λαοῦ καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, παινιζούσης ἔθνικὰ ἑλληνικὰ τεμάχια, μετέβη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον καὶ ἐξητωκραύασεν ὑπὲρ τῶν Α.Α.Μ.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, τῆς Βασιλίσσης, τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ ὑποπρόξενος, Κ. Η. Βασιλειάδης, ἐξεληθὼν εἰς τὸ παράθυρον, ἠχάρισθησε τὸ πλῆθος, ὅπερ κατηθύνθη παινιζούσης τῆς μουσικῆς τὸ τοῦ Σολωμοῦ «Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη» κτλ. εἰς τὸ Διοικητήριον, ζητωκραύασαν ὑπὲρ τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐτοκράτειρας τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ Κ. Cobhan, Διοικητὴς τῆς πόλεως Λάρνακος, ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ ἠχάρισθησεν ἐπίσης τὸν λαόν. Κατόπιν ἀπαξάπαντες κατηθύνθησαν εἰς τὸ Γαλλικὸν προξενεῖον, ὅπου ἡ μὲν μουσικὴ ἐπαιάνισε τὴν Μασσαλιώτιδα, τὸ δὲ πλῆθος ζωηρῶς ἐξητωκραύασεν ὑπὲρ τοῦ εὐγενοῦς Γαλλικοῦ ἔθνους, τοῦ φιλέλληνος Βαδிகτώνοιο Γαμβέτα, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ κ. Δοζών, πρόξενος τῆς Γαλλίας, τρεῖς ἐξῆλθεν εἰς τὸ παράθυρον ἵνα εὐχαριστήσῃ τοὺς Κυπρίους, καὶ τρεῖς διεκόπη ὑπὸ τῶν φρενητιωδῶν ἐπευφημῆσεῶν των, αἵτινες ἀντήχουν καθ' ὅλην τὴν πόλιν. Μετὰ ταῦτα ἐπανέκαμψαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον, ἐπανελάβον τὰς αὐτὰς οἶσας καὶ τὸ πρῶτον ζητωκραυγὰς καὶ διελύθησαν ἐν ἡσυχίᾳ.

Ἡ δραστηριότητα τοῦ κ. Νίκου Δίκαιου, γιὰ τὴν ὁποία τὸν τιμοῦμε σήμερα, ἐφάπτεται καὶ τῶν πολιτιστικῶν σχέσεων Γαλλίας καὶ Κύπρου καὶ αὐτὸ τὸ σημεῖο θεωρῶ πῶς πρέπει να ἐπισημανθεῖ. Ἀς προσθέσω ὅτι τὸ 1978 ἡ Γαλλία μας διέθεσε μουσειολόγο της, τὸν κ. Gerard Ma-

bille, ο οποίος μας συμβούλευσε για θέματα που αφορούσαν την οργάνωση της Πινακοθήκης.

Στη Γαλλία μετανάστευσε ο Νίκος Δίκαιος σε ηλικία 17 χρονών για μια καλύτερη ζωή. Παραγωγικοί οι γονείς του, είχαν γεννήσει 12 παιδιά, 6 αγόρια και 6 κορίτσια. Οι συνθήκες ζωής στην Κύπρο ήταν φοβερά δύσκολες, γι' αυτό και ο πρωτότοκος υιός Νίκος αναγκάστηκε να ξενιτευθεί. Εργάστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως εργάτης σε εργοστάσιο οβιδών.

Το 1922 διαδραματίστηκε η Μικρασιατική καταστροφή. Ένας προαιώνιος Ελληνισμός ξεριζώθηκε και σφαγιάστηκε και εκδιώχθηκε από τους Τούρκους. Τότε, από την ιστορική Προύσα της Μικράς Ασίας, έφθασε στη Λυών μαζί με τους γονείς της μια νεαρή κοπέλα, η Δήμητρα. Νίκος και Δήμητρα, ο ένας από τον Ελληνισμό της Κύπρου, η άλλη από τον Μικρασιατικό Ελληνισμό, γνωρίστηκαν και συνδέθηκαν με τα δεσμά ευτυχισμένου γάμου, που τους χάρισε δύο υιούς, οι οποίοι συνεχίζουν την τέχνη του πατέρα τους, στην Γκαλερί του «Άγιος Φραγκίσκος» που άρχισε το 1934.

Ο πρώτος, απ' όσο ξέρω, που μας παρουσίασε στην Κύπρο τη «σημαντική Εθνολογική συλλογή» του κ. Νίκου Δικαίου ήταν ο ζωγράφος κ. Αδαμάντιος Διαμαντής στο περιοδικό «Κυπριακά Γράμματα», τεύχος Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 1947. Ο κ. Αδαμάντιος Διαμαντής επαινεί στο άρθρο του τον κ. Νίκο Δίκαιο και δίνει μια αδρή περιγραφή της συλλογής για την Ελληνική Επανάσταση, η οποία, λέγει, «αποτελεί πολύτιμη Εθνολογική συλλογή και που ελπίζω πως κάποτε θα βρη τη θέση της ανάμεσα στις διαρκείς εθνολογικές συλλογές του κράτους, στο οποίο δικαιοματικά ανήκει».

Ανέκαθεν ήταν η συνήθεια που έγινε παράδοση, οι αγαθοί άνδρες να τιμώνται για τα έργα τους. Αυτό επαναλαμβάνεται

σήμερα με τον κ. Νίκο Δίκαιο, που σε 13 χρόνια θα συμπληρώσει ένα αιώνα ζωής. Τιμούμε σήμερα τον ίδιο, αλλά και στο πρόσωπό του τιμούμε και τον απόδημο Κύπριο, που δεν ξεχνά την πατρίδα του, που κάνει πόλο της ζωής του την ανάμνησή της, που ένας καλός της λόγος και μια χειρονομία αγάπης και αναγνωρίσεως εκτιμώνται περισσότερο από την αφθονία των αγαθών της ξενιτειάς.

Αυτό συμβαίνει με τον κ. Νίκο Δίκαιο, που είναι διπλά ευτυχής, τόσο στη γενέτειρα πατρίδα του όσο και στη δεύτερη πατρίδα του, τη Γαλλία. Και ευτυχείς μαζί του είμαστε και εμείς, που επαινούμε και εξαίρουμε την πολύτιμη προσφορά του στον τόπο μας. Ο Νίκος Δίκαιος έτιμησε και τιμά την πατρίδα μας, αλλά και το δικό του όνομα. Είναι άνδρας δίκαιος και φιλόπατρις.

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Διαδρομές ('Αθήνα) άρ. 2, 3, 4. — 'Ιλιός ('Αθήνα). — Δαυλός ('Αθήνα) άρ. 55, έως 61 — Σύγχρονη Σκέψη ('Αθήνα), άρ. 114 έτος 122 — 'Αδούλωτη Κερύνεια (Λευκωσία) άρ. 18 — Στερά 'Ελλάς- ('Αθήνα) άρ. 209, 210 — Κασταλία ('Αθήνα) άρ. 85, — Cyprus today (Λευκωσία) άρ. 4 (1986) — Πόρφυρας (Κέρκυρα) άρ. 35, 36, 37, 38 — Θεσσαλική 'Εστία (Καλλιθέα) άρ. 82, 83, 84 — 'Ανακύκληση ('Αθήνα) άρ. 4, 5, 6, 7 — Φύση και Ζωή ('Αθήνα) άρ. 64 — 'Αστυνομικά Χρονικά ('Αθήνα) 172 έως 181 — Το περιοδικό (Λευκωσία) άρ. 35 έως 41 — 'Ελεύθερο Πνεύμα (Γιάννινα) άρ. 62 — Soviet Literature (Μόσχα) άρ. 464, 465, 466 — 'Ελληνικός 'Αστήρ ('Ιωάννινα) άρ. 16

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης: Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο, Θεσσαλονίκη, 1986.

Δῆμος Λευκωσίας: Κυπριακά 1978 -1955, Λευκωσία 1986.

Χρυσ. Κυπριανού: Λαογραφική Κύπρος 1987.

Β.Κ. Μάργαρης: Ποιήματα (1965 - 1985), 'Αθήνα 1986.

Νόρα Κωνσταντινίδου: 'Η ταυτότητα τῆς προσφυγιάς, 'Αθήνα 1985.

Μορφωτικός Όμιλος Τρικάλων: Μετέωρα, τόμ. 40ος, 25 χρόνια Κυπριακῆς Δημοκρατίας 1960 - 1985.

Ρήνας Κατσελλῆ: Στὰ βουνὰ τῆς Τραμουντάνας, Λευκωσία 1985.

Ἐρμηνείας Φωτιάδου: Στὸ διάβα τῆς ζωῆς μου ἄκουσα, διάβασα κι ἔμαθα πῶς... Γιάννινα 1986.

Ζάχου Σαμολαδά: 'Η λύση στὸ κοινωνικὸ πρόβλημα σὰν ἔργο πνευματικὸ, Θεσσαλονίκη 1986.

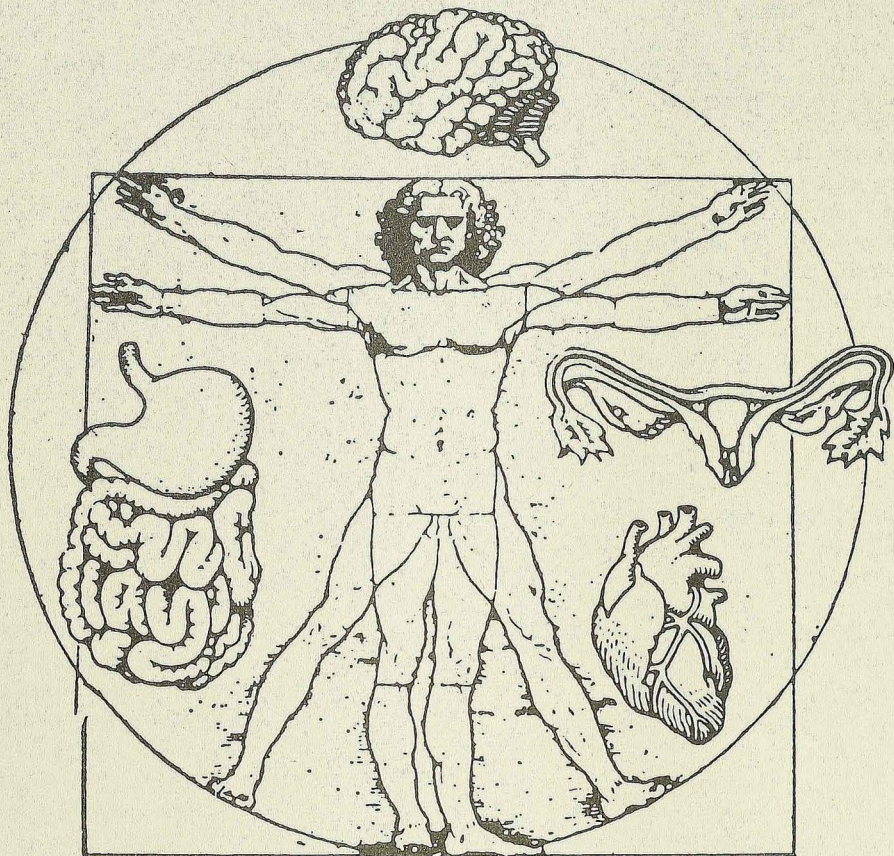
Ἰακ. Κυθρεώτης: Πικρὰ Χρόνια, 'Αθήνα 1986

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

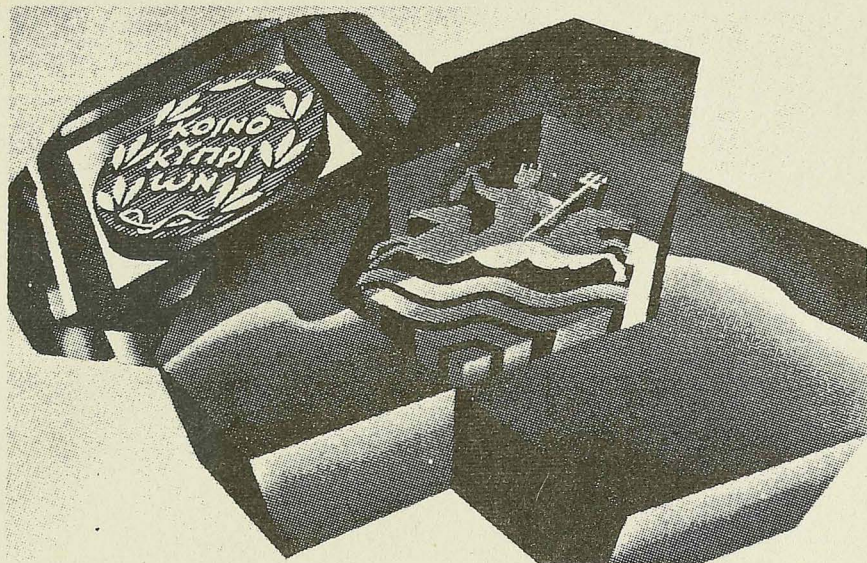

provides deeper, more selective anxiolytic relief

in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens

 Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

Γιατί στις Γενικές Ασφάλειες Κύπρου

Μια ασφάλεια ζωής, μια ασφάλεια περιουσίας μια οποιαδήποτε ασφάλεια, στις Γενικές Ασφάλειες Κύπρου είναι δυό φορές εξασφαλισμένη. Γιατί οι Γενικές Ασφάλειες Κύπρου, είναι και ο Πρώτος και ο Μεγαλύτερος Ασφαλιστικός Οργανισμός του τόπου, έχει το μεγαλύτερο μετοχικό κεφάλαιο.

Πάνω απ' όλα, οι Γενικές Ασφάλειες Κύπρου είναι μέλος του Μεγαλύτερου Οικονομικού Οργανισμού του τόπου, του Συγκροτήματος της Τραπέζης Κύπρου, με περιουσιακά στοιχεία πάνω από 550 εκατομμύρια λίρες.

Κοντά σας ότι κι' αν συμβεί

**ΓΕΝΙΚΕΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ
ΚΥΠΡΟΥ**

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΣΧΟΛΙΑ: ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

"Έκδοση περιοδικού
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ - 1987

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εβδομήντα δύο χρόνια ζωής (γενν. 1915) συμπληρώνει φέτος ο γνωστός λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθης, ο οποίος έχει να επιδείξει μια συνεχή πενήνταχρονη παρουσία στα κυπριακά γράμματα. Η θητεία του στα γράμματά μας στοιχειοθετείται από ένα πλούσιο λογοτεχνικό έργο (ποίηση, πεζογραφήματα, θέατρο, παιδική λογοτεχνία) και από ένα πλήθος μελετών γύρω από ποικίλα θέματα (ιστορικά, λογοτεχνικά, λαογραφικά, ιατρικά κ.ά.), δημοσιευμένων σε πολλά περιοδικά και εφημερίδες, κυρίως όμως στο περιοδικό που εκδίδει από το 1960, την «Πνευματική Κύπρο».

Από τους τομείς της λογοτεχνίας που έχει καταπιαστεί, ιδιαίτερα παραγωγικός υπήρξε γι' αυτόν ο τομέας της ποίησης οι ποιητικές του συλλογές πλησιάζουν τις 30, ενώ τα δημοσιευμένα σε διάφορα έντυπα ποιήματά του ξεπερνούν τα 250, συνθέτοντας ένα φαινόμενο παραγωγικότητας μοναδικό, όχι μόνο για τα κυπριακά, αλλά και για τα ευρύτερα ελλαδικά δεδομένα.

Μελετώντας κάποιος την ποιητική παραγωγή του Κ. Χρυσάνθη, μπορεί εύκολα να διαπιστώσει πόσο άνετα χειρίζεται τόσο τις παραδοσιακές μετρικές μορφές, όσο και τον ελεύθερο στίχο, κατορθώνοντας πάντοτε να δημιουργεί μια ρωμαλέα και συγκροτημένη ποίηση, διαποτισμένη τόσο από τα έντονα βιώματα της περιρρέουσας κοινωνικής και ιστορικής πραγματικότητας, όσο και από τις προσωπικές του καταστάσεις.

Στο σημείωμά μας αυτό θα αναφερθούμε σ' ένα ιδιαίτερο ποιητικό είδος από τα πολλά που έχει κατά καιρούς καλλιεργήσει ο Κ. Χρυσάνθης, στο επίγραμμα, σε μια προσπάθεια να φωτίσουμε μια σχετικά άγνωστη πτυχή της ποιητικής του παραγωγής.

Ο επιγραμματικός λόγος και η γνωμολογία, απότοκα της φιλοσοφικής του διάθεσης και στάσης απέναντι στη ζωή, εμφανίζονται από τα πρώιμα κιόλας ποιητικά του έργα («Επιλύχια», 1951) και κάνουν πιο έντονη την παρουσία τους στη μετά την ανεξαρτησία ποιητική του δημιουργία (Παρατηρήσεις γύρω από το θέμα αυτό έκανε πρώτος ο Γ. Χατζηκωστής στο μελέτημά του «Το Γνωμολογικό - Επιγραμματικό Στοιχείο στον Λυρικό Λόγο του Κ. Χρυσάνθη», Λευκωσία 1970). Επιγραμματικές διατυπώσεις και γνωμολογίες ενυπάρχουν, επίσης, εκτός από τα ποιητικά και στα θεατρικά του έργα, που από τη φύση τους προσφέρονται, οπωσδήποτε, πιο πολύ γι' αυτό το σκοπό.

Στον τομέα της ποίησης, ωστόσο, ο Κ. Χρυσάνθης, όντας πνεύμα ανήσυχο και ευρηματικό, με έντονη την τάση για πειραματισμούς πάνω σε καινούριους τρόπους έκφρασης, προχώρησε μερικά βήματα πιο μπροστά από την απλή εκφορά επιγραμματικών - γνωμολογικών ρήσεων και δημιούργησε μια σειρά από μικρά ποιήματα, προορισμένα να εξυμνήσουν την αρετή μεμονωμένων προσώπων ή και ομάδων, καθώς και την προσφορά τους στο σύνολο. Τα σύντομα αυτά ποιήματα, τα οποία διακρίνονται για τα συμπυκνωμένα νοήματα που περιέχουν, δεν είναι τίποτα άλλο από επιγράμματα, με τη μορφή που μας είναι γνωστά από τα κλασικά χρόνια.

Αν και τα περισσότερα από αυτά έχουν δει κατά καιρούς το φως της δημοσιότητας σε διάφορα έντυπα, κρίναμε σκόπιμο ότι θα ήταν χρήσιμη μια συνολική παρουσίασή τους, γιατί από τη μια θα διευκόλυνε τη μελέτη της ξεχωριστής αυτής πτυχής της ποιητικής παραγωγής του Κ. Χρυσάνθη και από την άλλη θα αποτελούσε μια συνεισφορά — μικρή έστω — στη μελέτη της επιβίωσης της ποιητικής αυτής μικροτεχνίας στην Κύπρο, διαμέσου των αιώνων.

Πριν προχωρήσουμε όμως σε ζητήματα που άπτονται αυτής της ίδιας της έκδοσης, είναι χρήσιμο να κάνουμε μια γενική αναφορά στην ιστορία του επιγράμματος στον ελληνικό χώρο, με ειδικότερη αναφορά στην κυπριακή παραγωγή στον τομέα αυτό.

Όπως είναι γενικά παραδεχτό σήμερα, πρώτο χρονολογικά ποιητικό είδος που άκμασε στον ελληνικό χώρο ήταν το έπος, το οποίο εξυπηρετούσε κυρίως πολιτικές και κοινωνικές σκοπιμότητες. Αργότερα (γύρω στον 8ο π.Χ. αιώνα), όταν στην Ελλάδα άρχισε η εγκαθίδρυση των δημοκρατικών συστημάτων με την παράλληλη εξύψωση του ατόμου ως ξεχωριστής οντότητας με τα δικαιώματα και τις αρετές του, άρχισε και η καλλιέργεια της υποκειμενικής ποίησης, με πρώτο είδος της την ελεγεία. Η ελεγεία ήταν ποίημα με περισσότερα του ενός ελεγειακά δίστιχα, και από αυτήν πήγασε το ποιητικό επίγραμμα, το οποίο ήταν αρχικά μια πιο σύντομη μορφή ελεγείας. Το ποιητικό επίγραμμα ανεξαρτητοποιήθηκε και αποτέλεσε ξεχωριστό ποιητικό είδος μετά τη μεταφορά του στην Αθήνα μαζί με άλλα είδη του έντεχνου λόγου που παρέλαβαν οι Αθηναίοι από τους Ίωνες και κάτω από την επίδραση της φιλοσοφίας και της τραγωδίας.

Τώρα όσον αφορά το ίδιο το επίγραμμα, στην πρώιμη του μορφή ήταν μια σύντομη χωρίς μέτρο επεξηγηματική επιγραφή σε τάφους, μνημεία κτλ. Αργότερα, όταν γεννήθηκε η επιθυμία τόσο στους ιδιώτες, όσο και στις πόλεις, να εξάρουν τη μνήμη σπουδαίων προσώπων και έργων και να τα κάνουν κατά κάποιο τρόπο αθάνατα, τα επιγράμματα διευρύνθηκαν με την προσθήκη περισσοτέρων στίχων, οι οποίοι τόνιζαν κυρίως τη σημασία των έργων ή τις αρετές και τα χαρίσματα των ατόμων. Ωστόσο, παρόλη αυτή τη διεύρυνση, το επίγραμμα έμεινε σ' όλες τις εποχές ένα σύντομο ποίημα, με κύριο χαρακτηριστικό του τα συμπυκνωμένα του νοήματα.

Τα επιγράμματα μπορούν να χωριστούν σε δύο κυρίως μεγάλες κατηγορίες, τα επιτύμβια και τα αναθηματικά. Υπάρχουν, επίσης, και άλλες κατηγορίες, όπως τα επιδειχτικά, τα σκωπτικά και τα παίγνια. Τα επιτύμβια χαράζονταν πάνω σε επιτύμβιες πλάκες ή στήλες, ενώ τα αναθηματικά πάνω σε αγάλματα, βωμούς, αγγεία, ανάγλυφα κτλ. Με τα επιτύμβια εξυμνούνταν οι αρετές του νεκρού, ενώ με τα αναθηματικά τιμούνταν θεοί, ήρωες ή διάφορα πρόσωπα ή γεγονότα.

Το επίγραμμα έφτασε στην ακμή του την εποχή των περσικών πολέμων, με τις θαυμάσιες δημιουργίες του Σιμωνίδη του Κείου (557/6 - 468/7 π.Χ.), ο οποίος οδήγησε το ποιητικό αυτό είδος στην τελειότητα.

Στην Κύπρο, κατά τα αρχαία χρόνια, εκτός από το πλήθος των ανώνυμων επιγραμμάτων, αναφέρονται και επώνυμοι επιγραμματοποιοί, όπως ο

Αντισθένης ο Πάφιος (2ος - 1ος π.Χ. αιώνας)· επιγράμματα ίσως να έγραψαν και μερικοί άλλοι γνωστοί Κύπριοι συγγραφείς, όπως ο Κλέων ο Κουριεύς (4ος π.Χ. αιώνας), ο Ερμείας ο Κουριεύς (3ος π.Χ. αιώνας) και ο Ίστρος ο Πάφιος. Στα κατοπινά χρόνια, το επιγράμμα κάνει ξανά έντονη την παρουσία του κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, σαν ένα είδος που καλλιεργήθηκε αρκετά μεταξύ των λογίων Κυπρίων που βρίσκονταν στην Ιταλία· επιγράμματα έγραψαν, μεταξύ άλλων, ο Ιλαρίων Κιγάλας (1624 -1682), ο αδελφός του Ιωάννης Κιγάλας (1622 - 1687), ο Ιωάννης Βουστρώνιος (1580 - β' μισό 17ου αιώνα), ο Πέτρος Κολέττης (1572 - 17ος αιώνας) και άλλοι.

Στα νεότερα χρόνια, έγραψαν επιγράμματα ο γνωστός λόγιος της Λάρνακας Ιερώνυμος Βαρλαάμ (1849 - 1915) και ο ακαδημαϊκός Σίμος Μενάρδος (1871 - 1933)· στην περίπτωση, όμως, του Μενάρδου, πρόκειται για ωραιότατα λυρικά ποιήματα σε ζωντανή και χυμώδη γλώσσα και όχι επιγράμματα με τη γνωστή και καθιερωμένη μορφή.

Όσον αφορά τον Κύπρο Χρυσάνθη, τα επιγράμματα που σταχυολογούνται στο βιβλίο αυτό, τα έχει γράψει για παρόμοιες σκοπιμότητες με αυτές για τις οποίες σύνθεταν οι αρχαίοι επιγραμματοποιοί τα επιγράμματά τους: δηλαδή είτε για να εξάρει τις αρετές ενός νεκρού, είτε για να τιμήσει εξαιρετα γεγονότα ή πράξεις προσώπων και ομάδων και τις ευεργετικές τους επιδράσεις στο κοινωνικό ή εθνικό σύνολο. Υπάρχουν ακόμα επιγράμματά του προς τιμήν πνευματικών ιδρυμάτων (Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου) ή γεγονότων (Ζ' Διεθνές Συμπόσιο Αιγαίου στην Κω).

Παρόλα τα περιορισμένα πλαίσια μέσα στα οποία είχε να κινηθεί η ποιητική έμπνευση, η σύλληψη και το αποτέλεσμα σε πάρα πολλά από αυτά είναι σίγουρα αξιοθαύμαστα. Αναφέρω εδώ για παράδειγμα δύο από τα επιγράμματα του:

α) Κωνσταντίνος Σπυριδάκις

*Ιππότης των ελληνικών γραμμάτων
στην Κύπρο την αρκαδική
με τη Μητέρα Ελλάδα στο προσκέφαλό του
κοιμήθηκε τον αιώνιο ύπνο.*

β) Επίγραμμα στον Κυριάκο Μάτση

*Ω ξένε, εδώ στο Δίκωμο
στεφάνωσε την αρετή
ο Κυριάκος Μάτσης*

Στο παράδειγμα (α), μέσα από τέσσερις μόνο στίχους και 19 λέξεις πέτυχε να δώσει μια αδρομερή μεν, αλλά οπωσδήποτε πετυχημένη σκιαγραφία του ανθρώπου, του έργου του και των οραματισμών του, ενώ στο παράδειγμα (β), εξαίρει με πρωτοτυπία το υψηλό νόημα της θυσίας του ήρωα. Παραδείγματα σαν αυτά μπορεί εύκολα να εντοπίσει κι άλλα ο αναγνώστης μέσα στη συλλογή αυτή, που συγκεντρώνει συνολικά 43 επιγράμματα.

Μια ιδιαίτερη σημασία της συλλογής αυτής που πρέπει οπωσδήποτε να επισημανθεί, είναι η παρουσία σ' αυτήν πολλών από τους κύριους άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η λογοτεχνική δημιουργία του Κ. Χρυσάνθη. Το ιδανικό της ελευθερίας, η ελληνική αρετή, η Ελλάδα ως ιδέα και τρόπος ζωής ή και θανάτου, η αίσθηση του χρέους απέναντι στην πατρίδα και την κοινωνία, η αντρίκεια στάση απέναντι στο θάνατο που έρχεται σαν επιστέγασμα μιας ηρωικής πράξης κ.ά. Έτσι, μέσα από τα επιγράμματα αυτά, μπορεί ο μελετητής να βρει αρκετά κλειδιά για την ερμηνεία του ποιητικού έργου του Κ. Χρυσάνθη, ενώ ταυτόχρονα θα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει μέσα από τα λιγότερα αυτά ποιήματα, σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα της σύγχρονης και παλαιότερης κυπριακής και ελλαδικής πραγματικότητας.

Όπως ήδη προαναφέραμε, η συλλογή αποτελείται από 43 συνολικά επιγράμματα. Τα επιγράμματα αυτά είναι χωρισμένα σε τρεις ενότητες, ανάλογα με την ιδιότητα του ατόμου ή γεγονότος ή ιδρύματος στο οποίο αναφέρονται:

Α) Στους Αγωνιστές της Ελευθερίας. Περιλαμβάνει 19 επιγράμματα που γράφτηκαν για εθνικούς αγωνιστές.

Β) Στους Αγωνιστές του Πνεύματος. Περιλαμβάνει 19 συνολικά επιγράμματα για εργάτες του πνεύματος, πνευματικά ιδρύματα ή γεγονότα.

Γ) Στους Αγωνιστές του Στίβου και της Κοινωνικής Κονίστρας. Περιλαμβάνει πέντε επιγράμματα για πρόσωπα που διακρίθηκαν για τις αθλητικές τους επιδόσεις ή την κοινωνική τους προσφορά.

Τα επιγράμματα σε κάθε ενότητα είναι ταξινομημένα με χρονολογική σειρά δημοσίευσης σε έντυπο ή χάραξης σε μνημείο· τελευταία πάντοτε τοποθετήθηκαν τα αδημοσίευτα επιγράμματα.

Κάτω από κάθε επίγραμμα δίνουμε πρώτα την ημερομηνία και το έντυπο στο οποίο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά ή το μνημείο και το χώρο στον οποίο χαράχτηκε. Στη συνέχεια σκιαγραφούμε σε συντομία το πρόσωπο ή το γεγονός στο οποίο αναφέρεται το επίγραμμα, για να υποβοηθήσουμε τον αναγνώστη να κατανοήσει ευκολότερα το ποίημα. Στις περιπτώσεις που ο ποιητής έχει γράψει και άλλα ποιήματα για το ίδιο πρόσωπο, αυτό αναφέρεται με αντίστοιχη παραπομπή στη συλλογή όπου βρίσκεται το ποίημα ή τα ποιήματα αυτά.

Κλείνοντας την εισαγωγή αυτή, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα το δρα Κύπρο Χρυσάνθη, τόσο για την παραχώρηση των αδημοσίευτων επιγραμμάτων του για συμπερίληψή τους στην έκδοση αυτή, όσο και για την πρόθυμη βοήθειά του στην επίλυση διαφόρων προβλημάτων που προέκυψαν και κυρίως όσον αφορά πληροφορίες για τα έντυπα όπου πρωτοδημοσιεύτηκαν μερικά από τα επιγράμματα.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΗΡΩΝ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

*Ὁ μάρτυρας τῆς λευτεριάς
λάμπει στὴν κάθε γῆ
πολύφωτος ἀστέρας*

Χαραχτήκε στο ηρώον του Παλαιοκάστρου Φθιώτιδας και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Στερεά Ελλάδα», αρ. 29 (1969), σελ. 31.

Πρόκειται για τους δύο πρώτους στίχους της ωδῆς Η' από την «Ακολουθία του Εθνομάρτυρα Κυπριανού», η οποία περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή «Στέφανος Αρετής», (Λευκωσία 1954).

Παλαιόκαστρο Φθιώτιδας:

Χωριό κοντά στη Λαμία, στην ακρόπολη του οποίου θυσίασε ο Αχιλλέας πριν ξεκινήσει για την Τροία. Το Παλαιόκαστρο υπήρξε κέντρο αντίστασης τόσο κατά την Τουρκοκρατία με οπλαρχηγό το Ζορμπά, όσο και κατά τη γερμανική κατοχή με καπετάνιο και πάλι κάποιον Ζορμπά.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΑΡΧΗΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Γ'

Ἡρωας καὶ ὁ νοῦς.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή «Πάθος για ένα λεύτερο ουρανό» (Λευκωσία 1959).

Δημοσιεύτηκε, επίσης, στο εξώφυλλο του αφιερωματικού τεύχους του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» για τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ'.

Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' (1913 - 1977):

Ο πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1977). Εκλέχτηκε μητροπολίτης Κιτίου το 1948 και αρχιεπίσκοπος Κύπρου το 1950 μετά το θάνατο του Μακαρίου Β'. Ηγήθηκε του κυπριακού λαού για 27 ολόκληρα χρόνια είτε ως αρχιεπίσκοπος - εθνάρχης είτε ως πρόεδρος. Κατά τη διάρκεια του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. εξορίστηκε από τους Άγγλους στις Σευχέλλες.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ Γ'

*Στέκεις ψηλά μιλώντας
γιὰ λεύτερους καιρούς
Μακάριε πολυάθλε
(σταυρὲ βυζαντινὲ
κι' ἑλληνικὴ κολώννα).*

Οι τρεις πρώτοι στίχοι βρίσκονται χαραγμένοι σε ανάγλυφο στο Παγκύπριο Γυμνάσιο.

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.Α.

Ἐδῶ κοιμᾶται ἡ λεβεντιά
ποῦ μνημονεύει τὴν Ἑλλάδα.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Φιλολογική Κύπρος», 1960, σελ. 81.

Το προτάσσει σε ομιλία του ο Φρίξος Πετρίδης, πρ. Υπουργός Παιδείας, που ἔκαμε στον ιερό ναό Φανερωμένης κατὰ τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου 1821.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τοῦ ἥρωα τάφος
μόνο ἡ Ἑλλάδα
Πᾶσα γῆ Ἑλλάδα
γιά τὸν κάθε ἥρωα.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Φιλολογική Κύπρος», Λευκωσία 1960, σελ. 81.

ΣΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΦΩΤΗ ΠΙΤΤΑ

Τοῦ ἥρωα δασκάλου ἡ θυσία
θρέφει τὸ πάθος στὸ βωμό.
Τῶν ἀφανῶν τὸ πάθος θρέφει
καὶ συντηρεῖ τὸ μέγα φῶς.

Χαράχτηκε στο μνημείο του Φώτη Πίττα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου.

Φώτης Πίττας (1934 - 1958):

Ἡρώας του αγώνα του '55-'59 που ἔπεσε στην ἐπική μάχη του Αχυρώνα, στο Λιοπέτρι. Καταγόταν ἀπὸ το Φρέναρος της ἐπαρχίας Αμμοχώστου και ἐξάσκησε για μερικά χρόνια το ἐπάγγελμα του δασκάλου.

ΣΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΤΗΣ ΤΗΛΛΥΡΙΑΣ

Μάχη λαοῦ
μάχη Θεοῦ.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή του Κ. Χρυσάνθη «Ἔρω Πατρίδας» (ἐκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου», Λευκωσία 1964), με τίτλο «Στους νεκρούς μας».

Νεκροὶ της Τηλλυρίας:

Στην Τηλλυρία ἔλαχε ο κλήρος να δοκιμάσει τα φοβερά δεινά των συγκρούσεων μεταξύ Ἑλλήνων και Τούρκων κατὰ τα γεγονότα του 1963 - 1964, με αποκορύφωμα τον ἀνάνδρο βομβαρδισμό της ἀπὸ την τούρκικη αεροπορία.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΑ ΓΕΡΟΥΔΗ

... 'Ανελήφθη
σὲ ὥρα πατρίδας.

Χαράχτηκε στην προτομή του Αντρέα Γερούδη στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου.

Για τον Αντρέα Γερούδη ο Κ. Χρυσάνθης έγραψε και το ποίημα «Η μπαλάντα του Αντρέα Γερούδη» που δημοσιεύτηκε στην ποιητική του συλλογή «Ὁρα Πατρίδας» (Λευκωσία 1964). Στους τελευταίους δύο στίχους του ποιήματος αυτού ενυπάρχει και το δημοσιευμένο εδώ επίγραμμα.

Αντρέας Γερούδης (1945-1964):

Ἡρώας της αντίστασης ενάντια στην τουρκοκυπριακή ανταρσία. Γεννήθηκε στη Γαλάτα Σολέας και σκοτώθηκε στο Κτήμα, ενώ ήταν ακόμα σπουδαστής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου.

ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΠΟΥ ΠΕΣΑΝΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μὲ τὸ αἷμα οἱ Κύπριοι ἔφηβοι
τῆς λευτεριάς τὴ ρίζα θρέφουν·
ὕψηλομέτωπα κοιπώντας
τὸν ἥλιο μὲ τὸ μέσα φῶς τους
ἦρωα τὴ νιότη ἀνακηρύχνουν.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Ε',
αρ. 56, 1965, σελ. 220.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ
Στὸ Μεσολόγγι ἀπόκτησε ὁ Σταυρὸς
νόημα 2ον (δεύτερο).

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητικὴ συλλογὴ «Καλλιγράμματα», Λευκωσία 1969, σελ. 8.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΚΥΡΙΑΚΟ ΜΑΤΣΗ

Ὡ ξένε, ἐδῶ στὸ Δίκωμο
στεφάνωσε τὴν ἀρετὴ
ὁ Κυριάκος Μάτσης.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητικὴ συλλογὴ «Καλλιγράμματα», 1969,
σελ. 9.

Κυριάκος Μάτσης (1926 - 1958):

Μια ἀπὸ τις ηρωικότερες μορφές του απελευθερωτικοῦ αγώνα του 1955

- 59. Έπεσε στις 19.11.1958 στο Δίκωμο, αφού αρνήθηκε να παραδοθεί, στους Άγγλους οι οποίοι κύκλωσαν, μετά από προδοσία, το κρησφύγετό του. Καταγόταν από το Παλαιχώρι και σπούδασε γεωπονία στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης.

Η μορφή του Κυριάκου Μάτση ενέπνευσε στον Κ. Χρυσάνθη ακόμα ένα επίγραμμα, το οποίο πρωτοδημοσιεύεται σ' αυτό το βιβλίο, καθώς και τα πιο κάτω ποιήματα: 1. «Η μπαλάντα του Κυριάκου Μάτση» («Οι μπαλάντες μιας ηρωικής εποχής», έκδοση «Λυρικής Κύπρου», Λευκωσία 1962). 2. «Ο Διθύραμβος του Κυριάκου Μάτση», Λευκωσία 1967. 3. «Κυριάκος Μάτσης» (Στη σειρά: «Μεγάλες μορφές της Κυπριακής Ιστορίας», 2, Λευκωσία 1982). 4. Ποίημα που μελοποιήθηκε από το Γιάγκο Μιχαηλίδη. Βρίσκεται μέσα στο βιβλίο «Ποιήματα του απελευθερωτικού αγώνα της Κύπρου 1955 - 1959», έκδοση «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» Λευκωσία 1979.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΙΣ ΚΥΠΡΙΕΣ

Τὸ γάλα σας
μόνος Ἑλλάδες
νὰ θρέφει.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή «Καλλιγράμματα», Λευκωσία 1969.

ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΗΣ ΘΕΚΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

Τοῦ ἥρωα ἡ μάνα
μάνα τοῦ καθενός.

Χαράχτηκε στον τάφο της στην Κερύνεια και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», χρονιά ΙΑ', 1970, αρ. 122-123, σελ. 30.

Θέκλα Γεωργιάδου:

Μητέρα των ηρώων της αντίστασης Ροδίωνα και Μιλτιάδη Γεωργιάδη.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΥΣ ΡΟΔΙΩΝΑ ΚΑΙ ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

Πατρίδα ὁ κόσμος ὅλος.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», Χρονιά ΙΒ', αρ. σελ. 40.

Ροδίων και Μιλτιάδης Γεωργιάδης:

Αδελφια από την Κερύνεια, που σκοτώθηκαν συμμετέχοντας στην αντίσταση κατά τη διάρκεια της κατοχής της Ελλάδας από τους Γερμανούς.

Για το Ροδίωνα, ο Κ. Χρυσάνθης έγραψε ποίημα το οποίο δημοσιεύτηκε στην ποιητική του συλλογή «Μικρές Πατρίδες» (Λευκωσία 1955). Έγραψε επίσης επιτύμβιο επίγραμμα για τη μητέρα τους Θέκλα Γεωργιάδου· το επίγραμμα αυτό δημοσιεύεται στην ανά χειράς συλλογή.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΗΡΩΟΝ ΠΕΣΟΝΤΟΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥ

Τοῦ νόμου ὁ φύλακας καὶ τῆς πατρίδας
ἄγνωστος κεῖται ἐδῶ, μὰ τιμημένος.
Ἐπιφανῆς ποῦ πρόταξε τὸ στήθος
χωρὶς τὴν ἔγνοια χρυσαφιοῦ καὶ δάφνης.
Ἐλλάδα τ' ὄνειρο καὶ ὁ στοχασμός του.

Βρίσκεται χαραγμένο στο ηρώον πεσόντος αστυνομικού στο αρχηγείο Αστυνομίας στη Λευκωσία.

Η τελετή αποκάλυψης του ηρώου έγινε στις 15.4.1973.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΝΙΚΟΛΑ ΛΟΥΗ ΛΟΪΖΟΥ (20.7.1974)

Ἐφυγε ὠραῖος ἔφηβος κλασικὸς
μὲ τὸ μειδίαμα τοῦ καθήκοντος.
Κάπου αναπαύεται τὸ ἑλληνικὸ του σῶμα
ὑπάκουο στὴ φωνὴ πατρίδας.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος», χρονιὰ ΙΕ', αρ. 169, 1974, σελ. 1.

Νικόλας Λοῦη Λοῖζου:

Ἐφεδρος αξιωματικὸς τῆς αεροπορίας, που σκοτώθηκε κοντὰ στο ξενοδοχεῖο «Λήδρα Πάλας» κατὰ τὴν πρώτη μέρα τῆς τουρκικῆς εισβολῆς (20.7.74).

Ὁ θάνατός του ἐνέπνευσε στον Χρυσάνθη ἀκόμα ἓνα ποίημα που βρίσκεται στη συλλογὴ «Οἱ Δίσεχτες Χρονιές», ἐκδοσὴ «Πνευματικῆς Κύπρου», Λευκωσία 1975.

ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΑΚΗ ΓΙΑΛΛΟΥΡΟΥ (ΒΑΡΩΣΙ)

Ὁ δρόμος τοῦτος ἐξηγεῖ τὴ λέξη
«Ἐλευθερία».

Δημοσιεύτηκε στὴν εφημερίδα «Ἡ Σημερινή», 7.2.86, σε χειρόγραφη μορφή.

Πετράκης Γιάλλουρος (1939 - 1956):

ΣΤΟΝ ΗΡΩΑ ΚΥΡΙΑΚΟ ΜΑΤΣΗ

Μέσα, παντοῦ καὶ πάντα φῶς
κι ἀπὸ τὸ φῶς ἡ Ἐλλάδα.

Ἡρωας του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Σκοτώθηκε από τους Ἄγγλους κατά τη διάρκεια διαδήλωσης, ενώ ἦταν ἀκόμα μαθητὴς στην Στ' τάξη του Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου. Καταγόταν ἀπὸ το Ριζοκάρπασο.

ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ Β΄

Πρῶτο ἀγαθὸ ἢ Ἑλλάδα.

Ἀδημοσίευτο.

Μακάριος Β΄ (1870 - 1950):

Φλογερὸς ἐθνικὸς αγωνιστὴς. Γεννήθηκε στον Πρόδρομο. Φοίτησε ἀρχικὰ στην Ἑλληνικὴ Σχολὴ Λευκωσίας και το 1895, ἀφοῦ ἐγινε διάκονος, πῆγε για ἀνώτερες θεολογικὲς σπουδὲς στη Θεολογικὴ Σχολὴ της Χάλκης (1895 - 1900), στο πανεπιστήμιο της Ἀθῆνας (1900 - 1905), στη Γενεύη (1905) και στην Οξφόρδη (1906 - 1908). Το 1911 ἐγινε ἀρχιμανδρίτης και το 1917 ἐκλέχτηκε μητροπολίτης Κερύνειας. Ἀνάπτυξε πλούσια ἐθνικὴ δράση και μετὰ τα γεγονότα του 1931 ἐξορίστηκε· παρέμεινε στην Ἑλλάδα για 15 χρόνια και ἕνα χρόνο μετὰ την ἐπιστροφὴ του στην Κύπρο ἐκλέχτηκε ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, με το ὄνομα Μακάριος Β΄ (1947). Το 1950 διοργανώθηκε το Ἐνωτικὸ Δημοψήφισμα.

ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ

Τὸ θαλερό σου λόγο τὸν Ἴόνιο
καθὼς τ' ἀρχαῖο ἀλέτρι ἀδρὸ
τοῦ Ἑλληνα λόγο τὸν ἀκοῦμε αἰώνιο
καὶ σὰν τὸ Ἴόνιο θαλερό.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Α', αρ. 9, 1961, σελ. 465.

Ἄγγελος Σικελιανός (1884 - 1951):

Ἀπὸ τους κορυφαίους Νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στη Λευκάδα και ἔκανε νομικὲς σπουδὲς για σύντομο χρονικὸ διάστημα στην Αθήνα. Πρωτοεμφανίστηκε στη λογοτεχνία ἀπὸ το 1902 και δημιούργησε ἓνα πληθωρικὸ ἔργο, το οποίο περιλαμβάνει ποίηση, τραγωδίες, δοκίμια, μελέτες κ.ά. Ἦταν ο οραματιστὴς της Δελφικῆς Ἰδέας και ἀνάμεσα στις προσπάθειές του για πραγματοποίησή της συγκαταλέγεται και η οργάνωση των Πρώτων και Δεύτερων Δελφικῶν γιορτῶν (1927 και 1930) με την οικονομικὴ βοήθεια της γυναίκας του Εὐας Πάλμερ.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Χῶρος ἱερός, ὁ ποὺ χαλκεύει
τῆς διδαχῆς τὴν ἀρετή.
Ἑλληνικὸς ρυθμὸς και μέτρο
καὶ μιὰ λατρεία Χριστοῦ λπή.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Β', αρ. 18, 1962 σελ. 258 και στην «Επετηρίδα της Παιδαγωγικῆς Ακαδημίας Κύπρου» 1961 - 1962, σελ. 10. Μελοποιήθηκε ἀπὸ τον Κύπριο μουσικὸ Γιάννο Μιχαηλίδη.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ Γ. ΣΕΦΕΡΗ

Νίκη τοῦ στίχου
δόξα τοῦ πνεύματος
νίκη λαοῦ
πατρίδων τὸ καύχημα.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Δ', αρ. 38, 1963, σελ. 29, με την ευκαιρία της απονομῆς του βραβείου Νόμπελ στο Γ. Σεφέρη.

Γιώργος Σεφέρης (1900 - 1971):

Ὁ πρῶτος Ἑλληνας Νομπελίστας λογοτέχνης. Γεννήθηκε στη Σμύρνη,

σπούδασε νομικά στο Παρίσι και εργάστηκε για πολλά χρόνια ως διπλωμάτης. Πρωτοεμφανίστηκε στη λογοτεχνία από το 1931 με τη συλλογή «Στροφή». Τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας 1963.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟ ΣΤΟΝ ΛΟΥΚΗ ΑΚΡΙΤΑ

Στην ένδοξη στιγμήν ὃ θάνατος
δεύτερη ἀξία.
Κρατᾶμε τή γραφή σου.
Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο θὰ συνθέσει
ὁ νέος σὸ μέτωπο:
Καλλιλογοῦμε πολεμῶντας.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», Χρονιά Ε', αρ. 54, Μάρτης 1965, σελ. 158

Λουκῆς Ακρίτας (1909 - 1965):

Ένας από τους σημαντικότερους πεζογράφους της γενιάς του '30. Γεννήθηκε στη Μόρφου και τελείωσε το Παγκύπριο Διδασκαλείο το 1926. Αφού εργάστηκε για λίγο ως δάσκαλος, το 1930 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και άρχισε να δημοσιογραφεί στις εφημερίδες «Πρωία» και «Εστία». Πολέμησε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 και λίγο πριν το τέλος της κατοχής άρχισε να εκδίδει την εφημερίδα «Καθημερινά Νέα». Από την περίοδο αυτή πρωτοεμφανίστηκε στην πολιτική και υπηρέτησε ως υφυπουργός τύπου μέχρι την επιστροφή της ελληνικής κυβέρνησης από το Κάιρο. Εκλέχτηκε βουλευτής το 1951 με την Ε.Π.Ε.Κ. του Πλαστήρα και αργότερα (1963 και 1964) με την Ένωση Κέντρου του Γ. Παπανδρέου. Το 1964 διορίστηκε υφυπουργός παιδείας και σύνδεσε το όνομά του με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας. Εμφανίστηκε στη λογοτεχνία από το 1935· εξέδωσε συνολικά τρία μυθιστορήματα, από τα οποία το «Αρματωμένοι» χαρακτηρίστηκε σαν το σημαντικότερο έργο απ' όσα γράφτηκαν με θέμα τον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Έγραψε, επίσης, δύο τραγωδίες.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Μέλαθρο μουσικῆς καὶ πνεύματος
ιδεῶν πηγὴ καὶ στάδιο ἄμιλλας
πρὸς δόξα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Τέχνης
ιδρύουμε ἔμεῖς ἰκέτες τοῦ Ἴ Απόλλωνα.

Μαρία καὶ Παναγιώτης Ἰωάννου

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», Χρονιά Θ', αρ. 105, 1969, σελ. 283. Σκαλισμένο σε πλάκα στην είσοδο της Αίθουσας Τελετών του «Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου».

Μέγαρο Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου:

Ιδρύθηκε το 1930 από το ζεύγος Παναγιώτη και Μαρίας Ιωάννου. Αποτελούσε έως τήν κατάληψη της Αμμοχώστου, ένα σημαντικό πολιτιστικό κέντρο της πόλης και της Κύπρου γενικότερα.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ ΚΥΠΡΙΑΝΟ

Ἐμεῖς τῶν χειρογράφων οἱ ἀθεράπευτοι ἔραστές
πολίτες ξεχασμένων ἀποικιῶν σέ κάποιο ἀρχιπέλαγο τοῦ χρόνου
σέ μνημονεύουμε στίς προσευχές μας τῶν γραμμάτων
Ἀρχιμανδρίτη Κυπριανέ ἱστοριογράφε.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Δελτίο της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών», τόμος ΜΔ', 1980.

Αρχιμανδρίτης Κυπριανός (1735 ἢ 1745 - 1813 ἢ 1818):

Ιστορικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στο Κοιλάνι και από μικρός εγκαταστάθηκε στη Λευκωσία, όπου έμαθε τα πρώτα γράμματα. Μπήκε στην υπηρεσία της αρχιεπισκοπής ως διάκονος και γραμματικός και το 1777, έχοντας το βαθμό του αρχιμανδρίτη, πήγε στη Βενετία. Εκεί συνέχισε τη μόρφωσή του με σπουδές στο ελληνικό γυμνάσιο και αργότερα με φοίτηση στο πανεπιστήμιο της Πάδουας. Εξέδωσε βιβλία διαφόρων συγγραφέων (Θεοφίλου Κορυδαλλέα, Νεόφυτου του Ἐγκλειστού κ.ά.)· εκείνο όμως που τον καταξίωσε σε περίοπτη θέση στα κυπριακά και ελληνικά γράμματα γενικότερα, ήταν η συγγραφή και έκδοση του έργου του «Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου» (Βενετία 1788).

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ Ζ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΩ (1981)

Τῶν χειρογράφων οἱ ἔραστές καὶ τῶν καλῶν γραμμάτων,
οἱ μαντευτές κρυμμένων θησαυρῶν μες τ' ἀρχιπέλαγο τοῦ χρόνου
καὶ τῶν λαϊκῶν γεωμετριῶν μὲ λογισμό οἱ καταγραφεῖς
Ἀπόλλωνα σέ χαιρετοῦμε ὑψηλομέτωποι.

Διαβάστηκε στην καταληκτῆρια Συνεδρία του Ζ' Διεθνούς Συμποσίου του Αιγαίου. Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Η Βραδυνή» της Αθήνας (25/8/1981) και αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Αγών» (Κύπρου) στις 9/9/1981.

ΣΤΟΥΣ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΨΑΛΤΕΣ ΤΗΣ ΒΑΣΑΣ ΚΟΙΛΑΝΙΟΥ

Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τῆς μουσικῆς
σ' αὐτὰ τὰ μέρη πέτρωσε ἡ φωνή σας.
Σὰν τοὺς δικέφαλους τὰ ὄνόματά σας
μέσα στή μνήμη τῶν Ἑλλήνων.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Δελτίον της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών», τόμος ΜΕ', 1981, σελ. 345.

Μουσικοδιδάσκαλοι και ιεροψάλτες της Βάσας Κοιλανίου:

Πρόκειται για τον αρχιμανδρίτη Μελέτιο, τους κληρικούς Ιεζεκιήλ και Λεόντιο, καθώς και τον ιεροψάλτη Νικολάκη, το γιο του Αχιλλέα Νικολαΐδη, το Στυλιανό Χουρμούζιο και τον Αχιλλέα Αργυρίδη, τα ονόματα των οποίων αναφέρονται σε αναμνηστική πλάκα, η οποία εντοιχίστηκε στο ναό Ευαγγελισμού Βάσας με πρωτοβουλία της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών το 1981. Οι τρεις πρώτοι κληρικοί είχαν σταλεί γύρω στο 1810 στην Κων/πολη για εκμάθηση της νέας μεθόδου της βυζαντινής μουσικής και με την επιστροφή τους στην Κύπρο δημιούργησαν τοπικές εστίες εκμάθησης της βυζαντινής μουσικής. Κοντά στον αρχιμανδρίτη Μελέτιο μαθήτευσε ο ιεροψάλτης Νικολάκης, ο οποίος μετέδωσε τη νέα μέθοδο στο γιο του Αχιλλέα Νικολαΐδη (1833 - 1918). Κοντά στο Νικολαΐδη μαθήτευσαν ο περιφημος μουσικολόγος Στυλιανός Χουρμούζιος (1842 - 1937), ο ιεροψάλτης και διδάσκαλος της βυζαντινής μουσικής Αχιλλέας Αργυρίδης (1851 - 1950) και πολλοί άλλοι, δημιουργώντας έτσι μια ακμαία σχολή βυζαντινής μουσικής με επίκεντρο τη Βάσα Κοιλανίου.

ΑΝΘΙΜΟΣ ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

Τῆς παροιμίας καὶ τῆς παράδοσης πολίτη
τῶν χωραφιῶν ὀρθόδοξε ἔραστή
ὑψηλομέτωπε Ἕνθιμε Πανάρετε σὲ χαιρετοῦν
τῶν χειρογράφων καὶ γραμμάτων οἱ ἄποικοι.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Αγών» ημ. 25/10/1981 και χαράχτηκε στον τάφο του στο κοιμητήριο της Έγκωμης.

Ἕνθιμος Πανάρετος (1895 - 1981):

Ἕνας ἀπὸ τους πρωτεργάτες της κυπριακῆς λαογραφίας. Γεννήθηκε στην Κισσόνεργα Πάφου και μετὰ τη φοίτησή του στο γεωργικὸ κολλέγιο Λευκωσίας, σπούδασε γεωπονία και κτηνοτροφία στο πανεπιστημιακὸ κολέγιο Reading. Εργάστηκε ως επαρχιακὸς γεωργικὸς λειτουργὸς στην Αμμόχωστο και ἦταν ο κυριότερος συντελεστής καθιέρωσης της γιορτῆς του πορτοκαλιού. Δημοσίεψε πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν ἀπὸ τον κύκλο της γεωργίας και της κτηνοτροφίας σε διάφορα περιοδικὰ και ἐξέδωσε επιστημονικὰ συγγράμματα και βιβλία λαογραφικοῦ περιεχομένου, ἀπὸ τα οποία ξεχωρίζει η μελέτη του «Κυπριακὴ Γεωργικὴ Λαογραφία» (1967).

ΑΝΤΗΣ ΠΕΡΝΑΡΗΣ

Πῆρε μιὰ δέσμη ἀστέρια ἀπὸ τὴν Κύπρο
λίγες πλατεῖες ἀπ' τὰ χωριά της κι' ἕνα πεῦκο
κι' ἀναρριχήθηκε στοὺς οὐρανοὺς νὰ μὴ ξεχάσει λέει
τὴν εὐτυχία τῆς γῆς.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Αγών», ημ. 22/11/1981.

Ἀντῆς Περνάρης (1903 - 1980):

Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Αντρέα Παυλίδη. Γεννήθηκε στη Λευκωσία και τελείωσε το Παγκύπριο Διδασκαλείο το 1922. Εργάστηκε για πολλά χρόνια ως εκπαιδευτικός, ενώ, παράλληλα, ανέπτυξε αξιολογή δημοσιογραφική δράση. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς συντελεστῆς τοῦ περιοδικοῦ «Πάφος» (1935 - 1947)· ἐπίσης, δημοσιογράφησε σε διάφορες εφημερίδες. Ἐγραψε μετὰξὺ ἄλλων ποίηση, θέατρο, χρονογραφήματα, κριτικές βιβλίου και θεάτρου, λογοτεχνικές μελέτες και σχολικά βοηθήματα. Το 1970 τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο συνολικής προσφοράς στην κυπριακή λογοτεχνία.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΛΙΝΟ ΠΟΛΙΤΗ

Πολίτη τῶν γραμμάτων καὶ τῆς γῆς
τώρα πολίτη τ' οὐρανοῦ,
Λίνε Πολίτη «Χαῖρε».

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Αγών» 25/12/1982.

Λίνος Πολίτης (1906 - 1982):

Γεννήθηκε στην Αθήνα και έκανε σπουδές φιλολογίας στην Ελλάδα και τη Γερμανία. Διατέλεσε πανεπιστημιακός καθηγητής στη Θεσσαλονίκη από το 1948 ως το 1969, οπότε παραιτήθηκε. Εξέδωσε πολλά βιβλία γύρω από θέματα βυζαντινής και νεοελληνικής φιλολογίας και παλαιογραφίας.

ΝΕΟΚΛΗΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ

Ἄομότεχνε τοῦ Ἀσκληπιοῦ Νεοκλῆ Κυριαζῆ
σεμνὸ τῶν Κιτιέων καύχημα
τῶν ἔντιμων γραμμάτων ἔραστή
καὶ ναυτικῆ τῶν χειρογράφων «Χαῖρε».

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Δελτίον της Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν», τόμος ΜΣτ', 1982.

Χαράχτηκε με πρωτοβουλία της Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν σε πλάκα που εντοιχίστηκε στο προαύλιο της εκκλησίας Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα. Η πλάκα αποκαλύφθηκε το 1985 από το μητροπολίτη Κιτίου Χρυσόστομο.

Νεοκλῆς Κυριαζῆς (1877 - 1956):

Γιατρός και ιστοριοδίφης. Ἐζῆσε τα περισσότερα χρόνια της ζωῆς του στη Λάρνακα, όπου ανέπτυξε πλούσια κοινωνική και πνευματική δράση. Ἐγραψε πλῆθος ιστορικών, λαογραφικών και ιατρικών μελετών. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ιδρυτῆς τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακά Χρονικά» και οι μελέτες του που

δημοσιεύτηκαν τόσο σ' αυτό, όσο και σε άλλα έντυπα, έφεραν στο φως πολλές άγνωστες σελίδες της κυπριακής ιστορίας και γραμματείας. Ήταν πρωτοπόρος και στον τομέα της βιβλιογραφίας και το 1935 εξέδωσε το πολύτιμο έργο του «Κυπριακή Βιβλιογραφία».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Ίππότης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων
στὴν Κύπρο τὴν ἀρκαδική
μὲ τὴ Μητέρα Ἑλλάδα στὸ προσκέφαλό του
κοιμήθηκε τὸν αἰώνιο ὕπνο.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Αγών», ημ. 7/1/1982.

Κωνσταντίνος Σπυριδάκις (1903 - 1976):

Εκπαιδευτικός και συγγραφέας ιστορικών, φιλολογικών και εκπαιδευτικών μελετών. Διατέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (1960 - 1965) και υπουργός παιδείας της Κύπρου από το 1965 ως το 1970. Από το συγγραφικό του έργο ξεχωρίζει ιδιαίτερα η σειρά «Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Ἄρθρα» (Τόμος Α', Μέρη Α', Β', Γ': Λευκωσία 1972 και Τόμος Β', Μέρη Α', Β': Λευκωσία 1974).

ΛΟΪΖΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Πρωτόκλητε στὴ χώρα τῶν Παφίων
τῶν κυπριακῶν γραμμάτων ἀρχιερέα
καὶ τῶν ἐρευνητῶν ἀρχάγγελε
Λοῖζε Φιλίππου Κύπριε «Χαῖρε».

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Δελτίο της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών», τόμος ΜΗ', 1984. Χαράχτηκε σε πλάκα.

Λοῖζος Φιλίππου (1895 - 1950):

Ερευνητής και συγγραφέας με σημαντική προσφορά στην κυπριακή γραμματεία. Γεννήθηκε στην Πάφο. Τελείωσε το Παγκύπριο Διδασκαλείο το 1913 και αφού εργάστηκε για μερικά χρόνια ως δάσκαλος, στη συνέχεια σπούδασε νομικά στην Αθήνα και εξάσκησε το δικηγορικό επάγγελμα στην Πάφο. Ανέπτυξε πλούσια παιδαγωγική, εθνική και επιστημονική δράση. Έγραψε και δημοσίευσε πλήθος μελετών, από τις οποίες ξεχωρίζουν ιδιαίτερα δύο: «Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας» (2 τόμοι, Λευκωσία 1930) και «Η Εκκλησία της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας» (Λευκωσία 1975). Υπήρξε ο ιδρυτής του συλλόγου «Κινύρας» της Πάφου (1934), ο εκδότης της εφημερίδας «Πάφος» (1921 - 1923 και 1931 - 1950) και του περιοδικού «Πάφος» (1935 - 1947).

ΣΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑΥΡΙΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ

Ἄρετή νὰ φυλάγεις τὸ γενέθλιό σου χῶρο.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Κ. Χρυσάνθη «Δελφικές Αμφικτυονίες», Λευκωσία 1985, σελ. 4.

Γιάννης Σταυρινός Οικονομίδης (1894 - ...)

Από τους πρώτους Κύπριους Πεζογράφους. Γεννήθηκε στο Ριζοκάρπασο και αφού σπούδασε νομικά στην Αθήνα (1914 - 1917) εξάσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου στην Αμμόχωστο, από το 1919 ως το 1972. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 εγκλωβίστηκε στο Ριζοκάρπασο, όπου έμεινε μέχρι το 1985, οπότε ήλθε στις ελεύθερες περιοχές για λόγους υγείας. Εξέδωσε το πρώτο του λογοτεχνικό έργο, τη συλλογή «Πρώτα διηγήματα», ήδη από το 1915. Μέχρι σήμερα (1987) έχουν εκδοθεί πέντε βιβλία με πεζογραφήματά του, τρεις ποιητικές συλλογές, ένα θεατρικό έργο, καθώς και μια ιστορική μελέτη για τον Απόστολο Αντρέα. Ιδιαίτερη σημασία έχει το πεζογραφικό του έργο, στο οποίο χρησιμοποίησε από πολύ νωρίς τη δημοτική γλώσσα. Κατά την περίοδο 1921 - 1922 εξέδιδε το περιοδικό «Νέα Εποχή», στην Αμμόχωστο.

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

Μικρή μεσόγειος τῶν γραμμάτων.

Δημοσιεύτηκε στο 49ον τόμο του Δελτίου της «Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών», 1985.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

Ἑλλάδα τ' ὄνειρό μου
καὶ ἡ γραφή μου.

ΣΤΟΝ ΞΑΝΘΟ ΛΥΣΙΩΤΗ

Πλήρη γραμμάτων καὶ ἡμερῶν
μ' ἑλληνικὴ στολὴ
κι ἓνα τραγούδι στὸ δεξί σου αὐτί
σὲ πῆρε ὁ ὀρθόδοξος Θεὸς
στὶς κατοικίες τῶν οὐρανῶν.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», Χρ. ΚΖ', αρ. 315-316, 1987, σελ. 69.

Ξάνθος Λυσιώτης (1898 - 1987):

Αξιόλογος σύγχρονος λυρικός ποιητής.

Γεννήθηκε στη Λάρνακα. Αποφοίτησε από το Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο της γενέτειράς του και μετά έκανε σπουδές ξένων γλωσσών και εμπορικών, με αλληλογραφία. Ασχολήθηκε με το εμπόριο. Εμφανίστηκε στη λογοτεχνία το 1937 και δημιούργησε ένα μεγάλο σε όγκο ποιητικό έργο, παραδοσιακής κυρίως τεχνοτροπίας. Βραβεύτηκε πολλές φορές σε λογοτεχνικούς διαγωνισμούς· το 1979 τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο συνολικής προσφοράς στην κυπριακή λογοτεχνία. Εκτός από ποίηση έγραψε, επίσης, μερικά πεζογραφήματα, καθώς και παιδική ποίηση. Από το 1980 ως το 1984 ήταν πρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου.

ΣΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟ Θ. ΛΙΠΕΡΤΗ

*Εὐπρέπειες ἤχων ἀπ' τὶς φράσεις τοῦ λαοῦ
τῆς ἀρετῆς ἐγκώμιο καὶ τοῦ ἠθους μας
ὕμνος Κυπρίων Ἑλλήνων
οἱ στίχοι σου Δημήτριε Θ. Λιπέρτη.*

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Η Σημερινή». 19/3/1987.

Δημήτριος Θ. Λιπέρτης (1866 - 1937):

Ένας από τους σημαντικότερους Κύπριους ποιητές. Γεννήθηκε στη Λάρνακα· σπούδασε αγγλικά και γαλλικά στη Βηρυτό (1880 - 1884) και αφού εργάστηκε σε διάφορες κυβερνητικές εργασίες για ένα διάστημα, μετά πήγε για σπουδές στην Ιταλία και την Ελλάδα (1899 - 1902).

Από το 1909 ως το 1936 εργάστηκε ως καθηγητής γαλλικών στην Αγγλική Σχολή Λευκωσίας, εκτός από το διάστημα 1913 - 1916 που υπηρέτησε στη σχολή Μιτσή. Έγινε ευρύτερα γνωστός και καθιερώθηκε ως ποιητής χάρη στους τέσσερις τόμους των «Τζυπριώτικων Τραουδικιών» του που εκδόθηκαν τις χρονιές 1923, 1930, 1934 και 1937. Στα ποιήματα των τόμων αυτών αποτύπωσε την εικόνα της κυπριακής κοινωνίας του μεσοπολέμου, καθώς και πολλά λαογραφικά στοιχεία της Κύπρου. Άλλες ποιητικές του συλλογές είναι η «Χαλαρωμένη Λύρα» (1891) και οι «Στόνοι» (1899). Το 1931 τιμήθηκε με τον τίτλο του αξιωματικού της Γαλλικής Ακαδημίας.

ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΣΤΙΒΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΟΝΙΣΤΡΑΣ

ΣΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΠΟΥΛΙΑ
Τῶν ἀρίστων ἡ μνήμη ἀρίστη.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στον πρόλογο του βιβλίου του Κ. Χρυσάνθη «Τα τραγούδια της Λευκωσίας», Λευκωσία 1958.

Γεώργιος Πούλιας (1897 - 1958):

Βιομήχανος, ο οποίος ανέπτυξε πλούσια κοινωνική δράση. Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια και πέθανε στη Ζυρίχη. Διατέλεσε αντιδήμαρχος Λευκωσίας κατά τις περιόδους 1936 - 1946 και 1949 - 1953, αντιπρόεδρος της σχολικής εφορείας Λευκωσίας. Ήταν ο ιδρυτής του Αθλητικού Ποδοσφαιρικού Ομίλου Ελλήνων Λευκωσίας (Α.Π.Ο.Ε.Λ.).

ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΗ ΔΙΑΔΟΧΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ

*Νίκη ἀθλητῆ
νίκη λαοῦ.*

Πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», Χρονιά Α', αρ. 3, 1960, σελ. 103.

Ολυμπιονίκης διάδοχος Κωνσταντίνος:

Ο τότε διάδοχος του ελληνικού θρόνου, κέρδισε χρυσό μετάλλιο σε αγώνισμα της ιστιοπλοΐας στους Ολυμπιακούς της Ρώμης (1960).

ΣΤΟΝ ΑΝΤΩΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟ
(ΗΡΩΑ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟ)

*Στὰ ἡμερολόγια τῶν ἀγώνων πρῶτε,
τῶν ἔθνικῶν μας ἀρετῶν ἀγωνιστῆ,
ἐμεῖς οἱ κλασικοὶ τοῦ στίβου ἵπποτες
μὲ πνεῦμα ὀλυμπιακὸ σὲ χαιρετοῦμε,
Ἄντωνη Παπαδόπουλε, ἀητὲ
τῆς Ἀμμοχώστου καὶ τοῦ Μαχαιρᾶ.*

Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ο Φιλελεύθερος», 28/5/1983.

Αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Λαογραφική Κύπρος», Χρονιά ΙΓ', τεύχος 33, Γενάρης - Δεκέμβρης 1983.

Αντώνης Παπαδόπουλος (1930 - 1981):

Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο και έκανε σπουδές γυμναστικής στην Ελλάδα. Κατά τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. υπήρξε καταζητούμενος και συλλήφθηκε κατά τη μάχη του Μαχαιρά, όπου σκοτώθηκε ο συναγωνιστής του Γρηγόρης Αυξεντίου. Εργάστηκε ως καθηγητής γυμναστικής για μερικά χρόνια, έγινε επιθεωρητής σωματικής αγωγής το 1967 και προϊστάμενος σωματικής αγωγής το 1969. Διατέλεσε, επίσης, πρόεδρος της Τ.Ε.-Σ.Κ. (Τοπική Επιτροπή ΣΕΓΑΣ Κύπρου).

ΣΤΟΝ ΛΕΥΚΟ ΠΑΤΡΙΩΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ

*Πέθανες άνεπαίσχυντα
Καλό ταξίδι κι ούρανούς καλούς.*

Απαγγέλθηκε σε διάλεξη που δόθηκε στις 16 Μαΐου 1968. Αδημοσίευτο.

Γεώργιος Καραγιάννης (1885 - 1961):

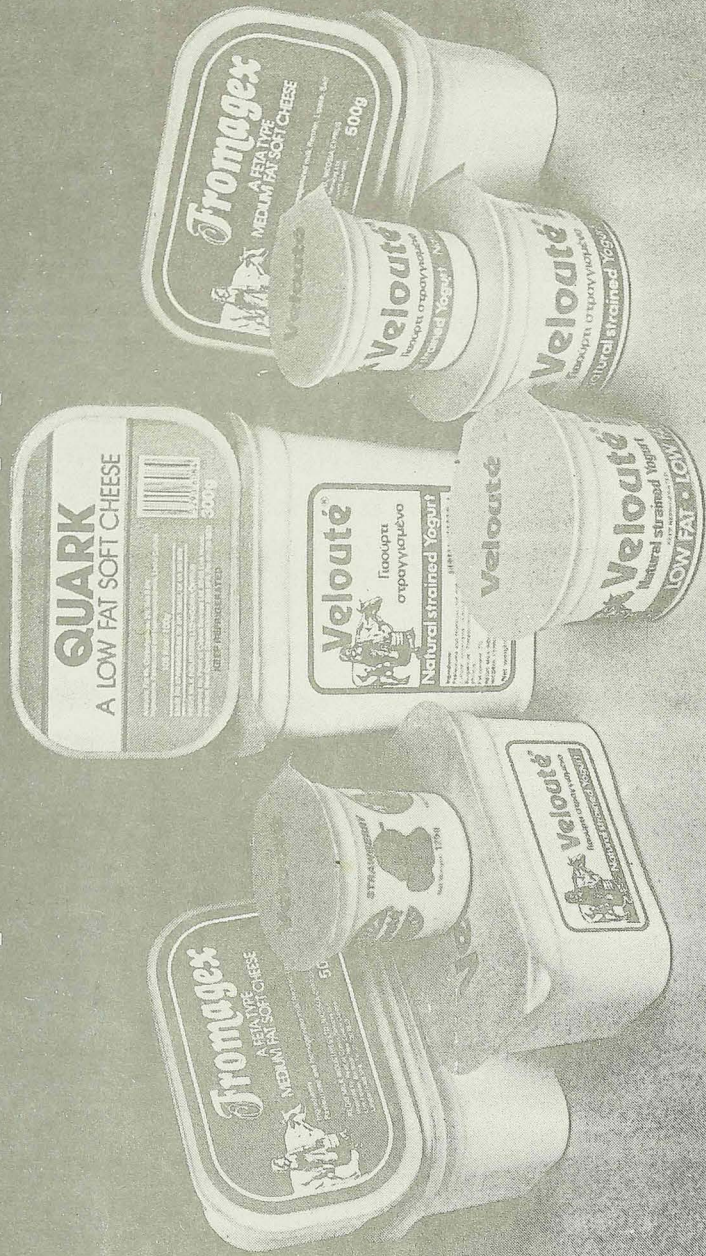
Εκπαιδευτικός με πλούσια εθνική δράση, από τους πρωτεργάτες ίδρυσης της Ε.Ρ.Ε.Κ. (1929), της οποίας διατέλεσε ταμίας. Φυλακίστηκε μετά τα γεγονότα του 1931. Αργότερα υπήρξε συνεργάτης της εφημερίδας «Πρωτεύουσα» η οποία εκδόθηκε το 1932. Κατά τον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. υπηρέτησε ως πληροφοριοδότης των ομάδων του Κ. Μάτση. Ανάμεσα στις δραστηριότητες του συγκαταλέγεται και η ίδρυση των πρώτων σχολικών βιβλιοθηκών στην Αμμόχωστο.

ΕΛΕΝΗ ΛΟ·Ι·ΖΙΔΟΥ (ΣΧΟΛΕΙΟ «ΕΛΕΝΕΙΟΝ»)

*Έγώ μικρή τῆς Λευκωσίας παρθένα
γραμμάτων μέλαθρο εὐπρεπὲς ὑψώνω
σὸ χῶρο τοῦτο τὴν καλλιέπεια
νὰ ὑπηρετεῖ καὶ τὸ ἦθος τῶν Κυπρίων.*

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Το περιοδικό» αρ. 5, 14 Ιουνίου 1986, σ. 33.

When you think dairy products...

THE NATURAL CHOICE

REGIS MILK INDUSTRIES LTD, P.O.Box 1398 Nicosia-Cyprus. Tel:02-432221, Telex 2410 Regis

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

η μπύρα σας...

